ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - روينىڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

1997 - يىل
11 - ئوكتەبىر
شەنبە
№21
(4082)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 - يىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر گېزىتلىرى — ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىگە

تەبرىكلەيمىز

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنتى سېناتىنىڭ دېپۇتاتى مارس باتتالوۋنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالىي قانۇن چىقىرىش ئورگانى پارلامېنت سېناتىغا يېڭىۋاشتىن دېپۇتات بولۇپ سايلىنىشى بىلەن سەممىي تەبرىكلەيمىز.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى.

ئەڭ يېقىن دوستىمىز ۋە مەسلىھەتچىمىز

ھەر قانداق بىر ساۋاتلىق ئادەم ئۆز ھاياتىنى گېزىتسىز پەرەز قىلىشى مۇمكىن ئەمەس، گېزىت ئۆز دەۋرىنىڭ يىلنامىسى سۈپىتىدە ھەممىدىن ئاۋال شۇ دەۋر ئادەملىرى، ئۇلاردىكى ئۆزگىرىشلەر، يېڭىلىقلار توغرىلىق خەۋەردار قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا گېزىتنىڭ ئادەملەرگە نىسبەتەن تەربىيەۋى ئەھمىيىتى ناھايىتى چوڭ. بىز ئۆزىمىزنىڭ كىملىكىنى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىختىكى تۇتقان ئورنىنى، دۇنيا مەدەنىيىتىگە قوشقان كۆپلىگەن تۆھپىلىرى توغرىلىق ئەڭگۈشتەرىمىزگە ئايلانغان «يېڭى ھايات» گېزىتىدىن خەۋەردار بولۇپ كېلىۋاتىمىز. ئەگەر گېزىت ئۆزىنىڭ يۆنىلىشى، ماقالىلارنىڭ سۈپىتى بىلەن ھازىرقى ھايات رېئاللىقلىرىغا جاۋاپ بېرەلمىسە، گېزىتخانىنىڭ ئەخباراتقا بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرالمىسا، ئۇ ئاللىقاچان مۇشتىرىلارنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالغان بولار ئىدى. شەخسەن مەن «يېڭى ھايات» توغرىلىق پەقەت ئىجابىي پىكىر ئېيتىشىم مۇمكىن، چۈنكى مانا چارەك ئەسىردىن ئوشۇق ۋاقىتتىن بۇيانقى ھاياتىمنى ئۇنىڭسىز كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەلمەيمەن.

مۇشۇ دەۋر ئىچىدە «يېڭى ھاياتتىن» مەن خەلقىمىزنىڭ باي ئەدەبىيات - سەنئەت مىراسى، تۇرمۇش مەئىشىتى توغرىلىق ناھايىتى ئۇرغۇن ماقالىلارنى ئوقۇپ بىلىم دائىرەمنى خېلە ئاشۇردۇم دېسەم مۇبالىغە بولماس.

گېزىت - دايىم تەرەققىي ئېتىپ تۇرىدىغان جانلىق، جوشقۇن ئورگانىزمغا ئوخشاش، ئۇنىڭ ھەر بىر سانى ئالدىنقىسىدىن پەرقلىنىپ، ئوقۇغۇچىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ تۇرغاندىلا ئۆز مۇخلىسلىرىنىڭ كۆڭلىدىن چىقىشى مۇمكىن. «يېڭى ھايات» نەشر قىلىنىۋاتقان يىللار ئىچىدە پەيدىنپەي رىۋاجلىنىپ، تەكامۇللىشىپ كېلىۋاتقانلىقى ھەممىگە ئايان.

ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ قانداق قىلىپ خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ قالغانلىقى، جاپاكەش ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە قەھرىمان خەلقىمىزنىڭ ئىستىبداچىلارنىڭ زۇلۇم-ستەملىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرى، ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن بولغان كۆپلىگەن قوزغىلاڭلار، ئىنقىلاپلار توغرىلىق تارىخچى ئالىملىرىمىزنىڭ ماتېرىياللىرىنى ئوقۇپ بىلىم سەۋىيەمنى خېلە ئاشۇردۇم.

ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ بېرىش دەۋرىدىكى ھازىرقى قىيىنچىلىقلار مەنىۋى ئوزۇقىمىز- گېزىتلەرگىمۇ ئۆز تەسىرىنى يەتكۈزدى. بارلىق نەرسىلەرنىڭ باھالىرى ئۆسۈشى بىلەن بارلىق گېزىت - ژۇرناللار مۇقىممەتلەپ كەتتى. لېكىن ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى بولۇش مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەر بىرىمىزنىڭ بۇرچىدۇر. چۈنكى مەنىۋى ئوزۇق بېرىدىغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىمىزدىن ئايرىلىپ قالماسلىقىمىز، ئەكسىچە ئۇلارنى قوللاپ قۇۋۋەتلىشىمىز كېرەك.

مەن 1998 - يىلغا «يېڭى ھايات» گېزىتىگە مۇشتىرى بولدۇم ۋە باشقىلارنىمۇ ئۇيغۇر گېزىتلىرىگە مۇشتىرى بولۇشقا دەۋەت قىلىمەن.

جامالىدىن سىمەتوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

مەنىۋى ۋە مەدەنىي بايلىقىمىز

يېقىندا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىدە ئالدىمىزدىكى 1998 - يىلغا مۇشتىرى توپلاش توغرىلىق ماقالە ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭدا گېزىتلار باھاسىنىڭ نېمە ئۈچۈن قىممەتلەپ كەتكەنلىكى چۈشەندۈرۈلگەن.

بەزى سەۋەبلەرگە باغلىق گېزىتلار باھالىرى قىممەتلەپ كەتتى. بۇ ھازىرقى ئىختىسادىي [illegible]

[illegible] دەرھال ھەر ئىككى گېزىتكە يېزىلدىم. باشقىلارنى يېزىش[illegible]

[illegible] سازەندىنىڭ ئالدىغا دوللار تاشلىشىدۇ. «گېزىتكە يېزىلىڭلار» دېسە، «قىممەت» دەپ [illegible]

بىر تويمىزنى ئۇيغۇر دەپ ھېساپلايدىكەنمىز، [illegible] ئۇيغۇر تىلى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر تارىخىنى بىلىشىمىز كېرەك. [illegible] ئۆز ئانا تىلىمىزدىكى [illegible] مىزنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە تونۇتايلى!

مارس توختاباقىيېۋ.
تالغىر شەھىرى.

ھايات مەكتىۋى

مەن سۆيۈملۈك گېزىتىمىز «يېڭى ھاياتقا» ئۇ نەشر قىلىنىشقا باشلىغان 1970 - يىلدىن ئۈزلۈكسىز مۇشتىرى بولۇپ كېلىۋاتىمەن. ئەينە شۇ ئوتكەن 27 يىل ئىچىدە گېزىت مېنىڭ مەسلەكداش دوستۇمغا، قىزغىنلىق سۆھبەتدىشىمغا ئايلاندى. ھەر قانداق گېزىت ئەگەر ئۇ ئۆز ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپ، ئۆز سەھىپىلىرىدە ئۇلارنىڭ مەنپىيەتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرەلىگەن، ئۆزىنىڭ يۆنىلىشى ۋە مەزمۇنى، ماقالىلارنىڭ يېزىلىش ماھارىتى بىلەن ھازىرقى ھاياتىمىزنىڭ رېئاللىقلىرىغا تولۇق دەرىجىدە جاۋاپ بېرەلىگەن تەغدىردىلا جامائەتچىلىك پىكىرىنىڭ مۇنبىرىگە ئايلىنالايدۇ.

«يېڭى ھايات» گېزىتى شەخسەن مەن ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ ھايات مەكتىۋى بولدى دېسەم مۇبالىغە بولمايدۇ. چۈنكى مەن خەلقىمىزنىڭ شەكىللەنگەن يىللىق تارىخىنىڭ كۆپلىگەن سەھىپىلىرىنى، كلاسسىك نامايەندىلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىنى، ئومۇمەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆتمۈشى بىلەن ھازىرقى ھاياتىنى مۇشۇ «يېڭى ھايات» ئارقىلىق بىلىشكە مۇيەسسەر بولدۇم. مەن ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى ھاياتىمنى گېزىتسىز پەرەز قىلالمايمەن.

مانا ھەر يىلدىكىدەك، بىيىلمۇ 1 - سېنتەبىردىن گېزىت- ژۇرناللارغا مۇشتىرى توپلاش باشلاندى، ئەپسۇسكى، گېزىتلارنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، «روھىي ئوزۇق» باشقا ھەممە نەرسىلەرگە ئوخشاش يەنە قىممەتلىكەن. لېكىن، باشقا نەشرلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى بىر قەدەر ئەرزەن، ئەلۋەتتە، ھازىرقى ئىختىسادىي بوھران توختىماي داۋام قىلىۋاتقان ئېغىرچىلىق بىر زاماندا ئىلگىرىكىدەك بىر نەچچە گېزىت - ژۇرناللارغا بىر ئائىلىنىڭ بىردىنلا مۇشتىرى بولۇشى ناتايىن. لېكىن مېنىڭچە بولغاندا «مەن ئۇيغۇر» دەپ مەيدىسىگە ئۇرىدىغان ھەر بىر ئادەم بىر ئۇيغۇر گېزىتىگە مۇشتىرى بولۇشى لازىم.

مەن پېنسىيەگە چىققاندىن بۇيانقى تورت - بەش يىلدىن بۇيان «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە ئۆزەمنىڭ يېقىنلىرىمنى، خولۇم - خوشنىلىرىمنى مۇشتىرى بولۇشقا دەۋەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن. مەن 1998 - يىلغا «يېڭى ھاياتقا» مۇشتىرى بولدۇم ۋە باشقىلارنىمۇ بۇنىڭغا چاقىرىمەن.

مەسىمجان مەمرووۋ، پېنسونېر.
ئالمۇتا شەھىرى.

رېداكسىيەدىكى ئۇچرىشىش

6 - ئوكتەبىر، دۈشەنبە كۈنى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىدە 1998 - يىلغا مۇشتىرى توپلاش مەسىلىسى بويىچە گېزىتلار كوللېكتىۋىنىڭ ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ۋەكىت باشلىرى ھەم گېزىتلىرىمىز جان كويەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشنى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ قىسقىچە كىرىش سۆز بىلەن ئېچىپ، ئۆتكەن بىر يىل ئىچىدە كوللېكتىۋ قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلار ۋە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ۋەزىپىلەر ھەققىدە توختالدى. 1997 - يىلى، - دېدى ئۇ، - گېزىتىمىزنىڭ ياش ژۇرنالىستى شەمشىدىن ئايۇپوۋ جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ن. نازاربايېۋنىڭ ستىپېندىيەسىگە ئېگە بولغان بولسا، پىشقەدەم ژۇرنالىست ئابدۇكېرىم تۇدىياروۋ قازاقىستان ژۇرنالىستلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇكاپىتىغا سازاۋەر بولدى. رېداكسىيەمىز يېنىدا كومپيۇتېر مەركىزى ئېچىلىپ، ھازىر ئۈنۈملۈك ئىشلىمەكتە.

- ھازىر ئالدىمىزدا تۇرغان ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلەرنىڭ بىرى، دېدى باش مۇھەررىر سۆزىنى داۋام قىلىپ، - گېزىتلىرىمىزگە 1998 - يىلغا مۇشتىرى توپلاشنى ئۇتۇقلۇق ۋۇجۇدقا چىقىرىشتىن ئىبارەت. ھازىر جەمىيىتىمىزدە يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار ۋە گېزىتلار باھالىرىنىڭ قىممەتلەپ كېتىشى بۇ ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك ئېلىپ بېرىشقا سەلبىي تەسىر يەتكۈزمەكتە. بۇ يەردە شۇنىمۇ تەكىتلەش كېرەككى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ يىللىق يېزىلىش باھالىرى بىزنىڭ گېزىتلىرىمىزغا ئوخشاشلا چىقىۋاتقان ئۇكرائىن، نېمىس، كورېي گېزىتلىرىنىڭ ۋە بىر قاتار قازاقچە ۋە رۇسچە گېزىتلارنىڭ يىللىق يېزىلىش باھالىرىدىن خېلە ئەرزەن.

ئۇيغۇرلار ھاياتىنى، ئۇنىڭ تارىخى، ئەدەبىيات - سەنئىتى ۋە مەدەنىيىتىنى خەلقىمىزگە ھەم دۇنياغا تونۇشتۇرىدىغان گېزىتلىرىمىز مۇشتىرىلار سانىنىڭ كۆپ ياكى ئاز بولۇشى خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى ئاڭ - سەۋىيەسىنى، روھىي يۈكسىلىشىنى بەلگۈلەيدىغان مىزان، ئۆلچەم ھېساپلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ مۇھىم ئىشنى مۇۋاپپەقىيەتلىك ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئۇيغۇر يۇرتلىرى ۋە جامائەتچىلىكىنىڭ ئېگىلىرى سىلەرگە - ۋەكىت باشلىرىغا مۇراجىئەت قىلىۋاتىمىز، - دېدى باش مۇھەررىر.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇچرىشىشتا سۇلتان قورغان ئالتۇن بۇلاق مەھەللىسىنىڭ ۋەكىت بېشى ئەمەتجان مۇزدىپەروۋ، درۇژبا مەھەللىسىدىن مەھەمەتجان ھاجىم قادىروۋ، قىزىل غەيرەت يېزىسىنىڭ ۋەكىت بېشى ئاسىم تايىروۋ، ئالمۇتا شەھىرى مىكرورايونلىرىنىڭ ۋەكىت بېشى تۇرسۇنخوجا مىرزايېۋ، كالىنىن يېزىسىنىڭ ۋەكىت بېشى جالالدىن ئەمرالىيېۋ، كورنىي كىكانت مەھەللىسىنىڭ ۋەكىت بېشى جامالدىن قەمبەردىنوۋ، گېزىتلىرىمىز جانكۆيەرى تۇرغان مەرۇپوۋ، ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى توختاسىن بېيشانوۋ ۋە باشقىلار سۆزگە چىقىپ، ئانا تىلىمىزدىكى ئۇيغۇر گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىنى ئۇتۇقلۇق تاماملاش ئۈچۈن بارلىق كۈچ - غەيرىتىنى سەرىپ قىلىدىغانلىقىنى بىر ئېغىزدىن تەكىتلەشتى.

ئۇچرىشىشتا باش مۇھەررىر يولداش ئازاماتوۋ يىغىن قاتناشقۇچىلىرىنىڭ كۆپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. ئۇچرىشىش ئاخىرىدا ۋەكىت باشلىرى ۋە گېزىتلىرىمىز جان كويەرلىرىگە رېداكسىيە كوللېكتىۋىنىڭ سوغىلىرى تاپشۇرۇلدى.

مالىك سادىروۋ.

ھۆرمەتلىك گېزىتخان!

مۇشۇ يىلى 1 - سېنتەبىردىن 1998 - يىل ئۈچۈن گېزىت ۋە ژۇرناللارغا مۇشتىرى توپلاش باشلاندى. جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا بارلىق ئالاقە بۆلۈملىرى، جايلاردىكى جەمىيەتلىك ئاساستا مۇشتىرى توپلىغۇچىلار ۋە گېزىتلىرىمىزنىڭ ئاكتىۋىستلىرى ئارقىلىق يېزىلىشقا بولىدۇ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ئىندېكسى 65357، بىر يىللىق يېزىلىش باھاسى 871 تەڭگە 32 تىيىن.

«يېڭى ھاياتنىڭ» ئىندېكسى 65359، بىر يىللىق يېزىلىش باھاسى 795 تەڭگە 60 تىيىن.

ئۆز ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتلارغا يېزىلىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

ئىختىساتنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە يول ئاچىدۇ

قازاقىستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ نويابىر ئېيىدا ئاق شىقا بارىدىغان رەسمىي سەپىرى پىلانلىنىۋاتىدۇ. مەزكۇر سەپەر ۋاقتىدا نېفت بىلەن گاز ئاساسىي مەسىلەلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىدىغانلىقى.

شۇنداق قىلىپ، قوشما شىتاتلارنىڭ «تېكساكو» ۋە «موبىل» نېفت كومپانىيەلىرى جۇمھۇرىيىتىمىز رەھبىرى بىلەن مىللىياردلىغان دوللار كولەمىدىكى كېلىشىملەرگە قول قويۇشقا ئۈمۈت باغلىماقتا. مۇنداق ھوجىجەتلەرنىڭ ئىمزالىنىشى قازاقىستاننىڭ ئىنـ ـايىتى چوڭ نېفت ۋە گاز كانلىرىنى چاپان ئۆزلەشتۈرۈشكە يول ئاچىدىغانلىقى شۈبھىسىز. بۇ بولسا قازاقىستان ئىختىسادىنى تېز تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە چوڭ ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بېرىدۇ.

«شەھەر كۈنى» نىشانلاندى

ئۆتكەن يەكشەنبە كۈنى ئالمۇتىدا «شەھەر كۈنى» تەنتەنىلىك نىشانلاندى. پايتەختنىڭ ئىلگىركى مەيدانى بىلەن يېڭى جۇمھۇرىيەت مەيدانى ئادەملەرگە لىق تولدى. شەھەرھاكىمى ۋىكتور خراپۇنوۋ ئۇنىڭغانلارنى چوڭ بايرام بىلەن تەبرىكلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بايرام تەنتەنىلىرى باشلاندى. كوكسىگە نۇردىن، مېدالارنى تاقىغان، پايتەختنىڭ گۈللىنىشىگە زور توھپە قوشقان شەھەرنىڭ ھۆرمەتلىك پۇخرالىرى بىلەن ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرىغا گۈلدەستىلەر تەغدىم قىلىندى. شەھەر تارىخىدىن، ئىگەركى ۋېرنىي، تۈركسىبكە مۇناسىۋەتلىك سەھنىلەشتۈرۈلگەن دراملىق كورۇنۇشلەرنى كوپچىلىك قىزىقىپ تاماشا قىلدى.

تولۇق كېلىشىمگە كېلىش مۇمكىن بولىدى

روسسىيە پرېمېر ـ مىنىستىرى ۋىكتور چېرنومىردىننىڭ ئۆتكەن ھەپتىدە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە قىلغان ئىش بابىدىكى سەپىرى ۋاقتىدا ئىمزالاش بەلگۈلەنگەن ئالتە ھوجىجەتنىڭ پەقەت تورتىگىلا قول قويۇش مۇمكىن بولىدى. كاسپى نېفتلىكىنى ئۆزلەشتۈرۈش، قازاقىستانغا كېلىپ ـ كەتكۈچى پۇخرالارنىڭ «تىرانزىت» چېگرىدىن ئوتۇش مەسىلىلىرى يەنە كېيىنگە قالدۇرۇلدى.

كېلىشكەن تورت ھوجىجەتنىڭ ئۈچى بايقونۇر كوسمودرومىنىڭ كۈندىس ـ كۈنگە ۋەيران بولۇۋاتقان ئىنفرا تۈزۈلۈشىگە مۇناسىۋەتلىك بولىدى. تەرەپلەر بۇ مەسىلە بويىچە بىرلەشكەن كومىسسىيە قۇرۇشقا كېلىشتى.

ئېھتىمال، ئىككى خوشنا مۇستەقىل دولەت مۇناسىۋەتلىرىدىكى ھەل قىلىنمىغان بارلىق مۇمەممالار روسسىيە پرېزىدېنتى بورىس يېلتسىننىڭ كېلەر يىلنىڭ بېشىدا ئالمۇتىغا قىلىدىغان رەسمىي سەپىرى ۋاقتىدا ھەل قىلىنىشى مۇمكىن.

خەلىق ئارا قىزىل كرېست ۋە يېرىم ئاي جەمىيەتلىرى فېدېراتسىيەسىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى

بى ـ بى ـ سى رادىئوسى: خەلىق ئارا قىزىل كرېست ۋە يېرىم ئاي فېدېراتسىيەسى بىيىل قىشتا سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى مەملىكەتلىرىدە يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان ئىنسانپەرۋەرلىك يارىدەم بويىچە ئوغرىلىق ئاگاھلاندۇرۇش بىلەن سۆزگە چىقتى. قىزىل كرېست ۋەكىللىرى، ئەگەر بۇ مەملىكەتلەرگە تېز ۋاقىتتا تېگىشلىك ئىنسانپەرۋەرلىك يارىدەم كورسىتىلمەيدىغان بولسا، ئۇلار قىشلىۋاتقان قىشتا كېلىپلا ئادەملەرنىڭ سوغدىن ۋە ئاچارچىلىقتىن ئولۇپ كېتىشى مۇمكىن ئېكەنلىكىنى تەستىقلەيدۇ.

پرېزىدېنت بىلەن دۇما ئوتتۇرىسىدىكى جاڭجال

روسسىيە پرېزىدېنتى ب. يېلتسىن بىلەن تەركۈدە كومۇنىستلار دېپۇتاتلار كوپ سانلىق تەشكىل قىلىدىغان دولەت دۇمىسى ئوتتۇرىسىدىكى جاڭجال بارغانسېرى كۈچىيىۋاتىدۇ. يېقىندا پرېزىدېنت دۇمىنى قاتتىق تەنقىد قىلدى. بۇ بولسا كومۇنىستلارنىڭ نارازىلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى.

دولەت دۇمىسىنىڭ رەئىسى، كومۇنىستلار ۋەكىلى گ. سېلېزنوۋ پارلامېنتنىڭ كوزگە چوقۇپ يول كورسىتىپ، بۇيرۇق بېرىشكە بولمايدىغانلىقىنى تەكىتلىدى. روسسىيە فېدېراتسىيەسى كومۇنىستلار پارتىيەسىنىڭ رەھبىرى گ. زيۇگانوۋ پرېزىدېنتنىڭ دۇمىنى تارقىتىۋېتىش توغرىلىق تەھدىتىدىن قورقمايدىغانلىقىنى، ئەگەر دۇما تارقىتىلسا، قايتا سايلام ئوتكۈزۈلگەندە كومۇنىستلارنىڭ بەرى بىر كوپ دېپۇتاتلىق ئورۇنغا ئېگە بولىدىغانلىقىنى ئىشەنچلىك بىلەن قەيت قىلدى.

«يادرولۇق چېمودانىنى» تاپماي تىنچىلار ئەمەس

ئوز ۋاقتىدا ك گ ب (دولەت بىخەتەرلىك كومىتېتى) چەت ئەللەردە تېررورلۇق ئاكتلىرىنى ۋۇرگۇزۇش ئۈچۈن «يادرولۇق چېمودانلار» ياساتقانلىقى توغرىلىق كېنېرال ئالېكساندر لېبېدنىڭ بىلدۈرۈشى دۇنياۋى لەرزىگە كەلتۈردى. ئا. لېبېد بۇ توغرىلىق ئوتكەن ئۈلى ئاۋغۇست ئېيىدا بىلگەن. شۇلارنىڭ بىرى چېچەنلەرنىڭ قولىدا دىگەن مەلۇماتنى ئىلگىرى دولەت بىخەتەرلىك كومىتېتىنىڭ كاتىۋى كەتكەنگە ھازىرى كەلگەن ۋە بىلدۈرۈلمىگەن. بۇ توغرىسىغا ئۇلارنىڭ بەرى بىر نەرسىگە كۆرۈنمىدى. ئا ۋ ش سېناتورى بىلەن بولغان سوھبەت ۋاقتىدا لېبېد ئېيتقان 100 «يادرولۇق چېمودان» بويىچە خوۋۇپلۇق سەراسىم ئۇلارنى ئىزدەپ تېپىشقا تىنچىتار ئەمەس.

ئولۇم جازاسى بېرىلىشى مۇمكىن

سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدا ئىككى ئەنگلىيەلىك تېببىي ھەمشىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بىر ئاۋستىرالىيەلىك كەسپدىشىنى ئولتۈرگەنلىكى بويىچە جىنائىي ئىش قوزغالغان. بۇ يەردىكى شەرىئەت سوتى بويىچە دېبورا پېررى دېگەن تېببىي ھەمشىرىنىڭ بېشى ئېلىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە جىنايەتكە قاتناشقان تېببىي ھەمشىرىگە 500 دەرە ئۇرۇلىپ. سەككىز يىللىق تۈرمە جازاسىغا كېسىلىدىغانلىقى كۈتۈلمەكتە. ئۆتكەن يىلى بۇ يەردە 40 ئەر، بىر ئايال جىنايەتچى ئادەم ئولتەرگىنى ئۈچۈن، 14 ئەر ئايالىلارغا زىنا قىلغانلىقى ئۈچۈن، 6 ئەر ۋە 2 ئايال ئەپيۇن ساتقانلىقى ئۈچۈن، 5 ئەر قوراللىق بولاشقا قاتناشقانلىقى، بىر ئادەم سېھىرگەرلىك بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ئۈچۈن ئولۇم جازاسىغا كېسىلگەن. ئۇلارنىڭ بېشى مەملىكەت پايتەختى ئەر ـ رىيادنىڭ مەركىزىي مەيدانىدا كوپچىلىكنىڭ كوز ئالدىدا قىلىچ بىلەن چېپىپ تاشلانغان. بۇ يەردە ئەرلەرگە ۋاپاسىزلىق قىلىپ، ئاشنا تۇتقان ئاياللار تاش بىلەن ئۇرۇپ ئولتۈرۈلىدۇ.

***

ئالمۇتا ۋىلايىتى. تالغىر ناھىيەسىگە قاراشلىق د. ئا. قونايېۋ نامىدىكى ئىشلەپ چىقىرىش بىرلەشمىسىنىڭ ھاكىمجان تۇرسۇنوۋ رەھبەرلىك قىلىۋاتقان بىرگادا ئەزالىرى بىيىل 25 گېكتار مەيداندا ۋۇقۇرى ھوسۇللۇق كوكتات ئوستۇردى. ھازىر بىرگادا ئەزالىرى كوكتات ۋىغىش ۋە سېتىش ئىشلىرى بىلەن جىددىي شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

سۈرەتلەردە: سىز كورۇپ تۇرغان سۈرەتتىكى بۇ بىرگادا كوكتات ئوستۇرگۇچىلىرى بىيىلقى مول ھوسۇلدىن ئالىدىغان دارامىتىنىڭ كوپ بولۇشىغا ئىشەنچىسى كامىل. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ۋاقىتتىن غېنىمەت پايدىلىنىپ، ھوسۇلنى ئىسراپسىز ۋىغىۋېلىشقا تىرىشماقتا.

رۇستەم يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

***

ئۇچرىشىش

دۇنيا چېمپىونى قىرغىزستان تەۋەسىدە

يېقىندا «پانا» خەيرىخاھلىق فوندىنىڭ رەھبەرلىگى بىلەن ئۇيغۇر ناھىيەسى شۇڭقارىيېزىسىدىن چىققان شۇڭقار، سپورتنىڭ ئۇشۇ سانىدىۇ تۈرى بويىچە دۇنيا چېمپىونى ھېمىت توختاخۇنوۋ قىرغىزستاننىڭ قارا بالتا شەھىرىنىڭ جامائەتچىلىكى ۋە قىرغىزستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر فاكۇلتېتىنىڭ ستۇدېنتلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قايتتى.

«پانا» خەيرىخاھلىق فوندىنىڭ پرېزىدېنتى ماكېلان شەرىپوۋ بۇ سەپەر ھەققىدە توۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

ـ بىزنى قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ پەقەت ئوچۇق چىراي ۋە مېھماندوستلىغىلا ئەمەس، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ مىللىي غۇرۇرى بىلەن ۋەتەنپەرۋەرلىكمۇ قايىل قىلدى. ئۇلار بىزنى، جۈملىدىن، ئۇيغۇرلاردىن چىققان دۇنيا چېمپىونى ھېمىت توختاخۇنوۋنى چوڭ ئىززەت ـ ئېھتىرام بىلەن قارشى ئالدى. قارا بالتىلىقلار نامىدىن يۇرت موتىۋەرى قادىر كېرەم، ۋىگىت بېشى مەمەترېھىم مېھمانوۋ، شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ھاشىموۋ ۋە باشقىلار سوزگە چىقىپ، «پانا» فوندىنىڭ پائالىيىتىگە ۋە دۇنيا چېمپىونىنىڭ كېلەچىكىگە ئاق يول تىلىدى. شەھەردە قۇرۇلغان ئۇيغۇر مىللىي ئانسامبلى تەرىپىدىن كورسىتىلگەن كونسېرت پروگراممىسىمۇ قەلبىمىزدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. خەلقىمىزنىڭ باي سەنئەت دۇردانىلىرى قارا بالتىلىق سەنئەتكارلار تەرىپىدىن ماھىرلىق بىلەن ئىجرا قىلىندى.

بىر ئەپسۇسىنارلىق نەرسە، بۇگۈنكى كۈنگىچە شەھەر مەكتەپلىرىدە ئۇيغۇر تىلىدىكى سىنىپلار يوق ئېكەن. بىز بۇ مەسىلىنىڭ «پانا» فوندى ئارقىلىق پات يېقىندا ھەل قىلىنىدىغانلىغىغا ۋەدە بەردۇق.

بىزنىڭ قىرغىزستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر فاكۇلتېتىدا بىلىم ئېلىۋاتقان ياشلىرىمىز بىلەن بولغان ئۇچرىشىشىمىزمۇ ناھايىتى تەسىرلىك ئوتتى. پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، بۇ ئۇچرىشىشنى ئۇيۇشتۇرغان فاكۇلتېت رەھبەرلىكىگە، شەخسەن ئۇنىڭ دېكانى پروفېسسور ئىسرائىل ئىبراگىموۋقا ئالاھىدە تەشەككۇر ئىزھار قىلماقچىمەن.

بىز «پانا» فوندىغا ۋە دۇنيا چېمپىونىغا ستۇدېنتلار تەرىپىدىن قويۇلغان سوئاللارغا جاۋاپ بەردۇق. فوندىمىز نامىدىن فاكۇلتېتقا ئۇيغۇر يازغۇچى ـ شائىرلىرىنىڭ يېزىدىن ئوشۇق كىتاپلىرىنى ھەدىيە قىلدۇق. شۇنداقلا ئۇيغۇر ستۇدېنتلىرىنىڭ ئىرقۇشقا بولغان قىزغىنلىغىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەر يېرىم يىلدا بېرىلىدىغان «پانا» فوندىنىڭ مەخسۇس ستىپېندىيەسىنى بەلگۈلىدۇق. ئۇچرىشىشتىن كېيىن بىشكېك شەھىرىدىكى رېستورانلارنىڭ بىرىدە ئۇيغۇر فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتقان 75 ستۇدېنتقا (ئۇنىڭ 30 پائىزى قازاقىستانلىقلار) چوڭ زىياپەت بەردۇق.

موشۇ يەردە ئۇيغۇر خەلقىنى دۇنياغا تونۇتقان چېمپىون ۋىگىتىمىز ھېمىت توختاخۇنوۋ ھەققىدە ئالاھىدە توختالماقچىمەن. ئۇنداق ئادەملىرىمىزنى باھالاش، قەدىرلەش ھەر بىرىمىزنىڭ ۋەزىپىسى دەپ ئويلايمەن. ھازىر بىز ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئاقبۇلاق مەھەللىسىدە چوڭ سپورت زالىنى سېلىشنى پىلانلاۋاتىمىز. بىزنىڭ پەممىزچە، ئۇ 1998 ـ يىلىنىڭ ماي ئېيىدا ئىشقا قوشۇلۇشى كېرەك. دېمەك، چېمپىونىمىزنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش جىسمانىي جەھەتتىن تاۋلانغان، قابىلىيەتلىك ياشلارنى يېتىلدۈرۈپ چىقىشى ئۈچۈن كەڭ شارائىت يارىتىلىدۇ دېگەن سوز.

مېنى قىرغىزستانلىق ئۇيغۇرلارنىڭ دۇنيا چېمپىونىغا بىلدۈرگەن چوڭ ئىززەت ـ ھورمىتى ناھايىتى خۇرسەن قىلدى. ھەقىقەتەنمۇ مۇنداق ئادەملىرىمىزنى كوتىرىشنى، قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەشنى بىلىشىمىز كېرەك. دۇنيا مىقياسىدا خەلقىمىز شەنىنى قوغداپ، ئابرويىنى كوتەرگەن چېمپىونىمىز بىلەن جاي ـ جايلاردا ئۇچرىشىش ئوتكۈزۈشتىكى مەخسىتىمىزمۇ ئەينە شۇنىڭدىن ئىبارەت.

يېزىۋالغان ئېرشات ئەسمەتوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

يارقىن سىمالار

ئۇ خەلقىنىڭ مۇڭ زارى بىلەن ياشىغان ئىدى

20 ـ 30 ـ ژىللار ۋە 40 ـ ژىللارنىڭ باشلىرى شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىگە، خۇسۇسەن ئۇيغۇر خەلقىگە بالايى ـ ئاپەتلەر ئېلىپ كەلگەن پاجىئەلىك، قانلىق دەۋر ھېسابلىنىدۇ. بۇ مۇدھىش، ئېغىر كۈلپەتلەرنىڭ ئىنسان ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىپ، كىملەر تەرىپىدىن ئۇيغۇرلار زېمىنىدا جارىي قىلىنغانلىقىنى خەلق ياخشى چۈشىنىدۇ. پەقەت 1944 ـ ژىلدىكى مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاب ئەشۇ گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ قانلىق ئىسكەنجىسىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، دەككىسىنى بەرگەن ئىدى. بۇ غەلىبە ۋە ئۇنىڭ قۇرغۇچى تەشكىلاتچىلىرى، بۇ ژىللاردا ئۆتكەن قەھرىمان خەلق پەرۋەر زاتلار، مەرىپەتچى ۋەتەنپەرۋەرلەر، بىلىملىك خەلق دانالىرى شەرقىي تۈركىستان مەتبۇئاتى، خۇسۇسەن 3 ۋىلايەت، شۇنىڭدەك قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر مەتبۇئاتىدا بىر ئاز يورۇتۇلدى. ئامما 30 ـ ژىللاردىكى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئېغىر ۋە مۇرەككەپ دەۋرىدە خەلق ئىچىدىن چىققان مۇنەۋۋەر زاتلار، خەلققە تونۇلغان پېشقەدەملەر، يېزا ـ ناھىيە، شەھەر باشلىقلىرى، (ھاكىملار)، خەلق سۆيگەن يۇرت ئاقساقاللىرى، ھەتتا ۋىلايەت باشلىقلىرى (ۋالى). شۇنىڭدەك باشقىمۇ زاتلىرىمىزنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىنى ئۆزىمىزنىڭ مەتبۇئاتىمىزدا يورۇتۇپ، كەلگۈسى ئەۋلات تارىخىمىزغا قالدۇرالمىدۇق. ئەپسۇسكى، ئۇلار ھەققىدە بۈگۈنكى يازما مەنبەگىمۇ ئىگە ئەمەسمىز.

شىڭ شىسەي ۋە ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى تەختكە چىققان 30 ـ ژىللاردىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ئۇرۇق ـ تۇققان، قومى ـ قېرىنداشلىرىنى ئۆلكىنىڭ ھەر بىر ۋىلايەت ۋە ناھىيەلىرىگە باشلىق دوتەي، شەڭگەن قىلىپ مەكەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز ھاكىمىيىتىنى يەنە بىر قېتىم مۇستەھكەملەپ ئالدىم، دېگەن ئويغا كەلدى. ئامما بارلىق ۋىلايەت، ناھىيەلەرگە ئۆز تۇققىنىنى، ئۆز جەمەتى يېتىشمەي قالدىمۇ، ياكى شۇ چاغدىكى ئالدامچىلىق سىياسەتنىڭ ھىيلە ـ مىكرى بىلەنمۇ بەزى ۋىلايەت، ناھىيەلەرگە باشقا يەرلىك مىللەت خەلقلىرىدىن ۋالى، ھاكىملار تەيىنلەنگەن ئىدى. مەسىلەن، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ غۇلجا ناھىيەسىگە ئاۋاكرى ھاجىم، توققۇز تارا ناھىيەسىگە نەزەرخان غوجا ۋە بۇلاردىن باشقا تۈرلۈك ژىللاردا سۇلتان ئاخۇن، ئوسمان يۇنۇس، موللا ئىلىم شەڭگەن، تېيىپ ئاخۇن، كەرىم خان ۋە باشقىلار شەڭگەن (ھاكىم) بولۇپ نامى خەلق ئىچىدە مەشھۇر ئىدى.

1934 ـ ژىلدىن باشلاپ توققۇز تارا ناھىيەسىگە ھاكىم بولۇپ ئىشلەپ، خەلق ئىشەنچىسىگە سازاۋەر بولغان نەزەرخان غوجىنىڭ بىقىياس خىزمەت پائالىيىتى بىزنىڭ تارىخىمىزدا ئالاھىدە سەھىپە بولۇپ قالدى.

نەزەرخان غوجا سەيدۇللاخان غوجا ئوغلى 1885 ـ ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى چېلەك ناھىيەسىنىڭ بايسېيىت يېزىسىدا دىنىي ئائىلىدە تۇغۇلغان. سەيدۇللاخان غوجىنىڭ نەسەبنامىسى بىزنىڭ زامانىمىزغىچە ساقلىنىپ قالمىغان. نەزەرخان غوجا كىچىكىدىن زېرەك، ئەقىللىق، چەبدەس بالا بولۇپ، ئائىلە تەربىيەسىدە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ پەندى نەسىھىتىگە مېھىر باغلىغان، ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن كەتمىگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز پەرزەندىنى كەلگۈسى زامانغا لايىق قىلىپ ئۇستۇرۇش نىيىتىدە غەم يېگەن ئاتا ـ ئانىسى ئوغلى نەزەرخان غوجىنى پەقەت بىلىملىك قىلىش كويىدا بولغان. ئۇ مەكتەپ يېشىغا يەتكەندە ئۇنىڭ قولىدىن يېتىلەپ قورام يېزىسىدىكى ساۋۇت ئاخۇنۇم داموللام باشچىلىقىدىكى ئاتاقلىق خەلق مەدرىسىگە ئاپىرىپ بەرگەن، بۇ بىلىم دەرگاھىدا نەزەرخان غوجا باشقا تالىپلارغا قارىغاندا ئۆيدىن ئىجتىھاد بىلەن ئوقۇپ، ئۆزىنى تونۇتقان، ئەرەب، پارس، تۈركىي تىللارنى ئۆگىنىپ، ژۇقۇرى بىلىمگە ئىگە بولغان. مەدرىسە خەلپەتلىرى ئۆز شاگىرتىنىڭ كېلەچىكىگە ئۈمۈت باغلىغان.

1918 ـ ژىلدىن باشلاپ يەتتىسۇ تەۋەسىدىكى ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى خەلق ئۈستىدىن زورلاۋانلىق يۈرگۈزۈپ، بىگۇناھ خەلقلەرنى قىرغىنغا ئۇچراتتى. تارىختا «ئاتۇ پاجىئەسى» دەپ نام ئالغان قانلىق قىرغىنچىلىق باشلىنىپ، خەلقنى خانۇ ـ ۋەيران قىلدى. چېلەك رايونىدىكى بىگۇناھ ئۇيغۇر خەلقىمۇ «ئۇلۇقلارنىڭ» تەقىپ قىلىشىغا ئۇچراپ، سەرسان ۋە سەرگەردان بولدى. ئۆز يۇرتى، ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ، باشقا جايلارغا كېتىشكە مەجبۇر بولدى. مانا بۇ ئېغىر كۈلپەتلىك كۈنلەر سەيدۇللاخان غوجا ئائىلىسىنىڭ بېشىغىمۇ چۈشتى. ئامال قانچە، ئۇلار كىندىك قېنى توكۈلگەن يۇرتىدىن ئايرىلىپ، ئىلى دىيارىنىڭ بايتوقاي يۇرتىدىكى چىغلىق مازار يېزىسىدىن باش پانا تاپتى. ئانا يۇرت ئۇلارنى قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالدى.

نەزەرخان غوجا بۇ جايدىكى ئەھلى جامائەت، يۇرت موتىۋەرلىرى، يېزا باشلىقلىرى بىلەن تونۇشۇپ، ئاجىز ـ مىسكىنلەرنىڭ ھالى ـ مۇڭىغا يەتتى. دائىم مەسچىت ـ مەدرىسلەردە ۋەز ـ نەسىھەت بىلەن سوزگە چىقىپ، ئۇلۇغ زاتلارنىڭ تەرىپىنى قىلدى، ۋەتەننى سۆيمەك ئىماننىڭ جۇملىسىدىن ئىكەنلىكىنى ئەمەلىي مىساللار ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ، جامائەتنى قايىل قىلدى. ئۇ ئاز ۋاقىت ئىچىدە خەلققە تونۇلۇپ، نەزەرخان غوجا نامى بايتوقاي جامائىتى ئارىسىدا خېلىلا مەشھۇر بولۇپ قالدى. موشۇ پەيتلەردە نەزەرخان غوجا يېزىدىكى كونا مەسچىتنىڭ ئورنىغا يېڭىدىن بىر مەدرىسە تۇرغۇزۇش تەشەببۇسى بىلەن ئوتتۇرىغا چىققاندا، خەلقنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولدى. كوپ ئۆتمەي يېزىدا چوڭ ھاشامەتلىك يېڭى بىر مەدرىسە قەد كۆتىرىپ، ئۇنىڭ مۇدەررىسلىكىگە خەلق نەزەرخان غوجىنى تەكلىپ قىلدى. مەزكۇر مەدرىسىدە قۇرناخۇن موللا خەلپەتلىك قىلىپ، تالىپلارغا دىنىي ھەم پەننىي بىلىملەردىن دەرس ئۆتتى. ئاز كۈن ئىچىدە مەدرىسىنىڭ شوھرىتى چىقىپ، بۇ يەردە بىلىم ئالغۇچىلارنىڭ سانى كۈندىن ـ كۈنگە كوپەيدى. مەدرىسىنىڭ خىراجىتى ۋە خەلپەتلەرنىڭ مائاشى خەلقتىن توپلانغان ئىئانە ئاقچا ھېساۋىغا بولسىمۇ، نەزەرخان غوجا ئۆزى ۋە ئەنگەربايى دېگەن كىشىلەرمۇ مەدرىسىگە ھېممەشەم ياردەم قىلىشنى ئايىمىغان. كېيىنكى پەيتلەردە بۇ يەردە نەزەرخان غوجا ئۆيلىنىپ، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ، ئىككى ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنت كورگەن.

1933 ـ ژىلنىڭ بېشىدىن باشلاپ، گەنسۇ ئولكىسىدىكى مابۇفاڭ باشچىلىقىدىكى قاراقچىلار قوشۇنى تۇيۇقسىزدىن قوزغىلىپ، ئۇرۇمچى ۋە ئاندىن كېيىن غۇلجا شەھىرىگە، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلارغا باستۇرۇپ كىرىپ، خەلق ئىچىدە پاراكەندىچىلىك تۇغدۇردى، خەلقنى بۇلاپ، يېزىلىرىغىمۇ يېتىپ بارغاندا خەلق غېمىنى ئويلىغان نەزەرخان غوجا تېزدىن خەلق ئاممىسىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، باسقۇنچىلارغا قارشى ئاتلاندى. موشۇ قېتىمقى ئېغىر، پاجىئەلىك ۋەزىيەتتە خەلقنى ۋە خەلقنىڭ مال ـ مۈلكىنى پۈتۈنلەي يوقاپ كېتىش خەۋپىدىن ساقلاپ قالدى. دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇپ ئەرلىك كورسەتتى. خەلق ئىچىدە نەزەرخان غوجىنىڭ ئابرويى ئوسۇپ، پۈتكۈل جامائەت ئەھلىگە تونۇلدى. مانا موشۇ خەلق ئالدىدىكى خىزمەت پائالىيەتلىرىنى يېڭى ھوكۇمەت ژۇقۇرى باھالاپ، ئۇنى توققۇز تارا ناھىيەلىك ھوكۇمەتكە ھاكىم (شەڭگەن) قىلىپ بەلگۈلىدى.

نەزەرخان غوجا توققۇز تارا ناھىيەسىگە ھاكىم بولغاندىن كېيىن پۈتكۈل ئىشنى خەلقچىللىق ئاساسىدا قۇرۇپ، ئالدى بىلەن ناھىيەدىكى 35 مىڭ نوپۇسنى تەشكىل قىلغان 30 غا يېقىن يېزىدا سايلام ئېلىپ باردى. يېزا باشلىقلىرىنى خەلقلەر ئۆزلىرى خالىغان، ئۆزلىرى سويگەن كىشىلەردىن سايلىدى. نەزەرخان پىكىر ـ تەكلىپلىرىنى ئاڭلىدى. ژىتىم ـ يېسىر، غوجا شۇنىڭدەك توققۇز تارانىڭ قېدىمىي ھالىتى، ئۇنىڭ يەر شارائىتىنىڭ كەڭ تۈزلەڭلەردىن ھاسىل بولغان دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىققا ماس كېلىدىغان ئەۋزەللىكلىرىنى تارىختىن بىلگەندىن كېيىن بۇ دىيارغا پۈتكۈل كۈچىنى سەرىپ قىلدى. توققۇز تارانىڭ تەبىئىي ئىقلىم شارائىتىدىكى بوز يەر ئېچىش ئوخشاش ئۆزگىچىلىك ۋە باشقا تەرەپلىرىنى بىلىش ناھىيە ھاكىمىنىڭ بىردىن ـ بىر ۋەزىپىسى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەممە مەلۇماتلارنى ئىگەللىگەندىن كېيىن خەلق ئىچىگە چوكۇپ، ناھىيەنى باشقىدىن كېڭەيتىپ قۇرۇپ چىقىش قارارىغا كەلدى ۋە شۇ بويىچە ئىشقا كىرىشتى. ئالدى بىلەن شەھەرنى قۇرۇپ چىقىش ئىشىغا ئېتىۋار بېرىپ، كوچىلىرى رەتلەندى. خەلقنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپ، توققۇز تارادىن ياما ئۆكېسىكچە (دەرياغا) 55 كىلومېتىر تاش يول ياساتتى.

30 ـ ژىللىرى س س س ردىن قېچىپ كەلگەن خەلقلەرنىڭ ھالىنى بىلىپ، ئۇلارغا يەر تەقسىم قىلىپ بەردى. خەلقنىڭ مەدەنىي ـ مائارىپ ئىشىغا ئالاھىدە كوڭۈل بولدى. مەكتەپ دارىلېيتام، دارىلئاجىزىنلارنى تەشكىل قىلدۇردى. چىغلىق مازار يېزىسىدا چوڭ مەسچىت سالدۇردى. (ئۇ ھازىرمۇ بار) ئۇشۇر ـ زاكاتنى ئۆز ئورنىغا ئىشلەتتى. ئومەر ئاخۇن باينىڭ قوراسىنى باشقىدىن ياساپ، مەكتەپ قىلىپ قۇرۇپ چىقتى. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئۇ يەردە 38 مەكتەپ بار ئىدى. پەقەت نەزەرخان غوجا ئۆزىلا ھەپتىدە بىر قېتىم مەكتەپلەرنى تەكشۈرەتتىكەن. ژىتىم ـ يېسىر ۋە كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرىغا ژىلىغا ئىككى قېتىم كىيىم بېرىشنى يولغا قويغان. «چولپان» مەكتىۋىنىڭ ئىنچى بالىلىرىغا ھەربىيچە كىيىم بېرىپ، ئۇلاردىن 5 تەلەبىنى ئۇرۇمچى ھەربىي مەكتەپكە ئۆزى ئاپىرىپ بەرگەن. توققۇز تارانىڭ خۇسۇسەن، مەكتەپنىڭ سپورت ئىشلىرىغا چوڭ ئەھمىيەت بېرىلگەن. مەكتەپتە دارۋازلىق، چىغرىق ئويۇنلىرىغا ئۆزى تەشەببۇسكارلىق قىلىپ، بىۋاستە قاتنىشىپ تۇرغان. ھەر ژىلى ماي ئېيىدا قۇم ئارشاڭدا خەلقنى ژىغىپ، چېلىش مۇسابىقىسى ئوتكۈزۈشنى يولغا قويغان. ئۇنىڭدا كوپ خىسلەتلەر مۇجەسسەم. ئېنىق ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۆزى قوشاقچى بولۇپ، ھەجۋىي ۋە باشقا قوشاقلىرى خەلق ئىچىدە ئېيتىلىپ ژۈرگەن. مەسىلەن:

شول كۆرۈنگەن دەل ــ دەرەخلەر ئەمگەكچىلەر باغىدۇر،
دەريا بولۇپ، ئاققان قانلار دېھقانلارنىڭ قانىدۇر.

دېگەن مىسرالارنى ئۆزى باشقىلارغا ئوقۇپ بەرگەن.

نەزەرخان غوجىنىڭ تارىختا قالدىغان ئىزگۈ ئىشلىرىنىڭ يەنە بىرى ئۇ 1936 ـ ژىلى 5 مىڭ ئوكۇز ساتقۇزۇپ ئۇشۇر ـ زاكات ۋە ئىئانە پۇلدىن توپلانغان توققۇز تارادا 800 كىشىلىك كلۇب سالدۇرۇپ، ئۇنىڭ يېنىدا خەلق ئىستىراھەت بېغى بىنا قىلدۇرغان. كلۇب ناھايىتى ھاشامەتلىك بولۇپ، ئۇنىڭغا زامانىۋىي بىناكار ئۇستىلىرىنى تەكلىپ قىلغان. ئۇ غۇلجا شەھرىدىكى «ئۇقاق» كلۇبىدىن چوڭ بولۇپ، شۇ دەۋىردىكى ئولكە مىقياسلىق كلۇبلار دەرىجىسىدە قەد كۆتەرگەن. شۇنىڭدەك ناھىيەدە چوڭ كۈتۈپخانا سالدۇرغان. نەزەرخان غوجىنىڭ خەلقنىڭ ئىختىسادىي تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ۋە مەدەنىي مائارىپىنى ژۇقۇرى كوتىرىش يولىدا ئېلىپ بارغان چوڭ خىزمەتلىرىنى ئىناۋەتكە ئېلىپ، ھوكۇمەت تەشەككۈر ئىزھار قىلىش بىلەن تەڭ نەزەرخان غوجىنى ئالتۇن مېداللار بىلەن تەغدىرلىگەن. مۇنداق ئىش بىلەرمەن، ئىستىداتلىق، خەلق ژۈرىكىنىڭ تورىدىن ئورۇن ئالغان بۇ ئەل پەرزەندىنىڭ ئەجايىپ پائالىيەتلىرىدىن كوز ژۇمالمىغان شىڭ شىسەي ھوكۇمىتى ئۇنى 1938 ـ ژىلى ئىلى ۋىلايىتىگە ۋالىي قىلىپ كوتىرىشكە مەجبۇر بولدى. كېيىن ئۇ شىڭ ھوكۇمىتى تەرىپىدىن چاقىرتىلغان ئولكىلىك چوڭ قۇرۇلتايغا ئىلى ۋىلايىتى نامىدىن ۋەكىل بولۇپ قاتناشتى. قۇرۇلتايدا نەزەرخان غوجا ھېساۋات دوكلادى بىلەن سوزگە چىقىپ، ۋەكىللەرنىڭ چەكسىز ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

نەزەرخان غوجا سەيدۇللاخان غوجا ئوغلى تەرەققىيپەرۋەر، ئوچۇق چىراي، خۇش چاقچاق، سوزدە ناتىق، مەرگەن، بىلىمدان، كەمتەرىن، خەلق زارىنى تىڭشايدىغان ئادىمىي بولغان. ئۇ ئوز خەلقىنىڭ پەن ـ مەدەنىيىتىنى كوتىرىش يولىدا ھوكۇمدارلارنىڭ زوۋانلىقلىرىغا قارشى كۈرەش قىلىپ، ئومرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاھ ـ پەرىيادىنى جاھانغا ئاڭلىتىپ ئوتتى. ئۇ ئارمان بىلەن 1939 ـ ژىلى 54 يېشىدا غۇلجا شەھرىدە ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ تاۋۇتىنى قىشلاق تام يېزىسىدىن چىغلىق مازارغىچە خەلق كوتىرىپ ماڭغان. نەزەرخان غوجا بۇ پانىي دۇنيادىن ئوز ئەجىلى بىلەن كەتمەي، ياتلارنىڭ سىرلىق ھىيلىسىگە مۇپتىلا بولغان...

نەزەرخان غوجىنىڭ مەنىلىك ھاياتى ۋە ئۇنىڭ شانلىق ئومۇر پائالىيىتى بىزنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادىمىزغا تەۋرەنمەس مەنبەر بولۇپ قالغۇسى.

تۇرسۇن قاھارىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

سۈرەتتە: نەزەرخان غوجىنىڭ 1939 ـ ژىلى چۈشكەن سۈرىتىدىن رېپرودۇكسىيە.

باشقا نەشرلەردىن

ئۆلۈكلەر ئۆلۈۋاتقانلارنى قۇتۇلدۇرماقتا

گېرمانىيە پارلامېنتىدا «ئىچكى ئورگانلارنى كۆچۈرۈپ سېلىش توغرىلىق» دەپ ئاتالمىش قايغۇلۇق ۋاقەلەرگە بېغىشلانغان ئاز ئۇچرايدىغان قانۇن لايىھەسى ۋۇجۇتقا كەلدى. يېقىندا ئۇ بوندېستاگ تەرىپىدىن قوبۇل قىلىندى.

بۇ يېڭى ۋە نېمىسلارغا تەئەللۇقلا مۇئەمما ئەمەس. گېرمانىيە فېدېراتىۋ جۇمھۇرىيىتىدە 5400 بىمار پەقەت بۆرەكنى كۆچۈرۈپ سېلىشنى كۈتمەكتە. بۇ يەردە ھەر ژىلى ئىككى مىڭدىن سەل كۆپرەك بۆرەك بىر ئادەمدىن ئىككىنچى ئادەمگە كۆچۈرۈپ سېلىنىدۇ. كۆچۈرۈپ سېلىش ئۈچۈن مىڭدىن كۆپرەك ژۈرەك تەلەپ قىلىنىدۇ، ئەندى بارى بولسا پەقەت ئۇنىڭ يېرىمىلا. بېغىرغا بولغان ئېھتىياجمۇ خۇددى شۇنداق. ئۇلارنىڭ يېتىشمەسلىكى جىنائىي قىلمىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەپ بولماقتا. كېرەكلىك ئورگانلار بولۇپمۇ يېڭىدىن تەرەققىي قىلىۋاتقان مەملىكەتلەردىكى كەمبەغەللەردىن ئەرزان باھادا سېتىپ ئېلىنىدۇ. بەزىدە ئاغرىقخانىلاردىن، مەخسەتلىك ئولتۈرۈلگەن ئادەملەر تېنىدىن ئوغرىلىنىدۇ.

نېمىسلار ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇش ئۈچۈن چەت ئەللەرگە، جۈملىدىن ھىندىستانغا بېرىپ، يېرىم قانۇنىي ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللاردا بۆرەكنى كۆچۈرۈپ سېلىش، يول ھەققى ۋە باشقا چىقىملار 30 مىڭ ماركىغا توختايدۇ. گ ف ج نىڭ ئاغرىقخانا كاسسىلىرى چەت ئەلدە قىلىنغان ئوپېراتسىيە ئۈچۈن ئاخچا تۆلىمەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چەت ئەللەردە ئاپېراتسىيە قىلدۇرۇش ھەر قانداق بىمارنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيدۇ. «ئىچكى ئورگانلارنى كۆچۈرۈپ سېلىش، ـ دەپ ئىقرار قىلىدۇ سالامەتلىكنى ساقلاش مىنىستىرى خورست زېيېخوفېر، ـ چەت ئەللەردە ئۆزىگە كېرەكلىك ئورگاننى سېتىپ ئالالايدىغان ئادەملەر ئۈچۈن ئىمتىياز بولماسلىقى كېرەك».

«ئىچكى رېزېرۋلارغا» تايىنىدىغان يېڭى قانۇن بۇ تىببىي ـ ئىختىسادىي ـ ئەخلاقىي مۇئەممالارنىڭ بارلىق كومپلېكسىنى ھەل قىلىشقا قارىتىلغان. گ.ف.ج.نىڭ ھەربىر پۇخراسى ھايات ۋاقتىدا ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ھەر قانداق ئىچكى ئورگانىنى ئېلىشقا ئۆزىنىڭ رازىلىقى توغرىلىق رەسمىي بىلدۈرۈش ھوقۇقىغا ئىگە. مۇنداق قارار بىلدۈرۈش قىلغۇچى ئادەمدە ساقلىنىدىغان مەخسۇس ھۆججەتلەر تىزىمىغا ساقلىنىدىغانلىقى پەرەز قىلىنماقتا. ئەگەر «ۋەسىيەت» بولمىغان تەغدىردە، ئۆلگەن ئادەمنىڭ ئورگاننى ئېلىش دوختۇر تەرىپىدىن ئالگەن ئادەمنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمىدىن رازىلىق ئالغاندىن كېيىن رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئۇلار پەقەت ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىلا ئەمەس، شۇنداقلا «ئەڭ يېقىن ئادەملىرى، مەسىلەن، كۆيۈغول ياكى كېلىن بولغۇچى، ئىشەشلىك دوستلىرى بولۇشى مۇمكىن» دېيىلىدۇ قانۇن لايىھەسىدە.

مەلۇمكى، كۆچۈرۈپ سېلىش ئۈچۈن ھەر قانداق ئورگان يارىمايدۇ، پەقەت تېخى «تىرىك»، قان ھەرىكىتى توختىمىغان ئورگاندىن پايدىلىنىش مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا دوختۇردا ئورگانى ئېلىنىدىغان ئادەمنىڭ ئۆلگەنلىگىگە نىسبەتەن قەتئىي ئىشەنچ بولۇشى كېرەك. لېكىن ئورگان ئېلىش ئوبيېكتى بولغان ئادەمنىڭ ئۆلگەن ياكى ئۆلمىگەنلىكىنى ئايرىپ بېرىدىغان چەك قانداق؟ قانداق ئۆلچەمنى ئۆلۈم ۋاقتىنىڭ مىزانى قىلىپ ئېلىشقا بولىدۇ؟ بۇ مۇئەمماغا مۇناسىۋەتلىك يېتەكچى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ قاتنىشىشى بىلەن بۇ مەسىلە بويىچە ئېلىپ بېرىلغان جىددىي تالاش ـ تارتىشلاردىن كېيىن قانۇن لايىھەدە مۇنداق كېلىشىلدى: «ئادەمنىڭ ئۆلگەنلىكىنىڭ ئىشەشلىك بەلگۈسى باش مېڭە پائالىيىتىنىڭ ئاخىرقى ئەكسىگە كەلتۈرۈپ بولماس دەرىجىدە توختىشى، ژۈرەك ۋە ژۈرەك قان تومۇرلىرىنىڭ ئاخىرقى ئەكسىگە كەلتۈرۈپ بولماس دەرىجىدە توختىشى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ». لېكىن ھازىرقى ۋاقىتتا «ئەكسىگە كەلتۈرۈپ بولمايدىغان» نەرسىلەر تىببىي تەرەققىياتقا باغلىق ئەلسىگە كەلتۈرۈشكە بولىدىغان بولۇپ قېلىشى مۇمكىنغۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن قانۇن لايىھەگە: «قارار تىببىي پەننىڭ قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا چىقىرىلىدۇ» دېگەن قوشۇمچە كىرگۈزۈلگەن.

«ئىچكى ئورگانلارنى كۆچۈرۈپ سېلىش توغرىلىق» قانۇن لايىھەسىگە قارشى ئاۋاز بەرگەن بوندېستاگ دېپۇتاتلىرى مېڭىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى «ئاددىي كوز» بىلەن بەلگۈلەش مۇمكىن ئەمەس. ئاپپارات ئۇلانغان بىمار ـ ئوبيېكت تېخى دەم ئېلىۋاتقان، ئۇنىڭ ژۈرىكى سوقۇۋاتقان بولۇشى، ۋە ئۇ ئۇخلاۋاتقاندەك كورۈنىشى مۇمكىن، ـ دەپ بىلدۈرمەكتە.

ئېھتىمال، تالاش ـ تارتىشلار قانۇن قوبۇل قىلىنغاندىن كېيىنمۇ توختىمايدۇ...

رۇدولف كولپانوۋ.
بونن.

ئانا ئەزىز، ۋەتەن ئەزىز! ۋەتەندىن يىراقلاردا يۈرگەن كىشىنىڭ ئانىسىدىن ئايرىلغاندەك تۇيغۇسى يالغۇز، مۇساپىر ھېس قىلىشى، ئۇنى سېغىنىشى، كىنىشى، ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپ، تەشنالىقىنى قاندۇرۇشنى كېچە - كۈندۈز ئارمان قىلىشى تەبىئىي ھال. 1990 - يىلدىن باشلاپ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا ۋەتىنىدىن يىراق چەت ئەللەردە ئىلىم - پەننىڭ چوققىلىرىنى ئېگىلەش ئىستىكى، ئارمىنى بىلەن يۈرگەن ۋە بۇ ئىزگۇ نىيىتىگە يېتىپ، موسكۋادا پەن دوكتورى ئۇنۋانىغا ئېگە بولغان نەبىجان تۇرسۇن ۋەتەننىڭ نەقەدەر ئەزىزلىكىنى، مۇقەددەسلىكىنى كۆيلىگەن ئۇرغۇنلىغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يازدى. تۆۋەندە بىز ئۇنىڭ بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى «بوستان» ژۇرنىلىنىڭ ئۆتكەن يىلقى 3 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «چېگرا ھالقىغان خىياللار» ناملىق ئەدەبىي ئەخباراتىنى مەلۇم قىسقارتىشلار بىلەن كىتابخانلىرىمىز دىققىتىگە ھاۋالە قىلدۇق.

نەبىجان تۇرسۇن

چېگرا ھالقىغان خىياللار

(ئەدەبىي خاتىرە)

قوللىرىغا پاسپورت ئېلىپ چەت ئەلگە چىقماقچى بولغان كىشىلەرنىڭ ئەشۇ چېگارىدىن ئۆتىدىغان مىنۇتلارنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ جىددىيلىشىپ يۈرگىنىنى كۆرگىنىڭىزدە، ئۇلارغا تەمەللىي بەرگۈڭىز، سەپەرىگە ئاق يول تىلىگىڭىز كېلىدىغاندۇ؟!

1990 - يىلى 23 - مارت. بېيجىڭدىن ئۇچقان كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئائېروپىلانى شۇ كۈنى موسكۋا ئائېروپورتىغا قونۇپ، تاموژنىدىن ئۆتۈپ سىرتقا چىققاندىن كېيىن، موسكۋا كېچىسىنىڭ ئەمخۇش ھاۋاسىدىن تۇنجى نەپەس ئالغاندا، كاللامدا چاقماق تېزلىكىدە «يالت» قىلىپ ئۆتكەن بېچارىلىق، تەنھالىق، مۇساپىرلىق تۇيغۇلىرى مېنى ئىختىيارسىز ھالدا بەش مىڭ كىلومېتىر يىراقتا قالغان ئەشۇ ئانا ۋەتەنگە قاراپ ئېغىر ئۇھ تارتىشقا ھەمدە «ۋەتەن» دىن ئىبارەت بۇ مۇقەددەس ئاتالغۇ ھەققىدە تەپەككۇر يۈرگۈزۈشكە مەجبۇرلىدى.

ۋەتەن دېگەن نېمە؟ ئۇ نېمىشكە شۇنچىلىك مۇقەددەس ۋە ئۇلۇغ؟ ۋەتەن دېگەن بۇ ئىبارە ھەققىدە بىرلىككە كەلگەن ئىزاھات شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ۋەتەن كىشى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ۋە ئۆزىنى ئۇنىڭ پۇخراسى ھېسابلايدىغان مەملىكەت ياكى ئانا يۇرت. مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا زېمىن.

ۋەتەننىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ، نەقەدەر مۇقەددەس ئىكەنلىكىنى ۋەتەندىن ئايرىلىپ يات ئەللەرگە قەدەم قويغاندا تېخىمۇ ياخشى بىلىش مۇمكىن. گەرچە ھەممىلا ئىنساننىڭ قەلبى ۋەتەن مېھرى، ۋەتەن مۇھەببىتى، ۋەتەن ساداقىتى بىلەن سۇغۇرۇلغان ھەم بۇ خىل ساداقەت ئىنسانلارنىڭ تەبىئىي تۇيغۇلىرىدىن بىرى بولسىمۇ، لېكىن ئۆز ۋەتىنىدە يۈرگىنىدە ۋەتەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ۋەتەن مۇھەببىتىنىڭ، ۋەتەن قەدرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يېتەلمەك تەس. ۋەتەندىن ئايرىلىپ ياشىغان ئەشۇ مۇساپىرلىق كۈنلىرى ھايات لەززىتى گويا تۇزى تەگمىگەن تاماقدەك سىزگە ھوزۇر بېغىشلىمايدۇ، چاڭقىغان دىللارنى قاندۇرالمايدۇ. ھامان تۇرمۇشنىڭ مۇھتاجلىق، كۆڭۈلۈك يېرىمچىلىق ئىچىدە ئۆتىدۇ. باشقىلارنىڭ كېدىيىپ يۈرۈشلىرىگە قاراپ ئىچى تارلىنىش، ھەسەت قىلغۇڭ كېلىدۇ. باشقىلارنىڭ ئاسمىنىدا لەپىلدەۋاتقان بايراقلىرىغا قاراپ، دۆلەت گېمىنىنى ئاڭلاپ ياش توككۈڭ كېلىدۇ.

1990 - 91 - يىللىرى كېڭەش ئىتتىپاقى يىمىرىلىشىنىڭ ئالدىدىكى موسكۋانىڭ قىيىنچىلىق كۈنلىرىدە، ئۇيغۇرچە لەھجەمەن، مانتىلارنى يەپ، ئۇيغۇرچە سۆزلىشىش، ئۇيغۇرچە ناخشا - مۇزىكا ئاڭلاپ، ئازىراق بولسىمۇ ئۇيغۇرچە تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى تېتىپ، موسكۋا ھاياتى ئۈچۈن مەنىۋىي ۋە جىسمانىي ئېنېرگىيە توپلاش مەخسىتىدە يات - يات ئالمۇتىغا باراتتىم. ئۇ يەردە ياشايدىغان يۈز مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئائىلىسى كىشىگە ياۋروپا ئۇسلۇبى ئارىلاش ئۇيغۇرچە ھاياتتىن لەززەت بېرەلەيتتى.

كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، قازاقىستان ۋە باشقا ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىل بولۇپ، يەنە بىر قانچە قېتىم بۇ خىل ئۇيغۇرچە ھاياتتىن لەززەتلىنىش سەپىرىمنى داۋاملاشتۇردۇم. ئىلگىرى مەن بىردىن بىر چەت ئەللىك بولۇش سالاھىيىتىم بىلەن ئايرىم تەكشۈرۈش ئۆتكىلىدىن ئۆتكەن بولسام، ئەندىلىكتە قاتار ئۇچرىتىلەر پەيدا بولغان بولۇپ، بىردىن يۈزچە چەت ئەللىك ئالمۇتىغا قاراپ ئۇچىدىغان بولغان ئىدى. ئۇلار ھەر قايسى دۆلەتلەردىن بولۇپ، «كازاكىستان»، «ئالما ئاتا» دېيىشىپ قازاقىستان ۋە قازاقلار توغرىسىدا بىر - بىرلىرى بىلەن پىكىر ئالماشتۇراتتى. ھەتتا بىر قانچە گېرمانىيەلىك ۋە فرانسىيەلىك يولۇۋچىلار بىلەن تۆرت سائەتلىق ئۇچۇش سەپىرىدىمۇ سوھبەتلىشىپمۇ ئۈلگەردىم. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئۆزلىرى ئۇچۇپ كېتىۋاتقان دۆلەت ۋە ئەشۇ دۆلەتنىڭ ئېگىسى بولغان قازاقلار توغرىسىدا ھېچ قانداق مەلۇماتقا ئېگە ئەمەسلىكىنى، «قازاق» دېگەن بىر ئىپتىدائىي چارۋىچى مىللەت كۆز ئالدىغا كېلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. مەن ئاخىرىدا ئۇلارغا ئۆزەمنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىمنى ئېيتسام، ئۇلار ھەيران بولۇپ، يانچۇقلىرىدىن كىچىك خەرىتىلەرنى چىقىرىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ نەدە ياشايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىشىمنى سورىدى. مەن كۆرسىتىپ بەردىم ۋە ئۇيغۇرلار توغرىسىدا سۆزلەپ بەردىم. سېرىق ساقاللىق، ئاق يۈزلۈك كارخانىچى نېمىس خەرىتىدىكى مەن كۆرسەتكەن يەرگە «ئۇيغۇر» دەپ يېزىپ قويۇپ، «ئەندى سىلەرنىڭ مىللىتىڭلارنى ئۇنتۇپ قالمايدىغان بولدۇم» دېدى يۈزمۇرلۇق ھالدا.

مەن كېيىن بىشكېك، تاشكەنت قاتارلىق شەھەرلەرگىمۇ ئۇچتۇم. بۇ ئائېروپىلانلارمۇ ئوخشاشلا چەت ئەللىكلەر بىلەن تولغان ئىدى. مەن شۇ چاغدا ۋەتەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئالمۇتا، بىشكېك، تاشكەنت، ئەنجان شەھەرلىرىنىڭ كوچىلىرىدا [illegible] چىرايىدىن [illegible] ئالامەتلىرى [illegible] تۇرىدىغان ئۇيغۇرلارنى [illegible] بولسام، مانا ھازىر [illegible] ئۆزبېك، قازاق، قىرغىزلارنى كۆردۈم. رۇسلارنىڭ بۇرۇنقى ھاكاۋۇر، مەنمەنچى تەلەتىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغان. ھەممىلا ئىشتا [illegible] ۋەتەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن رۇسلار، نېمىسلار ۋە ئۇكرائىنلار [illegible] ئانا يۇرتلىرىغا كۆچۈپ كەتمەكتە ئىدى. [illegible] بىشكېك كوچىلىرىدا مېنى شەھەر ئايلاندۇرۇپ كۆرسىتىپ كېتىۋاتقان قېرى رۇس تاكسى شوفيورى مېنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىمنى بىلگەندىن كېيىن مۇلايىم رەۋىشتە سۆزلەشتى.

— ياقا يۇرتتىن كەلگەن ئوخشىمامسىز، بالام، — دېدى ئۇ [illegible]

— ئۇيغۇر ئەمەس، — دېدىم مەن ئەدەپ بىلەن [illegible] موسكۋادا ئوقۇۋاتىمەن. [illegible]

— ئۇھۇ! قالتىس! — دېدى بوۋاي [illegible]

— شۇنداق، مەن ئۇيغۇر، — دېدىم بوۋايغا قاراپ خۇشاللىق بىلەن.

بوۋاي مەمنۇنىيەت بىلەن:

— بىشكېكتە ئۇيغۇرلار خېلە كۆپ، ھەممىسى بىر - بىرىدىن [illegible] ئۇيغۇرلار بىلەن ناھايىتى چىقىشىمىز [illegible]

— روسسىيەدە [illegible] مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى رۇسلار روسسىيەگە كۆچۈۋاتىدۇ، راستمۇ؟ — دەپ سورىدىم. — بۇ بېچارىلەر شۇنچە ياخشى شەھەرلەرنى تاشلاپ نەگىمۇ بارار؟

— نەگە باراتتى، [illegible] روسسىيەگە دە، — دېدى بوۋاي ئېغىر تىنىپ، [illegible] «بېلومور» ماركىلىق پاپىروسنى چىقىرىپ [illegible]

— ھە، ھە! — دېدى بوۋاي تاماكىسىنى قاتتىق شوراپ. — كەتمەي ئامال يوق، [illegible]

— سىزچۇ؟ — دەپ سورىدىم بوۋايدىن. — كەچۈرۈم سورايمەن، [illegible] مېنى چۈشىنىڭ.

— چۈشىنىمەن، ئوغلۇم، مەن ھەممە نەرسىنى توغرا چۈشىنىش تەرەپدارىمەن. ئەگەر ئادەملەر بىر - بىرىنى ئۆز ئارا توغرا چۈشەنسە ئىدى، ھەممە ئىشلار ياخشى بولار ئىدى. [illegible]

[illegible]

بوۋاي [illegible] ساقچى [illegible] تىپتۇ، قاتناش قائىدىسى بويىچە سىزدىن شتىراف ئېلىنىدۇ، دېدى. بۇ گەپتىن ھەيران بولغان بوۋاي ئالدىرىماي، ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ تۇرۇپ:

— نېمىگە شتىراف تۆلەيمەن، كوماندىر؟ ماشىنامنىڭ كونىراپ كەتكەن موتورىغىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، گراژدانىن! — دەپ كەسكىن ئېيتتى ساقچى، — موتورىڭىزدىن چىقىۋاتقان قويۇق ئىس — ئۇ تەككە شتىراف تۆلەيسىز. ھەتتا سىز قاتناش قائىدىسى بويىچىلا ئەمەس، مۇھىت ئاسراش قانۇنى بويىچە شتىراف تۆلەيسىز.

مەن بوۋاينىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا زەڭ سالدىم. بوۋاي ئاچچىقتىنمۇ ياكى قورقۇشتىنمۇ، تىترەپ كەتكەن ئىدى. ئاخىرى ئۇ ساقچىنىڭ دېگىنى بويىچە شتىراف تۆلىدى ۋە يولىمىزغا يۈرۈپ كەتتۇق. بوۋاي خېلە بىر يەرگىچە ئۈن - تىنسىز ماڭدى، ئاخىرى ئۇ:

— مانا، توسالغۇلۇق بارمىكەن، ئوغلۇم؟ كۆردىڭىزمۇ، ھازىر ساقچىلار ئۆزخۇمدىن تۈك ئۈندۈرىۋېرىدۇ. مەن تۆلىگەن شتىراف ئۇنىڭ يانچۇقىغا چۈشتى، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ دېمەك، مەن كېتىشىم كېرەك.

— لېكىن، ھەممىلا يەردە قازاننىڭ قۇلۇقى تۆرت، بوۋا، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا، — روسسىيەدە تېخىمۇ شۇنداق. ئۇ يەردىمۇ ساقچىغا پۇل كېرەك.

— لېكىن، ئوخشىمايدۇ، — دېدى بوۋاي كەسكىن رەۋىشتە، — بىز ھازىر ۋەتەنسىز گراژدانلارمىز. ھوقۇقى يوق مىللەتنىڭ ۋەتىنى بولمايدۇ. ۋەتەن — ئازات، ئەركىن ئىنسانلارنىڭ ئۆيىدۇر. قۇللۇق ئورنىغا قالغان، خارلانغان مىللەتنىڭ ۋەتىنى بولمايدۇ. روسسىيە ئەجداتلىرىمىزنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا ۋەتەن. نېمە بولسام شۇ يەردە بولاي. بىلەمسىز، بۇرۇن بىزنىڭ رۇسلىرىمىز ئەينە شۇنداق ئۆزخۇمدىن تۈك ئۈندۈرۈپ، ئەشۇ قولىدىكى ئالا كالتەكتىن ناھايىتى ياخشى پايدىلىناتتى. قىرغىزلار ئۆز ۋەتىنىدە گويا باشقا يەردىن ئېقىپ كەلگەن كەلگىندىلەردەك ھەممىلا يەردە تېقىلىپ، سوقۇلۇپ، يۈرەتتى. مانا ئەندى نۆۋەت بىزگە كەلدى. پەلەكنىڭ چاقى ئايلىنىپ، ئالا كالتەك قولدىن كەتتى. ئەندى ھەسسىلەپ شتىراف تۆلەيمىز.

— سىز ۋەتەن توغرىسىدا ئەتراپلىق پىكىر يۈرگۈزگەندەك قىلىسىز، — دېدىم بوۋاينىڭ سۆزلىرىنى تەستىقلەپ.

— ئەتراپلىقمۇ، ئەتراپلىق ئەمەسمۇ، مەن ئۈچۈن بەرىبىر، يىگىت، — دېدى بوۋاي ئېرەنسىز ھالدا ماڭا بۇرۇلۇپ قاراپ، ئوڭ قولىنى يېنىك پۇلاڭلىتىپ. — قۇشلارنىڭمۇ، بارلىق ھايۋانلارنىڭمۇ ئۆز ۋەتىنى، ئۆز ۋەتەن تۇيغۇسى بولىدۇ. ئەگەر سىز بىرەر جان - جانىۋارلارنى ئۆزى ياشاۋاتقان مۇھىتتىن ئايرىپ، باشقا بىر جايغا ئاپىرىپ قويسىڭىز، ئۇنىڭ شۇ يېڭى مۇھىتقا كۆنەلمەي كېچە - كۈندۈز نالە قىلىدىغانلىقىنى كۆرىسىز. ئەگەر سىز قىرغىزستان ھاۋا كلىماتى ۋە تەبىئىي مۇھىتقا ماس كېلىدىغان بىرەر ئۆسۈملۈكنى ئافرىكىغا ياكى ئۇ يەردىكى ئۆسۈملۈكنى بۇ يەرگە ئەكىلىپ ئۆستۈرمەكچى بولسىڭىز، ئۇنىڭ ئەپ بولۇشى ناتايىن. قىسقىسى، ھەركىم ئۆز ۋەتىنىدە ياشايدۇ ھەم ئەركىن ئازادە ياشىشى كېرەك. شۇڭا مەن قىرغىزستاننى ئەسلا ئۆزەمنىڭ ۋەتىنى دېيەلمەيمەن.

بوۋاي «ئوھۇ، ئوھۇ» قىلىپ، كالتە يۆتىلىۋېلىپ ئاپپاق قول ياغلىقى بىلەن ئاغزىنى سۈرتتى-دە، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

لېكىن شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۆز قەۋملىرىنى مىسىر فىرئەۋنلىرىنىڭ ئاسارىتىدىن ئازات قىلىپ، قەۋمىنى باشلاپ چۆل - جەزىرىلەردە 40 يىل سەرگەندان بولغانىدى، بۇ 40 يىل ئىچىدە ھېچ يەردە ئۇزۇن ۋاقىت تۇرۇپ قالماي، سەرگەندانلىقنى داۋاملاشتۇرىۋەرگەن. مۇسا ئەلەيھىسسالام نېمە ئۈچۈن بىر يەرنى ماكان قىلىپ، شۇ يەردە مۇقىم ئولتۇراقلىشىپ، ئۇ يەرنى ۋەتەن قىلمىدى؟ نېمە ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ — بوۋاي مىيىغىدا كۈلۈپ، ئۇزۇن كىرپىكلىك كۆكۈچ كۆزلىرىنى ماڭا تىككەن ھالدا سوئال نەزىرى بىلەن مەندىن جاۋاپ كۈتتى.

— بىلمىدىم، — دېدىم مەن بىر ئاز ئويلىنىپ.

— بىلىشىڭىز كېرەك، يىگىت. بۇ بىر ھەقىقەت! — دېدى بوۋاي كەسكىن رەۋىشتە، — ئۆز قەۋمىنى 40 يىل سەرگەردان قىلغان مۇسانىڭ مەخسىتى ئۇزۇن مەزگىل قۇللۇق ئاسارىتىدە ياشاپ قۇللۇق، ھوقۇقسىزلىق تۈپەيلىدىن دىللىرى خەستىلەنگەن، جاھالەتكە كۆنگەن ئەۋلادلىرى ئۆلۈپ تۈگەپ، قۇللۇق، زورلاۋانلىق زۇلۇمىنى كۆرمىگەن، ئەركىن ئازات ئەۋلادلىرىنىڭ تۇغۇلۇپ، ئەركىنلىكنىڭ، ئازاتلىقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئەۋلادلىرى بىلەن ئۆز ۋەتىنىنى تېپىشنى مەخسەت قىلغان ئىدى. چۈنكى ئەركىنلىكنىڭ تەمىنى تېتىغان ئادەم قۇل بولۇشنى خالىمايدۇ، شۇنداقمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۆز ئانا ۋەتىنىم روسسىيەگە كېتىشىم كېرەك.

بوۋاي قىزىل چىراق يانغاندا ماشىنىسىنى توختىتىپ، يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— لېكىن ئۇرغۇن ئادەملەر ۋەتەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدۇ. چۈشەنسىمۇ ھەقىقەتتىن قاچىدۇ. رۇس ئىمپېرىيەسى 150 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقىستاننى ئىدارە قىلىپ، يەرلىك مىللەتلەرنى بوي سۇندۇرۇپ ئۇلارنى جىسمانىي جەھەتتىن قۇل قىلدى. رۇسلارنىڭ بۇ جايلارغا قاراتقان مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى ھەرخىل سىياسىي دەۋىردە ھەر خىل بولدى. ھازىرقى مىللىي زىددىيەتكە تارىختىكى چوڭ مىللەتچىلىك سەۋەب بولغان. شۇڭا مەن يەرلىك خەلق تەرىپىدىن ماڭا قىلىنغان بارلىق مۇئامىلىلەرنى توغرا چۈشىنىمەن.

مەن قايىللىق نەزەرىم بىلەن بوۋايغا سىنچىلاپ قارىدىم. ئاددى - سادda، ئاما پاكىز، رەتلىك كىيىنگەن بۇ بوۋاي كۆزلىرىمگە باشقىچە كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇنىڭ پىكىر بايان قىلغان چاغدىكى مۇلايىم ئاما قەتئىي خاراكتېرى ماڭا ئاللاھەدە ياققان ئىدى. ئويلىدىمكى، ئەگەر ھەممىلا ئادەمنىڭ مۇشۇ بوۋايدەك چۈشىنىش ئىقتىدارى بولغان بولسا، باشقىلارنىڭ ئىنسانىي ئەركىنلىكىنى ھۆرمەت قىلغان بولسا، بۇ دۇنيا قانداق گۈزەل بولۇپ كېتەر ئىدى. ھە؟! دېمىسىمۇ، مۇشۇ بوۋايدىكى ئىنسانىي تەبەت ئەسلىدىنلا ئىنسانلارغا ئورتاق بولۇپ، ھايات قانۇنىيىتى بۇ تەبەتنى بۇزۇپ تاشلىغان ئىدى. ئەسلىدە ئادەمنىڭ ماھىيىتى ياشاشتىكى مەخسىتى، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى ھۆرمەت قىلغان ئاساستا قىسقىغىنا ھاياتنى گۈزەللىك بىلەن بېزەش ئەمەسمۇ؟! ئادەملەر ئۆز نۆۋىتىدە شۇ مەخسەتلىرى ئۈچۈن يەنىلا قان تۆكىدۇ، بىر - بىرلىرىنىڭ جانلىرىغا زامىن بولىدۇ. بىر - بىرىنىڭ ئەركى ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ قەددىنى تىكلەشكە ئۇرۇنىدۇ. بۇ ئەمەلىيەتتە ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى دەپسەندە قىلىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ئۆز ۋەتىنىنى سۆيمىگەن ئادەم نەپسانىيەتچى، خائىن مەجەز كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ياسقۇنچىلار ئۇنىڭ ۋەتىنىگە باستۇرۇپ كەلسە، ئۇنىڭغا باش ئېگىپ ئۆز قېرىنداشلىرىنى ساتىدۇ. كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ۋەتىنىگە خائىنلىق قىلىدۇ.

ئۆز ۋەتىنىنى سۆيگەن ئادەم باشقىلارنىڭ ۋەتىنىنى، يەنە ئۇنىڭ پۈتۈن مەۋجۇدىيىتىنى ھۆرمەتلەش، قەدىرلەش ئاساسىدا سۆيىدۇ. ئەگەر ۋاقتى كەلسە باشقىلارنىڭ ۋەتىنى ئۈچۈن جان بېرىپ، ئۇنىڭ مەلئۇنلارنىڭ ئىپلاس تاپىنى ئاستىدا ئاياق ئاستى بولۇشىدىن قوغدايدۇ.

ئۆز ۋەتىنىنى سۆيگەن كىشى ئۆز ۋەتىنىنىڭ، مىللىتىنىڭ ھۆرمىتىنى كۆتىرىش، ئۇنىڭ ئۈچۈن جان پىدا قىلىش روھىغا ئېگە بولىدۇ. ئۆز ۋەتىنىنى سۆيگەن ئادەملەر ئىنسانىيەتكە قوشقان تۆھپىلىرى ۋە شانلىق مەدەنىيىتى بىلەن ئۆزىنى ئىپادىلەيدۇ. تارىخىمىزدىكى مەھمۇت قەشقەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ناۋائىي، لۇتفى ۋە باشقا ئۇرغۇنلىغان نامايەندىلەر دەل ئەينە شۇنداق ئادەملەر ئىدى. ئۆز ۋەتىنىنى سۆيگەن ئادەم ئۆز ۋەتىنىنى جان تىكىپ قوغدايدۇ. ئۇنىڭ غۇرۇرى، ئىناۋىتىنى ھېچ كىمنىڭ دەپسەندە قىلىشىغا يول قويمايدۇ. ئۇلارنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى ۋەتەن مۇھەببىتى، ۋەتەن ساداقىتى بىلەن يۇغۇرۇلغان بولىدۇ. ئادەملەرنىڭ ئاخىرقى تىنىقى قالغاندىمۇ «ۋەتەن» دېگەن ئىبارىنى ئېيتىپ، بۇ دۇنيادىن كۆز يۇمىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ روھى ئادەملەرگە يەنىلا ۋەتەننى قانداق سۆيۈشنى ئۆگىتىدۇ. سادىر پالۋان، نوزۇگۇم، تۆمۈر خەلپە، غوجا نىياز ھاجىم، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، ئەخمەتجان قاسىمىي، رىزۋانگۈل ۋە باشقا ۋەتەن، مىللەت يولىدا جان بەرگەن سانسىزلىغان نامسىز ئوغلانلار دەل ئەينە شۇنداق ئادەملەر ئىدى.

ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئەسىر دۇنياسىنى تىترەتكەن چىنگىزخان ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا مەدەنىيەت ئۆگىتىپ، مەسلىھەتچىلىك قىلىپ، ھەتتا ئۇلارنىڭ مەمۇرىي ئىدارە قىلىش ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، ئۇرغۇن زوراۋانلىق ۋەقەلەرنىڭ سادىر بولۇشىنى چەكلىگەن ئىدى. موڭغۇللارنىڭ مەدەنىيەتسىز، قالاق، باسقۇنچى مىللەتتىن مەدەنىيەتلىك مىللەتكە ئايلىنىپ، ياۋرو - ئاسىيانى ئىدارە قىلىشىدا ھەم ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى باسقان يەرلەردە تېزلا تىنچلىق ئورنىتىپ، ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشتە ئۇيغۇرلارنىڭ تۆھپىسى زور بولغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتۇرا ئەسىردە ئۇيغۇر يېزىقى ۋە تىلىنىڭ ئىناۋىتى ئېشىپ، پۈتۈن ئاسىيا، ئىدىل، ئۇرال بويلىرىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇيغۇرلارنىڭ يوقۇلۇش گىرداۋىدىكى تاڭ سۇلالىسىنى تۇپىلاڭچىلارنى مەغلۇپ قىلىپ تىكلىشى شۇنداقلا لەپەگشىپ، ئاجىزلاپ قالغان تاڭ سۇلالىسىگە ھۇجۇم قىلماي ئۇنى ھەتتا تىبەتلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن قوغداپ، تاڭ سۇلالىسى خەلقىنى خانىۋەيرانچىلىقتىن قۇتقۇزۇش قاتارلىق ئۇرغۇن مىساللار ئۇيغۇرلارنىڭ ھەقىقەتەن ئىنسانپەرۋەر مىللەت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئەگەر تارىخنى ۋاراقلىساق، مۇنداق فاكتلار ناھايىتى ئۇرغۇن.

مەن ۋەتەننىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكى توغرىسىدا كۆپ ئويلاندىم. ئىشىنىمەنكى، بۇ ئويلىرىم تېخىمۇ چوڭقۇرلىشىدۇ. مەشھۇر رۇس تەنقىدچىسى بېلىنسكىينىڭ «كامال تاپقان ۋە ساغلام قەلبتە ۋەتەن تەغدىرى مۇھىم ئورۇننى ئىگەللەيدۇ. ھەر قانداق ئالىيجاناپ شەخس ۋەتەن بىلەن قان - قېرىنداشلىقنى، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزى ئارىسىدىكى مۇقەددەس باغلىنىشنى چوڭقۇر چۈشىنىدۇ» دېگەن سۆزى ھەر قاچان، ھەر مىنۇت ۋەتەن توغرىسىدا تەپەككۇر يۈرگۈزىشىم ۋە ئۇنى تېخىمۇ سۆيۈشۈم ھەم باشقىلارغا سۆيدۈرۈشۈم ئۈچۈن ئۈندەيدۇ.

مەدەنىي مىراسلىرىمىز

چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ سەردارى – تەمبۇر

تارىخىي مەنبەلەردە قالدۇرۇلغان مەلۇ-ماتلار، ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ كوپلىگەن جايلى-رىدىكى، شۇ جۈملىدىن ئەجايىپ «مىڭ ئۆي» ئارخىتېكتۇرا يادىكارلىقلىرىدا يېزىل-غان رەڭلىك رەسىملەردىكى ساز چېلىپ، نەغمە- ناۋا قىلىپ ئولتارغان چالغۇچىلار بىلەن تۇرلۇك ساز ئەسۋاپلىرىنىڭ سۈرەتلى-رى ئۇيغۇر مۇزىكا سەنئىتىنىڭ قېدىمىي زامانلاردىلا يۇكسەك تەرەققىياتقا ئىگە بول-غانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر. لېكىن ئەسىرلەر ما-باينىدا ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا ئوتۇپ كېلىۋات-قان مەزكۇر باي مىراسلىرىمىز يېتەرلىك تەتقىق قىلىنمايۋاتىدۇ. ئەينە شۇنداق ساز ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ بىرى – تەمبىر. ئۇ خەل-قىمىز قىسمەتلىرى بىلەن بىللە ياشاپ، ئۇ-لارنىڭ دەرت – مۇڭلىرىنى، كۈرەش ئىنتى-لىش غايىلىرىنى، خوشاللىق – شاتلىقىنى جاراڭلىق ۋە نەپىس ئاۋازى بىلەن ئىپادى-لەپ كەلگەن تەۋرۈك ساز ئەسۋاپىمىزدۇر. ئۇنىڭ قېدىمىي كېلىپ چىقىش تارىخىنى ئېنىقلاش كوپ ئىزدىنىپ، تەتقىقات ئېلى-لىرىنى ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

قىسمەن مەلۇماتلار، رىۋايەتلەرگە قارىغان-دا، تەمبىرنى قېدىمىي گرېك فىلوسوفى ئارىستوتېل كەشىپ قىلغان دېيىلىدۇ. 17 – ئەسىردە بۇخارادا ياشىغان دەرۋىش ئەلى ئۇزىنىڭ «رىسالەئى مۇسىقى» ئەسەرىدە تەمبىر سوزىنى قېدىمىي گرېك سوزى دەپ چۈشەندۈرگەن. ئۇنىڭ پىكرىچە «تەن – ۋۇرەك»، «بورە – تاتلاش»، «بۇ-راش» يەنى ۋۇرەكنى تەۋرىتىش دېگەن سوزدىن كېلىپ چىققان ئىكەن. دەرۋىش ئەلى تەمبىرنى – ساز ئەسۋاپلىرىنىڭ شا-ھى دەپ ئۇستۇن باھالىغان. 19 – ئەسىر-دە ياشىغان خوتەنلىك مۇقامچى ۋە شائىر ئىسمەتۇللا «تاۋارىخى مۇسىقىيۇ» رىسالىسى-دە ساز ئەسۋاپلىرىنى مەدھىلەپ، تۆۋەن-دىكى رۇبائىينى پۇتكەن:

ئەي، ھېكمەتتىن گۇللەر بېرىپسەن بويى رەڭ،
بۇلبۇلنى قىلىپ چىمەندە خۇش ئاھاڭ.
قۇدرەتىڭدىن قىلۇر نالە راۋاپ، تەمبىر،
دۇتار، ساتار، نود ئىلە قالۇن يەنە چاڭ.

تەمبىرنى ساز ئەسۋاپلىرىنىڭ ئىچىدە نا-زۇك ھەم ئىسيانكار ئاۋازغا ئىگە دېيىشكە ئەرزىيدۇ. تەمبىرگە جور بولۇپ بىللە خىز-مەت قىلىپ كېلىۋاتقان دۇتار ئىككىسى قوش كېزەك پەرزەنتلەردەك بىر- بىرىگە شۇ قەدەر ماس كەلگەن. دۇتار بىلەن تەم-بىرنىڭ زىلتار، كۇڭ تاردىن ئىبارەت ئىك-كى خىل ئاۋازىنىڭ بىر- بىرىگە جور بولۇ-شى خۇددى لەيلى بىلەن مەجنۇندەك ئا-شىقلارنىڭ ۋۇرەك سىرلىرىنى تەگكەش قىلغان ساداسىدەك ئاڭلىنىدۇ. ئۇلار بىر-لىكتە چېلىنغاندا تەمبىر باشلامچىلىق قى-لىپ، ئاساسىي ساز،ناخشىنى ئېلىپ بار-غۇچى رولىنى ئاتقۇرىدۇ، چۈنكى تەمبىر-نىڭ چېلىنىش ئىمكانىيىتى كەڭ بولۇپ،

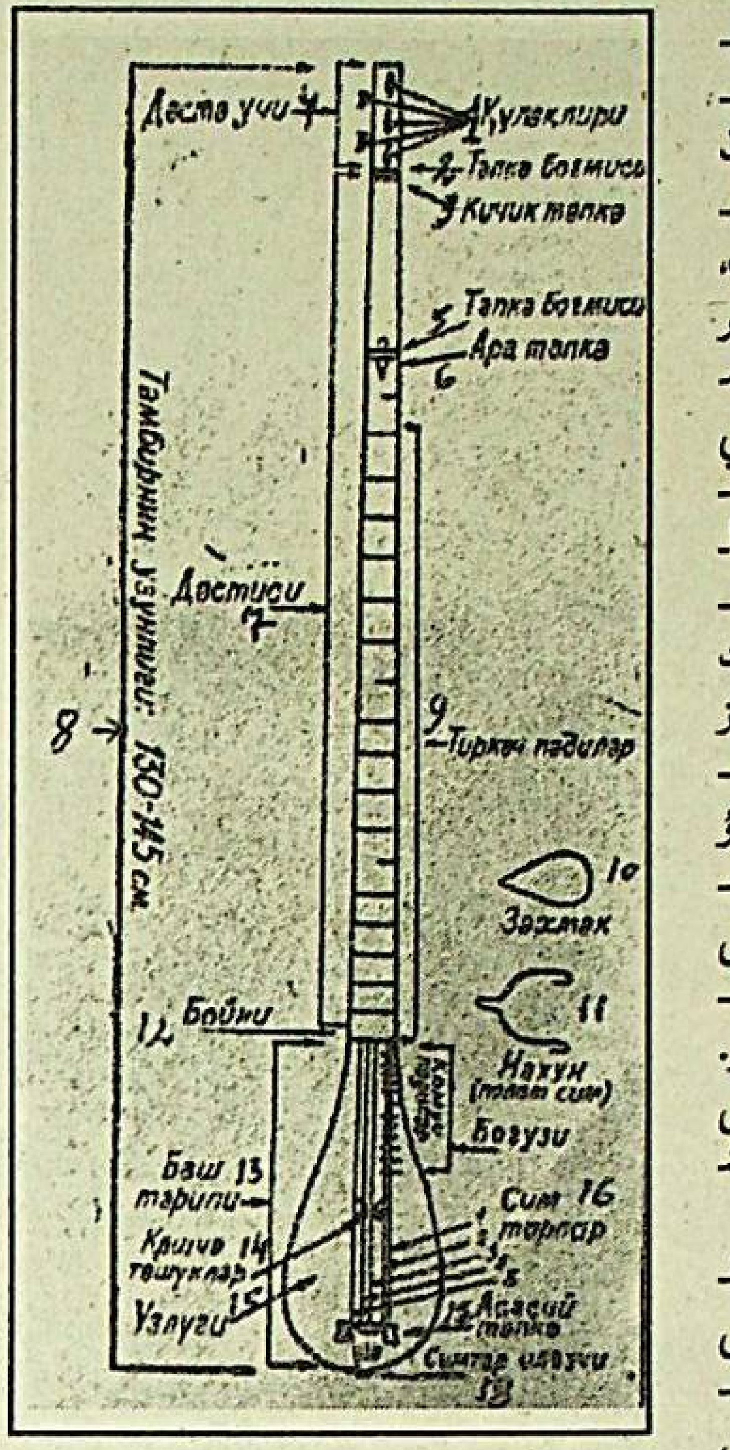

رىتىملىق، ۋە ئۇلچەملىك خۇسۇسىيەتلەر-گە ئاۋازغا ناھايىتى باي، دۇتار تەمبىرگە يولەكچىلا بولۇپ قالماستىن، تەمبىرنىڭ شوخ ئاۋازىنى تېخىمۇ جانلاندۇرىدۇ. يۇمشاق ۋە كۇڭ ئاۋازىنى قوشۇپ بېيىتى-دۇ.

تەمبىر چېلىش ماھارىتىدە ھەر ئىككى قولنىڭ بىر-بىرىگە ماسلاشقان ھەرىكى-تى چوڭ رول ئوينايدۇ. ئۇ ھەر ئىككى قول ھەرىكىتى بىر قېلىپتا بولۇشى ئاسا-سىي شەرت ھېسابلىنىدۇ. لېكىن ئاساسىي باشلامچى چېلىشتا ھەم يەكۈنلەشتە ھەر ئى-ككى قول بىر-بىرىسگە بېقىنىدۇ. چۈن-كى ھەممە ئەۋرىشىملىك ماھارەت، چاق-قانلىق بىلەن سىمالارنى دانلاپ چېكىش ئۇسۇل، تېخنىكىلىق ھەرىكەتلىرى پە-قەت سىمالارنى چەككەن قولنىڭ رەھبەر-لىكىدە يانىدىنىش، بىقىنىش ۋە مۇزىيېل-رىنى ئىجرالىق تۈزۈنلۈپ، ئاۋازىنىڭ سادا-لىق، مۇڭلۇق، رەڭدارلىق بولۇشى، ئۇل خىيىشلىرىنى ياكى بىردىن پەسپىيىپ بېرىپ، ئوچۇشنىمۇ تەمىنلەيدۇ. بارماقنى پەد-دىن پەدىگە يوتكىگەندە سىمالار قوشۇ-لۇپ چېلىنسا، ئۇنىڭدىن چىققان ئاۋاز تا-زا بولماي، سىمالارنىڭ قوشۇلۇپ ئۇرۇل-غانلىقى يىغىنىش جىملغان قالايمىقان ئاۋاز چىقىپ، ساپ سادا يوقىلىدۇ، چې-لىنىۋاتقان سازنىڭ تەسىرى تۆۋەنلەيدۇ. تەمبىر ئاۋازىنىڭ جاراڭلىق، سادالىق ۋە

تەبىئىي بولۇشى ئۈچۈن ۋە ئەنىكلەرگە ئەمەل قىلىنىشى كېرەك.

1 – تەمبىرنىڭ بېشى ئۈجمە ياغىچىدىن تەييارلىنىشى شەرت. ئۈجمە ياغىچى بىر ۋىلدىن بەش ۋىلغىچە سالقىن شامال تەگ-مەيدىغان جايدا ساقلىنىشى لازىم. ئەينە شۇ چاغدىكى تەمبىرنىڭ ئۈنى جاراڭلىق ۋە زىل چىقىدىغان بولىدۇ. تەمبىرنىڭ بې-شى ناھايىتى ئېھتىياتلىق بىلەن تەكشى، ئىككى مەڭزى تېپىپ، سۈيەتلىك قىلىپ چىپىلىشى كېرەك. تەمبىر ئاددىي ياغاچ-لاردىن ياسىلىشى مۇمكىن. لېكىن ئۇنى-داق تەمبىرلەرنىڭ ئاۋازى ئۈجمىدىن يا-سالغان چاپما تەمبىرنىڭ ئاۋازىدەك بول-مايدۇ.

2. پەدە قىلىنىپ باغلانغان تىركەچ-لەر يوغان ۋە قوۋۇتلۇق بولۇشى كېرەك. چۈنكى نازۇك پەدىلەردە سادالىق، تەبىئىي ئاۋاز يوقىلىدۇ. مىللىي ساز ئەكسىنى بې-رەلمەيدۇ. رېزونانسلىق ئاۋازدىن مەھرۇم بولىدۇ.

3. تەمبىرنىڭ ئاساسى تەپكىسى بى-لەن بوغۇزنىغچە بولغان ئارىلىق 20 ساز تىمېتىر بولۇشى كېرەك. بۇنىڭدا ئوڭ قول-نىڭ ھەممە بارماقلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن مەرغۇللاتقاندا تەمبىر ئاۋازىنىڭ تېمبىرى ئوزگىرىپ، كۇڭ ئاۋاز ۋە دىلنى مەپتۇن قىلىدىغان يېقىملىق ئاھاڭ پەيدا بولىدۇ.

4. چېكىش، چېلىش ۋە ناخۇن قى-لىش ئاساسى تەپكىنىڭ ئەتراپىدا (ئۈچ - تورت سانتىمېتر ئارىلىقتا) ئورۇنلىنىدۇ. ھەر قانداق ساز چېلىنغىنىدا، ئۇنى رىتىم-لىق، سادالىق چېلىش ۋە ناخۇن قىلىش ئۇسۇللىرىنى تولۇق پايدىلىنىش شەرت. ئەگەر چالغۇچى تەمبىرنى قىيامىغا يەتكۈ-زۇپ سازلالمىسا، ئورۇنلىنىۋاتقان سازغا ھەر خىل بوياقلارنى بېرەلمىسە، جەسۇرا-نە ئاۋازلارنى پەيدا قىلالمىسا، ئۇ چاغدا چېلىنغان ساز تىڭشىغۇچىلارنى مەپتۇن قىلالمايدۇ.

تەمبىرنى چېلىش، چېكىش ۋە ناخۇن قىلىشتا چالغۇچى تۆۋەندىكى ئۈچ نەرسى-گە دىققەت قىلىشى كېرەك: 1) چېلىش-ئاددىي ۋە كوچا ناخشىلىرىنى چالغاندا مۇ-رەككەپ تېخنىكا ئىشلىتىلمەيدۇ. ئۇنداق ئىجرا قىلىشنى چېلىش دەپ ئاتايدۇ. بۇ-نىڭدا رىتىملار، سۈرئەت، نيۇئانسلار – ئا-ھاڭ تۇرلىرىگە ئەھمىيەت بېرىلىپ، ناخ-شىنىڭ باشلىنىشى، ئەۋجى ۋە چۇشۇرمى-سىدە ناخۇن بىر خىل ھەرىكەتتە بولۇپ، جۈملە بولۇنۇش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىنى-دۇ. 2) چېكىش. بۇنىڭدا ماھىرلىق، چاق-قانلىق، ھاياجان بىلەن ئىجرا قىلىش، جە-سۇرانە ئورۇشلار تەلەپ قىلىنىدۇ. چال-غۇچى پۇتكۇل ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ، بۇنداق چېكىشتە ئوبرازلار يارىتىلىشى كې-

رەك. مەسىلەن، «ئەجەم»، «سەھەر پە-دىسى»، «لىمپەدىگە» ئوخشاش شوخ ساز-لار ۋە مەرغۇللارنى ئورۇنلاشتا مۇڭ بې-رىش ۋە گوزەللەشتۇرۇش تەلەپ قىلىنى-دۇ. شۇندا چېلىش تېخنىكىسىدىن ئۇنۇ-مىي ئاساستا پايدىلىنىش لازىم. بۇنىڭدا سازنى ناھايىتى ھوشيارلىق، چېۋەرلىك بىلەن دانە – دانە قىلىپ ئورۇنلاش ھا-جەت. 3). ناخۇن قىلىشتا چېكىش، چې-لىش ئۇسۇللىرى كوپ ئىشلىتىلىدۇ. بار-لىق مۇقاملارنىڭ بېشى پەقەت ناخۇن قى-لىش بىلەن باشلىنىدۇ. بۇنىڭدا ناخۇن سالماقلىق ھەرىكەتتە بولۇشى كېرەك. چۈن-كى مۇقام بېشىدىكى ئاھاڭلاردا بىر قې-لىپتىكى رىتىملىق ئولچەملەر يوق. ئۇ ئەر-كىن ئازادە كەڭ غۇلاچلىق ۋە سالاپەتلىك ئىجرا قىلىنىدۇ. بۇنىڭدا ئاھاڭ ئېقىمىغا، ساز بوغۇملىرىنىڭ ئولچىمىگە ماسلاشتۇ-رۇپ چېلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. ناخۇن قىلايلى دېگەن سوزنىڭ ئوزى مۇقام ئوقايلى دېگەن مەنانى بىلدۇرىدۇ. مۇقام بېشىدىكى سالماقلىق ئا-ۋازلار ئەلەم – ھەسرەت، نالە – پەريات ۋە ئۇمۇتسىزلىك بولماي، بەلكى ئوز دەۋ-رىدىكى قارىمۇ- قارشىلىقلار، كېلەچەكتە ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان ئارزۇ – ئارمانلار ۋە چوڭقۇر ئوي – پىكىرنىڭ باياندۇر. نا-خۇن قىلىشتا ئولچەمسىز ھەر خىل ئۇرۇش-لار، ئەركىن رىتىملار، بىرىنچى پەدىدىن بەشىنچى ۋە ئالتىنچى پەدىلەرگە سېرىپ يوتكەش ئۇسۇللىرى قوللىنىدۇ. ناخۇن قىلىش باشقا ناخشا، ساز، مەرغۇللار ئىج-راسىدىن تامامەن پەرىق قىلىدۇ. ناخۇن – تىماق دېگەن سوز. ئىنچىك پولات سى-منى ئېلىپ جېپسىللاشتۇرۇپ، تىماق-نىڭ ئاستىغا ئورنىتىپ چېلىشنىڭ ئوزى تىماقنىڭ ياردىمى بىلەن بولۇۋاتقان ئە-جايىپ ھۈنەردۇر. بىزنىڭ ئاتا – بوۋىلىرى-مىز دەسلەپ تەمبىرنى پەقەت تىماق بى-لەن چەككەن بولۇشى ئېھتىمال. كېيىن-رەك غازنىڭ پېيى بىلەن چېكىش ئادەت-لەندۇرۇلگەن. يېقىنقى يۈز ژىل ئىچىدە تەمبىردە ئىجرا قىلىش ئۇسۇللىرىغا چوڭ ئوزگىرىشلەر كىرگۈزۈلدى. روزى تەمبىر، ھۇسەيىن تەمبىرلەر بۇگۇنكى بىز ئىشلى-تىپ ۋۇرگەن ناخۇنلارنى قوللانغان. بۇ ئۇستازلار پەقەت خەلق سازىنى بېيىتىپ-لا قالماي، ئۇلارنى رەتلەش، تولۇقلاش ۋە تەمبىر چېلىشنى كامالەتكە يەتكۈزۇشتە ئوزلىرىنىڭ ئەجايىپ قابىلىيەتلىرىنى نا-مايىش قىلدى.

19 – ئەسىرنىڭ ئاخىرى 20 – ئە-سىرنىڭ باشلىرىدىن باشلاپ ياركەنت شەھىرىدە تەمبىر، دۇتار چېلىشتا ئايرىم سازەندىلەر ئىلى ئۇيغۇر سازەندىلىرىنىڭ تەسىرىدە پولات سىمدىن ياسالغان نا-خۇننى پايدىلىنىشقا ئوتكەن. ئىسمايىل ئايۇپوۋ، بوكىجان يولداشېۋ، سۇلايمان سابىرۇۋلار شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

كېيىنكى 30 – 40 ژىل جەريانىدا ئۇيغۇر سازەندىلىرى تەرىپىدىن چېلىنىپ كېلىۋاتقان تەمبىرنىڭ لىرىك ۋە مەپتۇنكار ئاۋازى پەقەت ئۇيغۇر خەلقىنىلا ئەمەس،

بەلكى ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىمۇ قايىل قىلماقتا. تەمبىردە ئۇيغۇر ناخشا – ساز، مۇ-قاملىرىنى ئەجايىپ ماھارەت بىلەن ئو-رۇنلاپ، ئۇنى كامالەت چوققىسىغا كوتې-رىشتە ئاتاقلىق سازەندە ۋە ئۇستاز ھۇسەن-جان جامىينىڭ قوشقان ئۇلۇشى چوڭ. ھازىرقى دەۋرىمىزدە تەمبىرنى رويال، ئور-كېسترلار بىلەن تەڭكەش قىلىپ چېلىشقا، رۇس ۋە ياۋروپا كومپوزىتورلىرىنىڭ تەم-بىرگە ماس كېلىدىغان ئەسەرلىرىنى ئو-رۇنلاشقا چالغۇچىلىرىمىزنىڭ ئىختىدارى يېتىدۇ؛ چۈنكى ھازىرقى زامان تەمبىرى-دە 26 ئاساسى، 5 يېرىم پەدىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سانى 31 نى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ سىرتىدا ياردەمچى سۇ-پىتىدە قوشۇلغان يەنە 4 پەدە بار. ئۇلار-نىڭ دىياپازونى ئۈچ ئوكتاۋىغا يېتىدۇ.

دەسلەپتە ياسالغان (بولۇپمۇ قەشقەر يېرىدە) تەمبىرلەردە پەقەت 16 — 17 پەدە بولغان. بارا – بارا تەمبىردە ئىجرا قىلىش ئۇسۇللىرى مۇرەككەپلىشىپ، پە-دىلەرمۇ كوپىيىشكە باشلىغان. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇستىلار، سازەندىلەر تەمبىر ياساشتا كوپلىگەن ئوزگىرىشلەرنى كىرگۈ-زۇپ كېلىۋاتىدۇ. بۇگۇنكى كۈندە ھۇسەن-جان جامىدەك چوڭ تالانت ئىگىسى، ئۇستاز سازەندە ئىزنى باسقان ئورمە-ھەممەت تۇرسۇن، تومۇر روزىيېۋ، ئەركىن يۇنۇسوۋ قاتارلىق تەمبىرچىلەر يېتىلىپ چىقىۋاتىدۇ.

تەمبىرنى پەقەت ئۇيغۇرلارلا ئەمەس، شۇنداقلا ئوزبەك، تاجىك خەلقلىرىمۇ قې-دىمىي زامانلاردىن ئېتىۋاردىن چېلىپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم. لېكىن ئوزبەك، تا-جىك تەمبىرلىرىدە ئۈچ دانە پولات سىم ئىشلىتىلىپ، پەدە سانى 17 – 20 دىن ئاشمايدۇ. ئۇلارنىڭ شەكلى ئۇيغۇر تەمب-رىگە ئوخشىمۇ، دەستىسى قىسقا، بې-شى كىچىك بولىدۇ. ناخۇننى سىمدىن ئەمەس، پولاتتىن ياسىلىپ، ئۇيماقتا ئوخ-شاۋراق كېلىدۇ. تەمبىر ئاۋازىنىڭ كۇچ-لۇك ياكى كۇچسىز بولۇشى ئەسلىدە تەم-بىر بېشىنىڭ يوغان – كىچىكلىكىگە باغ-لىق.

خەلق ئىچىدىكى تەمبىرلەر ئاساسەن ئۈچ خىلغا بولۇنىدۇ. 1. پرىما (ئۇنى زىل، ئىنچىك) تەمبىر. 2 – ئالت (ئۇنى ئارا، تولۇغىراق) تەمبىر. 3 – تېنور (ئۇنى بوم، چوڭ) تەمبىر.

تەمبىرنىڭ سازلىنىشى تۆۋەندىكىچە: ئوتتۇرا (بۇلبۇل) سىم تار دۇنيا سازلىرى-نىڭ 1 – ئوكتاۋىسىنىڭ «رې» تاۋۇشىغا سازلىنىدۇ. 2 – تۆۋەندىكى ۋە ۋۇقارقى ئىككى چوڭ سىم تارلىرى كىچىك ئوكتا-ۋىنىڭ «سول» تاۋۇشىغا سازلىنىدۇ. مۇن-داق ساز قىلىشنى كۇئىنتا ساز قىلىش دەپ ئاتايدۇ. قېدىمىي ۋە ھازىرقى زامان سازەندىلىرىمۇ ساز قىلىشتا ئوز ئاۋازى دى-ياپازونىغا تەڭشەپ ساز قىلىپ كەلگەن ۋە ھازىرمۇ شۇنداق قىلماقتا.

نىزامدىن كېبىروۋ،
كومپوزىتور.

قەلبلەرنى تەۋرەتكەن ناخشا – سازلار

ئوتكەن يەكشەنبە ۋە دۈشەنبە كۈنلىرى جۇمھۇرىيەت سارىيىدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتو-نوم رايونى سەنئەت ماھىرلىرىنىڭ چوڭ كون-سېرتى بولۇپ ئوتتى. قېرىنداش سەنئەتچىلە-رىمىزنىڭ بۇ قېتىمقى كاسترولىنى ئۇيۇشتۇر-غان قازاقستان جۇمھۇرىيىتى چەت ئەللەر بى-لەن دوستلۇق ۋە مەدەنىي ئالاقە باغلاش جە-مىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ژىبېك ئەمىرخانوۋا كون-سېرت باشلىنىشتىن ئىلگىرى جۇمھۇرىيەت سارىيىغالىق تولغان تاماشىبىنلارغا مۇراجىئەت قىلىپ، خ خ ج نىڭ ش ئۇ ئا ر بىلەن قازاقىس-تاننىڭ پەقەت ئىقتىسادىي ساھادىلا ئەمەس، شۇنداقلا مەدەنىي ھاياتىمىز ئىزگۇ – مۇناس-ۋەتلەرگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

ھەقىقەتەنمۇ، ش ئۇ ئا ر سەنئەت ماھىرلىرى-نىڭ كونسېرتى «دوستلۇق ناخشىسى» بىلەن باشلاندى. مەزكۇر ناخشىدىن كېيىن نوۋەت ئايتۇرسۇن نىيازغا بېرىلدى. ئۇنىڭ ئورۇنلى-شىدىكى «گۈل گۇلىستان بولغىدەك» ناخشى-سى تاماشىبىنلارنىڭ گۇلدۇرلىگەن داۋاملىق ئالقىشلىرى بىلەن قارشى ئېلىندى.

دولەتنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئارتىستى رىھان ئابلىز ئىجرا قىلغان «گۈلمەرەم» ئۇيغۇر خەلق ناخشىسىدىن تەسىرلەنگەن تاماشىبىن-لار سەھنىگە گۇلكە ماھىرى، دولەتنىڭ ئىككىن-چى دەرىجىلىك ئارتىستى نادىل مېجىت بى-لەن جەملە چىققاندا تېخىمۇ تەۋرىنىپ كەت-تى. ئۇلار «بىزنىڭ ئويى»، «چۈشىنىش» مىنى-ئاتيۇرلىرىنى شۇنداق بىر ماھارەت بىلەن ئو-رۇنلىدىكى، خېلە ۋاقىتقا سوزۇلغان مىنىاتيۇر-لار خۇددى بىر مىنۇتلا داۋام قىلغاندەك بىلىندى.

سەھنىدە ئاتاقلىق ئارتىستلار مەرىيەم ناسىر بىلەن مەھەممەت داۋۇت ئورۇنلىغان لەپەر، ئۇنىڭ خېلىدىن بېرى بۇ ئىككى ئىجراچىنىڭ رېپېرتۇئارىدىن چۈشمەي كېلىۋاتقان كونا نو-مېرئېكەنلىكىگە قارىماي، تاماشىبىنلارنىڭ دىق-قىتىنى جەلىپ قىلالىدى ۋە ھەر تاماندىن ياڭرىغان «ئاپىرىن!» سادالىرىنى پەيدا قىل-دى.

ياش ناخشىچى غالىپجان غوپۇرنىڭ «بۇل-بۇل»، «سەن يوق»، «مۇقاملار» ناخشىلىرى كونسېرت پروگراممىسىنىڭ ئاساسىي «مېغىزى-نى» تەشكىل قىلدى، دەپ ئېيتساق مۇبالىغە بولماس...

سەنئەتخۇمار خەلقىمىزنىڭ ئاتاقلىق ناخ-شىچىسى، بۇلبۇلى پاشا ئىشانىنىڭ ئورۇنلىشى-دىكى «سېغىنىپ كەلدىم»، «گۈلىيار»، «زەپ چىرايلىق باھار كەلدى» ناخشىلىرىمۇ ھەممى-نى بەھرىمان قىلدى.

نوۋەت ئىززەت ئىلياسقا كەلدى: زامانى-ۋىي ئۇيغۇر ئېستىرادىسىنىڭ ماھىرى «ئارمىنىم بار»، «مېنىڭ كۇلكەم» ناخشىلىرىنى شۇنداق ماھارەت، ئەڭ ئەۋزىلى، مىللىي ئالاھىدىلىك بىلەن ئورۇنلىدىكى، ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇ-رۇپ، ھورمەت بىلدۇردى.

ئومۇمەن، كونسېرت پروگراممىسى مىللىي ناخشا، ئۇسسۇللار بىلەن مىنىاتيۇرلار بولۇپ ۋىگىرمە ئىككى نومېردىن ئىبارەت بولۇپ، تاماشىبىنلار ئالقىشىغا ئىگە بولدى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

سۈرەتتە: كونسېرتتىن كورۇنۇش.
پ. ئەخمەتوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

يادنامە

«چالغىنا تەگكەش مەن بىلەن بىر»

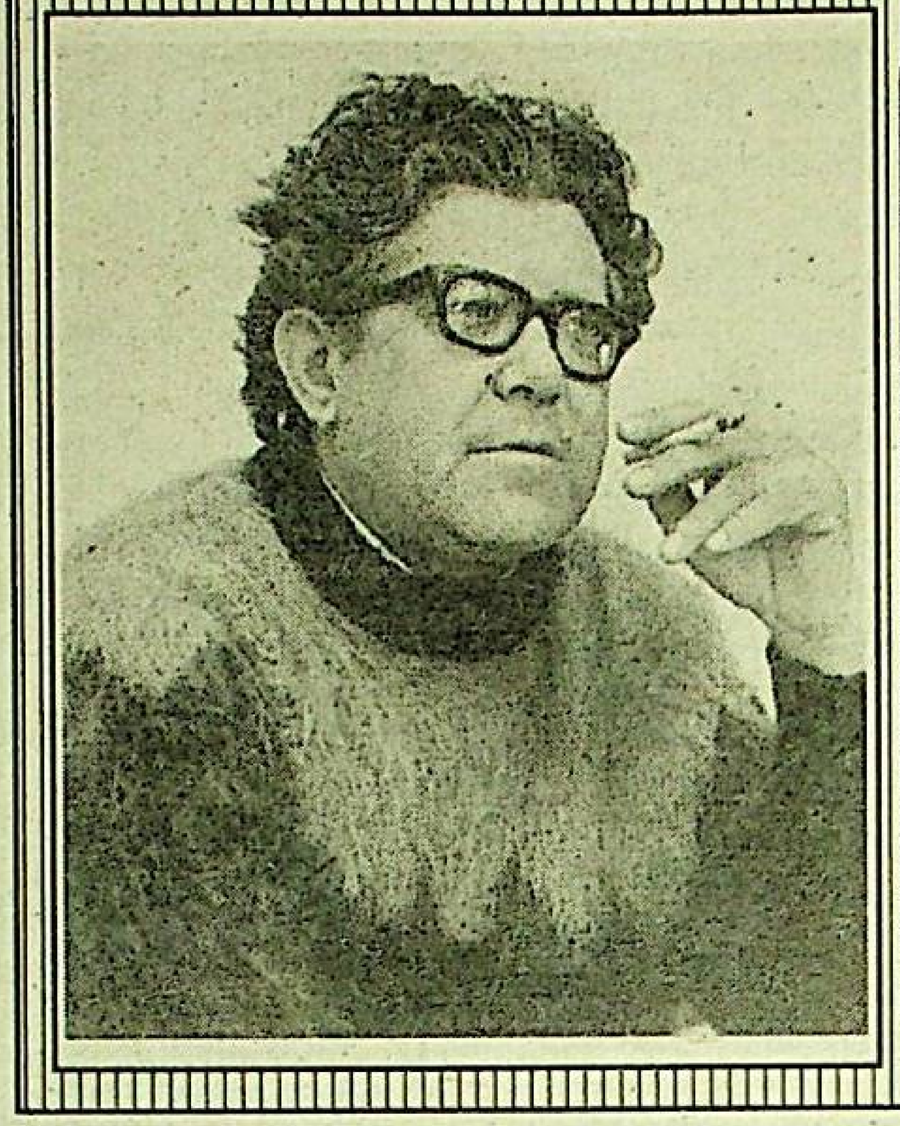

مەشھۇر ئەدىب، دىلكەش، كەڭ پېئىل، ھەقىقىي ئىنسان ھېزمەت ئاكا ئابدۇللىن بىلەن 1963 ـ يىلدىن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئائىلەۋىي ئارىلىشىپ، سىرداش، مۇڭداش ۋە ئىلپەت بولغان غەنىمەت كۈنلەرنى ئەسلىگىنىمدە، ئۇنىڭ يارقىن سىماسى كۆز ئالدىمدىن زادىلا كەتمەيدۇ. ھېزمەت ئاكىنىڭ ئايالى ھېلىمەم ھەدە بىلەن ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۇزاق يىللار بىللە ئىشلىدۇق. ھېزمەت ئاكا بىلەن پات ـ پات مەكتۇپ يېزىشىپ تۇراتتۇق. ئۇ بىر كۈنى «چۈمۈلىدىن ئىلھام ئال» دەپ شېئىر يېزىپ ئەۋەتىپتۇ.

«چۈمۈلە تاكى ئىنتىلار ئەرىككە،
غىمسىدىن چىقار ئېلىشىپ ئاخىرى.
شۇ ئەرىك ئۈچۈن ئۆلگەندە ھەتتا،
ئۆز تايىپىنىڭ مۇقەددەس پەخرى.

چۈمۈلە ئەھلى يوقمۇ بىزلەردە،
ئاتا يۇرتىمىز ياتارمۇ ئىگراپ؟!
تايىپىدىن بەزمەس بىرمۇ چۈمۈلە،
يالغۇزلۇق ئاكا ئەڭ ئېغىر ئازاپ.

چۈمۈلە قۇدرەتلىك ئۆز تايىپى بىلەن،
ئېچىلىق ھاياتتا، يول ۋە غازاتتا.
ھەي، ھېزمىتى، ئويلىغىن سەن ھەم
ئىزگۇ ۋەتەن يانقان ئازاپتا...

سېلىماخۇن ئۇكا، ئۇشبۇ مەكتۇپنى ئېلىشىڭ بىلەن ئەتىكى قۇتلۇق سەپەرگە ھازىر بول، كۆرەنى ئالمىساقمۇ، باياندايىنى «ئالدىغان» بولدۇق. موجىزىلىك تەمبىرىڭنى ئالغاچ، سائات ئون ـ ئون بىرلەردە بىزنىڭ ئۆيگە كەل. دۇتارنى مەن ئالىمەن. ماخمۇتمۇ بار. ئىلىخو غۇلجاۋىي زەينال نەزەر ئوغلى سېيماخۇن دىلراباغا ئىنىمغا، مەڭگۈ ئابدۇمۇتەللىپ باياندائىي ئوغلى ھېزىم مۇھەممەت تۇرپانىيدىن دۇئائىي سالام. 1973 ـ يىل» ـ دەپ يېزىپتۇ.

مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئەتىسى دېگەن سائەتتە ئۆيىگە باردىم. بىر پەستىن كېيىن ماخمۇتمۇ كەلدى. سالاملاشقاندىن كېيىن بىر پەس ساز چېلىشىپ، باياندايغا ئاتلاندۇق. ئۇ يول بويى بىردە ياشلىق چاغلىرىدا بېشىدىن ئۆتكەن ۋاقەلەرنى سۆزلەپ كۈلدۈرسە، بىردە شېئىر توقۇپ، ناخشىلارنى ئېيتقاچ، قۇتلۇق باياندايغا قانداق يېتىپ كەلگىنىمىزنى سەزمەي قاپتىمىز.

يۇرتىغا كېلىشى بىلەن ھاياجان ئىلكىدە: «بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىمىز غۇلجا باياندايدىن چىقىپ موشۇ باياندايىنى يۇرت قىلىپ ئاۋاتلاشتۇرغان ئىكەن. ئەسلى بىز تۇرپانلىق بولىمىز» ـ دېگىنى ئېسىمدە.

باياندايغا كېلىشىمىز بىلەن ھەدىسى سۇلتانبۇۋى ۋە ئۇنىڭ يولدىشى مۇخپۇل ئاكا ناسىرۇۋ ئىللىق قارشى ئالدىدە.بىر پەستە بىز ياخشى كورىدىغان ئاۋاكرى قەزىقچى، ھوسمان ئاكىلارنى چاقىرىپ، سورۇن ئۇيۇشتۇرۇپ بەردى. ساز ـ نەغمە، بىرلىشىپ ئېيتقان ناخشىلار چاقچاق بىلەن نۇۋەتلىشىپ، ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قاپتىمىز. ئولتۇرۇش ناھايىتى كوڭۇللۇك بولۇپ، كەچ ياتتۇق. سەھەر تۇرۇپ ئادەتلەنگەن ھېزمەت ئاكا كوپ ئۇخلىغىنى يوق. شۇنداق قىلىپ، ئەتىسى باياندايدىن ۋاقتىچە قايتتۇق.

سىم ـ سىم يامغۇر ئاق يېغىنغا ئايلانغاچ، ماي ئېيدايىشلتون كىيگەن تەبەت تويا ـ چاڭدىن ژىيىلوپ، تېخىمۇ گوزەللەشكەن ئىدى. باياندايدىن چىقىپ، غۇلجا يولىنى بويلاپ ئالمۇتىغا كەلگىچە ھېزمەت ئاكا بۇ تەبەت مەنزىلىرىدىن ئىلھاملىنىپ، كەينى ـ كەينىدىن شېئىرلار توقۇپ، بىزنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى. «بىز بۇ ياقتا ئەركىن ياشىغان بىلەن ئانا ۋەتەندە خەلقىمىز مۇنداق ھاياتتىن مەھرۇم» ـ دەپ غەمكىنلىنىپ،ئاندىن يەنە شېئىر ئوقۇشنى داۋام قىلاتتى ئۇ.

ھېلىمەم ھەدەم ئارىلاپ ژۇقارقىدەك تەكلىپ ـ مەكتۇپلەرنى ئەكلىپ تۇردى.ئۇلار مەندە تەۋەرۇك خاتىرە سۈپىتىدە ساقلانماقتا.

بىر كۈنى ھېلىمەم ھەدە يەنە بىر مەكتۇپ تاپشۇردى. كونۋېرتنى ئاچسام، ئۇنىڭدا ماڭا بېغىشلانغان شېئىر بار ئىكەن. شېئىرنى ئوقۇپ، ھېزمەت ئاكىنىڭ مېنى شۇنچە ھورمەتلىگىنىگە ناھايىتى ھاياجانلاندىم. «سازەندە ئىنىمغا» دېگەن بۇ شېئىردا ھېزمەت ئاكا:

ئالغىنا، ئۇكا، تەمبۇرىڭنى،
چالغىنا تەگكەش مەن بىلەن بىر.
بىلسەڭغۇ، مەن دائىم خۇشتار،
ساز بىلەن ئالاي سەن بىلەن سىر...

قەشقەر تەرەپكە ماشسان ئەگەر،
تەگكەش ئەسۋاپلار راس كېلىدۇ.
مۇقاملار كانى بۇ تەۋەگە،
يېڭى نەغمىلەر ماس كېلىدۇ.

ئويلىما «تامام ئۆيرىدى» دەپ،
قەشقەر نەھلىنى يېگلەمەس دەرت.
تومۇرى چوڭقۇر دەرەخ سۇلماس،
ئاسماندىن تويما ياغار پەقەت.

چال، چال!
سىلكىنسۇن، ماناسقان — چاك،
باغۇ بوستاننى قاپ — قارا باسقان.
يەنە كۆرسەن ئەنۇ مىسكىنلەر
تەۋرەپ كېتىدۇ سېخى — شادىيان!..

دەپ كوپلىگەن.

بىر كۈنى مەن بازلىق چايخانا سېلىش ئۈچۈن بەش ئالتە ئاغىنەمنى ھاشارغا چاقىرىپ ئىشلەۋاتاتتىم. بىر چاغدا ھېزمەت ئاكا باشلىق ماخمۇت، قۇرئان توختەمەلەر كىرىپ كەلدى. ھېزمەت ئاكا قورۇغا كىرىپ، قىزغىن ئىشلەۋاتقان ئاغىنىلەرنى كۆرۈپ:

— ھوشەرە، ۋەكىتلەر! ھارماڭلار! — دېدى چاقچاق ئارا. ئاغىنەڭلارنى بىر كۈن دەم ئالدۇرۇپ كېلەيلى دېۋۇق، ئىش تۈگىسە كېلىپ كېلىمىز. بىزمۇ بىللە ئىشلىشىمىز — يە.

— ئويغۇنى ھەممىمىز بىللە ئويناپ ياخشى بولاتتى. — دەپ جاۋاپ بەردى بۇ دوستلاردىن بىرى. ھېزمەت ئاكام كېلىپ سورىۋاتسا، سېلماخۇننى ئىشلەتمەي تىپ نېمە قىلسۇن، ئوزىمىز قىلىۋالىمىز، كوتۇ بوپ قاپتۇ. ياخشى سىلەر بىلەن بارسۇن. ئۇنىڭ ئىشىنى بىز تۈگىتىۋېتىمىز.

مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي خىجالەتتە.

— بولدى، كىيىنىپ چىق! ئاغىنىلىرىڭنىڭ رۇخسىتىنى ئالدۇق، — دەپ بۇيرۇق بەردى ھېزمەت ئاكا.

ھاشارچىلارنى تاشلاپ، دەرھال كىيىنىپ چىقتىم. ئەمگەكچىلار تاھىيەسىنىڭ ئىشتىكىدە شەھەرنىڭ ... باۋدۇن ئاكىلار تەرەپكە ئاتلاندۇق.

ھېزمەت ئاكا «تەغدىر» رومانىنى يېزىپ پۈتتۈرگەن مەزگىل بولۇشى كېرەك. سەۋەي، ئۇ بىرەر ياخشى ئەسەرنى يازغاندا ياكى ھېزىم ئىسكەندەرۇق ئۈيغۇر تاھەيەسدىن كەلگەندە ھەپتىلەپ ئويناپ كېتەتتۇق.

بۇ قېتىممۇ باۋدۇن ئاكىلارنىڭ ئۆيىگە يېقىن ئېلپەتلەر كوپ ئۇتمەي ژىغىلدى. ماخمۇت ئىككىمىز بىر دەققە چالغان سازدىن كېيىن يەنە چاقچاق، قىزىق گەپلەر ئۇۋج ئالدى.

ھېزمەت ئاكا سازنى ئىنتايىن دىققەت بىلەن، زىدىق قويۇپ تىڭشاتتى.ئەگەر دۇتار ياكى تەمبىرنىڭ سازى يېنىپ قالسا، ئۇنى دەررۇ سېزىپ، سازلىتاتتى ياكى ئوزى ئەسۋاپنىڭ قۇلىقىنى تولغاپ، بابىغا كەلتۇرۇپ قويىدىغان. مەن ئۇنىڭ بۇ تۇيغۇنلىقىغا، قايسى تارىكى سىمنىڭ يانغانلىقىنى سېزىۋېلىش قابىلىيىتىگە ھازىرغىچە ھەيران قالىمەن.

شۇ كۈنكى ئولتىرىشتا باۋدۇن ئاكا ئادەتتىكىدەك ئۇزىنىڭ سەممىي چاقچاقلىرى بىلەن ھېچ كىمگە سوز بەرمەي قويىدى.ئەگەر بىرەر ئوتكۇر چاقچاق ـ جاۋاپ بېرەلىپ قالسا، «مېنى ئاياڭلار، مەن دېگەن ئاغرىقچان» دەپ قويۇپ، يەنە چاقچىغىنى داۋام قىلاتتى.

باياتىن سوزگە ئارىلىشىپ ئولتارغان ھېزمەت ئاكا:

— ھەي، باۋدۇن تاغا، ژىگىرمە ژىل بولدى ئۆلىمەن دەپ قورقۇتۇپ ژۇرگىنىڭگە.ئورغۇن ئاغىنىلىرىڭنىڭ پوشكىلىنى يېدىڭ. ئاغرىقچان دەپ بىزنى تولا قورقاتما. سەن يەنە ئورغۇن ئاغىنىلىرىڭنىڭ پوشكىلىنى يەيسەن جۇمۇ، — دەپ كۈتمىگەن يەردە ئولۇم توغرىلىق شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى.

ھەممە چوڭقۇر ئويغا پېتىپ، جىم بولۇپ قېلىشتى. ھېزمەت ئاكا سۈكۈناتنى بۇزۇپ:

— قانداق، ئولگۇڭ كېلەمدۇ، باۋدۇن تاغا؟ — دېۋىدى، باۋدۇن ئاكا:

— بولدى، بولدى، ھېزمەتجان، ھېچ قايسىمىز ئولمەيلى،ئامان بولايلى، — دەپ سوزنى باشقا ياققا بۇراپ:

— قېنى ماخمۇتجان، سېلماخۇن، چېلىڭلارا سازىڭلارنى، خويما ئۇبدان ژىغىلىپ قاپتىمىز.توگە سويۇپ چاقىرسامۇ كەلمەيدىغان ئەزىز مېھمانلارغۇ سىلەر، — دەپ يەنە چاقچاقنى باشلىدى. مەلۇمكى، ھېزمەت ئاكىنىڭ لەقىمى توگە ئىدى.

— ئانۇرۇن شېئىر ئوقۇپ قويدۇممۇ نېمە؟ ساز بىلەن كوڭلۇڭلارنى ئالاي، — دەپ ھېزمەت ئاكا قولىغا دۇتارنى ئالدىدە، يوغان بارماقلىرىنى دۇتارنىڭ ئۇزلۇكگە تەككۇزمەي «جوكغازىنى» چالدى.

ھېزمەت ئاكا دىلى تارتقان كىشىلەر بىلەن سوھبەتلىشىشنى،ياخشى كورىدىغان ئوزىمۇ مۇنداق ئولتىرىشلاردا بىردە تەمبىرنى، بىردە دۇتارنى ئېلىپ، بىر قەپەس يەككە ساز چالىدىغان. ئامما ئۇنىڭ ئاخىرقى قېتىم دۇتار چالغىنى زادىلا كوز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.بۇ مۇنداق بولغان ئىدى.

ھېزمەت ئاكا ئاغرىپ ژۇرگەن بىر پەيتتە ئوغلى پەرھات بىلەن «سازخۇمار قىلىپ چىقتىم، ئۇكا» دەپ بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلدى. بىر ئاز ئولتىرىپ ئوزىنى ئوڭشىۋالغاندىن كېيىن قولىغا دۇتارنى ئېلىپ، «بارسلار بىللە بارايلى» دېگەن ناخشىغا چالغاندەك بولدىدە:

— بۇرۇنقى چېلىشلار يوق، — دەپ دۇتارنى ماڭا ئۇزاتتى. قېنى، ئوزەڭ يېڭى ناخشىلىرىڭنى ئېيتساڭ.

مەن ھېزمەت ئاكىنىڭ سۇلغۇن ئۇزىگە تىك قاراللماي، ژۇرىكىم سىقىلىپ، ئاۋازىم چېچىلغان ھالدا بىر نەچچە يېڭى ناخشىلىرىمنى ئېيتتىم. ئۇ گويا ناخشىغا ئانچە دىققەت قىلمىغاندەك،قانداقتۇ بىر ئويلارغا چومگەن ھالدا ئولتاردى. مېنىڭ ئەڭ قەدىرلىك، مۇڭداش ـ سىرداش ھېزمەت ئاكا ئالدىدا ئاخىرقى قېتىم ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتقىنىم شۇ بولۇپ قالدى...

ھېزمەت ئاكا ئاغرىقخانىدا يېتىپ قالغاندا، پات ـ پات يوقلاپ تۇردۇم. بىر كۈنى ماخمۇت ئىككىمىز يوقلاپ بارغاندا «ئوتلۇق چەمبەر» رومانىنىڭ ئىككىنچى قىسمىنى يازالمايدىغانلىقىغا بەكمۇ ئەپسۇسلانغان ئىدى. ئۇ مېنىڭ قولۇمنى ھالسىز قوللىرىدا تۇتۇپ: «سالامەتلىك دېگەن باشقا گەپ ئىكەن. بىر چاغلاردا تەمبىر،دۇتارنىڭ قۇلاقلىرىنى بۇراپ سۇندۇرۇۋېتىدىغان قوللارنىڭ بولۇپ قالغىنىنى قارا...» دەپ، كوزدىكى لىقىدە ياش ئالغاندا مېنىڭمۇ كوزلىرىمگە ئىختىيارسىز ياش كەلگەن ئىدى.

ئۆيگە چىققاندىن كېيىن يوقلاپ كەلگەنلىرىمنىڭ بىرىدە ھېزمەت ئاكا خېلە ئېغىرلىشىپ قالغىنىغا قارىماي، زالغا ئېلىپ چىقىشنى ئوتۇندى. ئۇماچ تەييارلانغان ئىكەن. مەن ئوز قولۇمدا بىر نەچچە قوشۇق ئىچكۈزدىم. «ئەكە، ئۇكا، يەنە بىر نەچچە قوشۇق ئىچەي.سېنىڭ قولۇڭدىن ئىچكىنىم سىڭىپ كېتەر»دېگەن ئىدى ئۇ شۇ چاغدا. مىڭ ئەپسۇس، ئۇ ئۇزىلەلمىدى...

مەن ھېزمەت ئاكىنى ھەر قاچان ھاياجان ئىلكىدە ئەسلەيمەن. ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئوتكۇزگەن پەيتلىرىم ئومرۇمنىڭ غېنىمەت چاغلىرى ئىدى. شۇڭلاشقا شائىر بولمىسامۇ، توۋەندىكى مىسرالارنى يېزىشقا سەۋەپ بولدى:

«چالغىنا تەگكەش مەن بىلەن بىر» دەپ،
«ساز بىلەن ئالاي سەن بىلەن سىر» دەپ،
تەگكەش قىلاتتۇق دۇتار، تەمبىرنى.
بىر پەس باسقاندەك تەشۋىش، غەملەرنى.
«قېنى، ماخمۇتجان، ئىككىڭلار بىر پەس،
«لەيلۇننى» چال» دەپ، قىلاتتىڭ ھەۋەس.
«ئاھ ئۇرۇرمەننى» ئېيتىپ بىردىنلا،
«چوڭ خانلەيلۇننى» داۋام قىلىڭلار،
دېگەندەك بىزگە قاراتتىڭ شۇ ئان،
كېتەتتى بىر پەس كوڭۇلدىن پۇغان.
«ئەي، ئەزىزى دوست، رەنجىشىم يوق» دەپ،
«ھەسرەت ئىلكىدە ۋەتىنىم يوق» دەپ،
ناخشا ـ ساز بىلەن ئۇنتۇتۇپ غەمنى،
ئارزۇ قىلاتتىڭ دىدارنى ـ دەمنى.
ژۇكىمىز ئېغىر، پەللە ژىراق دەپ،
تۇنۇنى يورىتىپ يانار چىراق دەپ،
ۋەتەن ئارمىنى قالدى دىلىڭدا،
ئەجدادىڭ روھى ئوتلۇق قېنىڭدا...
تالاي ژىللارنى ئوتكۇزدۇق بىللە،
ئەستىن چىقماس ئۇ غېنىمەت كۈنلەر.

سېلىماخۇن نەزەر زەينالوۋ،
پېداگوگ، بەستىكار.
ئالمۇتا شەھىرى.

خىتاي 2 مىللىيارد دوللارلىق بوئىنگ سامولىيوتلىرىنى سېتىۋېلىشنى نىيەت قىلماقتا

بېجىن، 7 ـ ئوكتەبر.(ئاق پ ئاگېنتلىقى). خىتاي2مىللىيارد دوللارغا 30 بوئىنگ سامولىيوتىنى سېتىۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ، ـ دەپ خەۋەر قىلدى يېقىندا بېجىننىڭ ئاۋىياسىيەسانائىتىگەيېقىن دائىرىلەردىكى مەنبەرلەر.خ خ ج رەھبىرى جياڭ زېمىننىڭ موشۇ ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاق ش ق قا قىلىدىغان رەسمىي سەپىرى ۋاقتىدا ـ ژىگىرمە ب ـ 735، بەش ب ـ 777 ۋە بەش ب ـ 757 سامولىيوتىغا بولغان بۇيرۇتما رەسمىيلەشتۇرىلىدۇ، ـ دەپ خەۋەر قىلدى بۇ مەنبەلەر.

ئەندى باشقا مەنبەلەرنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، ئاخىرقى بىر نەچچە ژىل ئىچىدە بۇ ئامېرىكىنىڭ ئەڭ چوڭ ئاۋىياسىيە شىركىتىنىڭ ئەڭ چوڭ كولەمدىكى كېلىشىمى بولىدۇ ۋە بۇ توغرىلىق ئەخبارات يېقىندا بېجىندا ئوتكۇزۇلىدىغان ئاۋىياسىيە ئويۇنلىرىدا ئاشكارلىنىشى مۇمكىن.

خىتاي بىلەن سودا قىلىش بويىچە ئا ق ش مەسلىھەتچىسى ئۇئىليام دالېي ۋە بوئىنگ شىركىتىنىڭ پىرېزىدېنتى رون ۋۇدارد،شۇنداقلا بوئىنگ شىركىتىنىڭ قارارگاھى ئورۇنلاشقان ۋاشىنگتون شتاتىنىڭ گۇبېرناتورى كاررى لېۋك كى بېجىنغا كەلدى.

ئاق ش بوئىنگ شىركىتىنىڭ ئاساسىي رىقابەتچىسى ياۋروپىنىڭ ئائېربۇس كونسورتسۇمى 1996 ـ ژىلى ئاپرېلدا خىتايغا 60 سامولىيوت سېتىپ بەرگەن ئىدى.

(«ۋرېمىيە پو گرىنۋىچو» گېزىتىدىن ئېلىندى).

باشقا ئەشرلەر سەھىپىلىرىدىن

مۇخالىپقا نوبېل مۇكاپىتى تاپشۇرۇش ئىدىيەسىنى رەت قىلماقتا

بېجىن، (ئاق پ ئاگېنتلىقى). ئوتكەن سېشەنبەكۈنى خىتاي ھوكۇمىتى 1997 ـ ژىلقى نوبېل مۇكاپىتىنى مەملىكەتنىڭ ئەڭ ئاتاقلىق مۇخالىپى ۋېي جىڭشېڭغا تاپشۇرۇش مۇتلەق مۇمكىن ئەمەسلىكىنى خەۋەر قىلدى.

«ۋېي جىڭشېڭ خىتاي قانۇنلىرىغا خىلاپلىق قىلغان،ئۇنىڭ ئىشى بىلەن ئەدلىيە مىنىسترلىكى شۇغۇللىنىشى لازىم»، ـ دېدى خ خ ج ئەدلىيە مىنىسترلىكىنىڭ ۋەكىلى شېن گوئوفان. «ئەگەر نوبېل مۇكاپىتى مۇنداق ئادەمگە تاپشۇرۇلىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا خىتاينىڭ مەۋقەسى تولۇق روشەن بولىدۇ.ۋېي جىڭشېڭنىڭ تەرجىمە ھالى ھەممىگە ياخشى مەلۇم. مەن بۇ ئادەمنى شۇنچىلىك «ژۇقۇرى» مۇكاپات بىلەن مۇكاپاتلاش توغرىلىق ھەتتا ئويلاشمۇ مۇمكىن ئەمەس دەپ ھېساپلايمەن»، ـ دەپ قوشۇمچە قىلدى ئۇ.

ھوكۇمەتكە قارشى تەرغىبات ئېلىپ بارغانلىقى ئۈچۈن 1995 ـ ژىلى 14 ژىلغا ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قىلىنغان ۋېي جىڭشېڭ پات ـ پاتلا نوبېل مۇكاپىتىنى ئېلىش تەلەپكارلىرىنىڭ بىرىگە ئايلانغان ئىدى.

ژۇرەك ئاغرىقى بىلەن ئازاپلىنىۋاتقان ۋېي جىڭشېڭ ئاخىرقى 19 ژىل ئىچىدە تۈرمىگە قامالغاندىن كېيىن پەقەت ئالتە ئايلا ئازاتلىقتا بولغان، ئۇ 1978 ـ 1979 ـ ژىللىرى بېجىندا «دېموكراتىيەتېمى» ھەرىكىتىگە ئىشتىراك قىلغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىنغان ئىدى.«دېموكراتىيەنىڭ ئاتىسى»دېگەن ئابروي ـ ئاتاققا ئىگە بولغان ۋېي جىڭشېڭنى خىتاي ھاكىمىيەت ئورگانلىرى «تېپىك ئەشەددىي جىنايەتچى» دەپ ئاتاپ، پۈتكۈل دۇنيا تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنغان نوبېل مۇكاپىتىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇش ئىدىيەسىنىڭ ئوزىنى رەت قىلدى، ـ دەپ خەۋەر قىلىدۇ ئوبزورچىلار.

خ خ ج پرېزىدېنتى جياڭ زېمىن ژۇقۇرى دەرىجىدە بىلل كلىنتون بىلەن ئۇچرىشىش ئۈچۈن ئوزىنىڭ ئاق ش قا قىلىدىغان دەسلەپكى رەسمىي سەپىرىگە تەييارلىنىۋاتقان ھازىرقى ۋاقىتتا بېجىندا ھەر قانداق مۇكاپاتلاش توغرىلىق پاراڭلار سەلبىي قوبۇل قىلىنىدۇ.

خەلقىگە ساداقەتلىك ئىپادىسى

(ژۇرنالىست، شائىر مالىك سادىروۋ — 60 ياشتا)

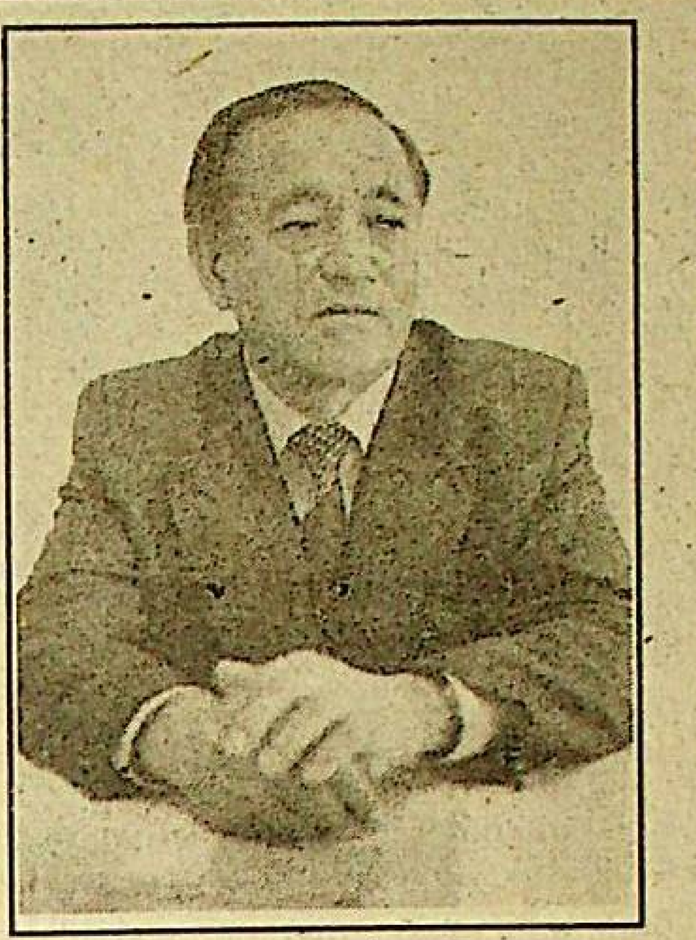

كىشىلەرنىڭ قەدىر - قىممىتىنىڭ مىزانى ئۇلارنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ھاياتلىق يولىدا خەلقىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن نە قەدەر ئەمگەك ئەجرىنى سىڭدۈرگەنلىكى ۋە ھەقىقىي ئىنسانىي خىسلەتكە قانچىلىك دەرىجىدە قابىل ئىكەنلىكىگە باغلىق، ئەلۋەتتە. ئۇ يولنى ھەركىم ئۆزىنىڭ ئىمكە لاياقەتلىكلىكى، ئىختىدارى، ئىرادىسىغا بولا ھەر خىل بېسىپ ئۆتىدۇ. شۇ ئاساسىدا پىكىر قىلغىنىمىزدا، قايغۇ - ھەسرەتمۇ، شاتلىقمۇ ئارىلاش ھاياتىنىڭ 60 باسقۇچىنى ئاتلاپ ئۆتۈۋاتقان شائىر، ژۇرنالىست مالىك سادىروۋنىڭ ئارتىدا تىلغا ئېلىشقا ئەرزىگىدەك ئىز قالدۇرغانلىقىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئېتىراپ قىلىش ئورۇنلۇق.

ئىلى تەۋەسىنىڭ ئابلاش يېزىسىدا 1937 - ژىلى تۇغۇلغان مالىك سادىروۋنى گودەكلىك پېشىدىلا شۇم ئەجەل ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئۇ باللىق چاغلىرىدىن باشلاپلا پەرىشان كوڭلى بىلەن ھايات قىسمەتلىرىگە سىنچىلاپ قاراپ، ئۇنىڭ قىيىن - قىستاقلىرىدا تاۋلىنىپ ئۆستى، ھالبۇكى، شۇ بالىلىق ھاياتىنىڭ ئوي - تەپەككۇرىدە ھاسىل بولغان ئەلەتەك سېزىملىرى ئۇنىڭ قەلبىدە ئىجادىي ئىلھام ئۇچقۇنلىرىنى ياندۇرغان ئىدى. بۇ تەۋرىنىشلەر ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى تاماملاپ، غۇلجا تولۇق ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئوقۇپ ژۈرگىنىدە ئۆز ئىپادىسىنى تېپىپ، قىزغىن ھەۋەستىن تۇغۇلغان دەسلەپكى يازغان شېئىرلىرى ئىلى گېزىتىدە بېسىلىشقا باشلىدى.

ئوقۇش، بىلىم ئېلىش ئارزۇسىدا تەلپۈنگەن ياش ژىگىتنىڭ 1957 - ژىلى شىنجاڭ تىل ئىنستىتۇتىنىڭ رۇس تىلى فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرىشى بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ بىلىم سەۋىيەسىنىڭ ئوسۇشىگە مۇمكىنچىلىك ھاسىل قىلغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىجادىي پائالىيىتىنىڭ قېلىپلىنىشىپ، بىر ئىزناغا چۈشۈشىگە زەمىن ياراتتى. شۇ ژىللىرى ئۇنىڭ شېئىرلىرى «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئىلى گېزىتى»، «ياشلار گېزىتى» ۋە باشقىمۇ ئەدەبىي ژۇرناللاردا بېسىلىپ، ئەندى ئۇ شائىر رېتىدە ئەدەبىيات ئىخلاسمەنلىرىگە تونۇلۇشقا باشلىدى.

ئەپسۇسكى، شۇ ژىللاردا خەلقىمىز ئارىسىدىن يېتىلىپ چىققان ئالدىنقى قاتارلىق زىيالىلار، ئىلغار ئوي - پىكىرلىك كىشىلەرنىڭ تەغدىرىنى ۋەيرانچىلىققا ئېلىپ كەلگەن بەدنام «ستىل تۈزۈتىش»، «يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كۆرەشنىڭ» تەتۈر قويۇنلىرى ئۇنىڭغىمۇ ئۆز زەرداۋىنى كەلتۈردى. ئاخىرى شەخسىي ھاياتىنى پاراكەندىلىككە چۈشىرىپ، ئىجادىي پائالىيىتىنى ئۈنجۈقتۇردى. شۇ قېقىلىپ - سوقۇلۇشلار تۈپەيلى يۈكسەك ئارمانلىرى بوغۇلغان م. سادىروۋ ئىلى تەۋەسىگە قايتىپ كېلىپ، بىر نەچچە ژىللار مەكتەپلەردە ئۇستازلىق قىلىپ ژۈردى. لېكىن بۇ يەردىمۇ قىسىم كورسىتىشلەر بىلەن خورلىنىشقا ئۆتكەنلىكتىن ئۇ 1962 - ژىلى قازاقىستانغا كوچۇپ چىقىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

ئۆز ئېلىگىدە كورمىگەن راپاۋەتنى ياقا يۇرتلاردىن تاما قىلىپ نەگە يېتەتتىڭ! شۇڭلاشقا بۇيەردە ھېچ كىمنىڭ ئالقىنىدىكى ئالما بولۇپ قالالمايدىغانلىقىغا كوزى يەتكەن ياش ژىگىت ئارىدىن كوپ ۋاقىت ئوتمەي قولغا كەتمەن ئېلىپ، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى يېڭىشەر ئوقۇش تەجرىبە ئېكىلىكىگە سۇچى بولۇپ ئىشقا ئورۇنلىشىدۇ. ئۇ ياشلىقىدا كوڭلىگە پۈككەن ئىجادىيەتتىن قول ئۈزمەي جۇدا بولغان ۋەتىنى، تەغدىرى ھەلەيكۈنگە چۈشۈپ قالغان خەلقى ھەققىدە شېئىرلار يېزىپ ژۈردى.

كۆلگەن ھەم ژىغلىغان چېغىم بار مېنىڭ،
قايغۇ ھەم شاتلىغىم سەن، ھۆر ۋەتىنىم.
ئەگەر سەن ژىغلىساڭ، مەنمۇ ژىغلايمەن،
سەن كۆلسەڭ كۆلىمەن مەغرۇر، ۋەتىنىم.

دېگەن مىسرالىرىدا ئۇ ئانا ۋەتەننى كىنەپ، ئۆز ھاياتىنىڭ ئۇنىڭ تەغدىرى بىلەن تۇتاش ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلىدۇ.

1970 - ژىلى «يېڭى ھايات» گېزىتىنى چىقىرىش قولغا ئېلىنىپ، ئۇنىڭدا ئىشلەشكە لاياقەتلىك خادىملارنى تاللاش ئىشى ئېلىپ بېرىلىۋاتقاندا كەتمەن تۇتۇپ ئېتىزدا ژۈرگەن مالىك سادىروۋ رېداكسىيەگە تەكلىپ قىلىنغان ئىدى. شۇندىن بېرىقى ئوتكەن چارەك ئەسىردىن ئوشۇق ۋاقىت ئىچىدە ئۇ ئىشەنچىنى ئاقلاپ، بار كۈچ - غەيرىتىنى گېزىت ئىشىغا سەرىپ قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، ئەلۋەتتە. يېڭىدىن تەشكىللەنگەن گېزىتنى چىقىرىش دەسلەپكى ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ خادىملىرىغا ئاسانغا چۈشكىنى يوق. بەزى ۋاقىتلاردا كىشىلەر تەقازالىق بىلەن كۈتىدىغان گېزىتنى ئۇلارغا ئۆز ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ئۇنى تاڭغا ئۇلاشقا توغرا كېلەتتى. گېزىتنىڭ بۈگۈنكىدەك خەلقىمىزنىڭ سويۈپ ئوقۇيدىغان ئاخبارات ۋاستىسى بولۇپ كامالەتكە يېتىشىدە مالىك سادىروۋنىڭ سىڭگەن ئەمگىكى زور. ئۆز نوۋىتىدە گېزىتمۇ ئۇنىڭ كەسپىي ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈش، ئىجادىي پائالىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشنىڭ ۋاستىسى بولدى. شۇ ژىللاردا ئۇنىڭ ئاتالغۇلار، تىلىمىزنىڭ مۇقىملىشىشىدا تەرجىمان سۈپىتىدە ئاتقۇرغان رولىمۇ دىققەتكە سازاۋەر. شۇ ئوتكەن ژىللار ئىچىدە ئۇ ئاددىي خادىمدىن بولۇم باشلىقى، مەسئۇل كاتىپ لاۋازىملىرىغىچە كوتىرىلدى. قانتى قاتقان ژۇرنالىستنىڭ ھەر خىل تېمىلاردا يازىدىغان مەزمۇنلۇق ماقالىلىرى گېزىتخانلارنىڭ كوڭلىدىن چىقىدىغان بولدى. ئەدەبىي ئىجادىيەتتىمۇ ئۆزىنىڭ شائىرلىق ئىختىدارىنى تونۇتالىدى.

م. سادىروۋ ئىجادىيىتىدە ئۇنىڭ شېئىرلىرى تېماتىكىلىق مەزمۇنىنىڭ خىلمۇ - خىللىقى، تىلىنىڭ خەلق تىلىغا يېقىن، راۋانلىقى بىلەن كوزگە چېلىقىدۇ. شائىرنىڭ شېئىرى ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىڭ سىرتقى نامايەندىسى بولۇپ كېلىدىغىنىدەك ئادىللىقنى، ديانەتنى ھەقىقىي ئىنسانپەرۋەرلىكنىڭ ئۈلگىسى دەپ قارايدىغان دېخان پەرزەندى شائىر «ھەقىقەت قۇياشى» شېئىرىنى مۇنداق مىسرالار بىلەن باشلايدۇ.

ھەقىقەت ئادەمچۇن سىناق، ئىمتىھان،
راستچىللىق، ئادىللىق ۋىجدانغا باغلىق.
بۇ ھايات سىنىغىدىن ئوتەلمىسەڭ گەر،
بىلىپ قوي ئىنسانلىق خىسلىتىڭ چاغلىق.

تەبىئەتنىڭ سېھىرلىك خىسلەتلىرى، ئۇنىڭ ژۈرەكلەرگە ئارام بەخش ئەتكۈچى ئەپسۇن كورۇنۇشلىرى مۇھىتىدا چوڭ بولغان يېزا ژىگىتى ئۇنىڭ شۇ ھاياتبەخش ئەۋزەللىكلىرىنى شائىرانە ھېسسىيات بىلەن تەسۋىرلىشى كىشىنى ئۆزىگە ئىختىيارسىز قايىل قىلىدۇ.

باھاردا ياققان نۇر، يامغۇردىن،
زېمىننىڭ چاكلىرى ژۈيۈلدى.
تەبىئەت قولىغا گۈل تۇتۇپ،
تەبرىكلەپ كەلگەندەك تۈيۈلدى.

«باھار يامغۇرى» ناملىق شېئىردىن ئېلىنغان بۇ توت مىسرانىڭ ئوزىدىلا باھارىيەسىلىدىكى تەبىئەتنىڭ كورۇنۇشلىرىنى ئەينەن ئوخشىتىشلار ئارقىلىق تەسۋىرلەپ بېرىدۇ.

ئەينە شۇ خىل شېئىرلىرى بىلەن جەملەنگەن ئۇنىڭ «تۇنجا قەدەم» (1979 - ژىل)، «بىز ۋە ژىللار» (1992 - ژىل) شېئىرىي توپلاملىرى ئالمۇتا «جازۇشى» نەشرىياتى تەرىپىدىن چىقىرىلدى. ئۇ مەتبۇئات ساھاسىدىن تاشقىرى رۇس تىلىدا يېزىلغان بىر نەچچە ئەسەرلەرنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدى. رۇس تىلىدا يازىدىغان كورنەكلىك يازغۇچى ئىسرائىل ئىبراھىموۋنىڭ «قارىقاتتەمى»، «تۈگمەنلەر» پوۋېستلىرى، «سامولىيوت ۋە جۈجە» رومانىنىڭ تەرجىمىسى مالىك سادىروۋنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ.

ئائىلىسىدە ۋاپادار ئاتا، دوست - بۇرادەرلىرى ئارىسىدا سەمىمىي ۋە سالاھىيەتلىك شائىر ۋە ژۇرنالىست م. سادىروۋ دوستلىرى مېھرىنى خەلقىگە ئۇلاپ يازغان بىر شېئىرىدا:

ئېھ دوستلىرىم، مەن سىلەرسىز ياشالمايمەن.
يالغۇز ئوزەم چوققىلاردىن ئاشالمايمەن
ئىجادىمدا بۇلاق بولۇپ قايناسامۇ.
سىلەرسىز ھېچ دېڭىزلاردەك تاشالمايمەن.

دەپ ژۈرەك خاھىشىنى ئىزھار قىلغىنىدەك، ئۇ ژىللار سەھىپىلىرىدە ئىز قالدۇرۇپ كەتكەن ئىجادىي ئەمگەك پائالىيىتىنىمۇ دوست - بۇرادەرلىرى، خەلقىمىز تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ.

ساۋۇت ئىسكەندەرىي.

يەنىمۇ مۇۋاپىيەقىيەتلەر يار بولسۇن

50 - ژىللاردا شېئىرىيەتكە ئىشق باغلاپ، كېيىن ئەدەبىيات سېپىگە ئىشەشلىك كىرىپ كەلگەن مالىك سادىروۋنىڭ «تۇنجا قەدەم توپلىمى» ھەم «ژىللار ۋە بىز» ناملىق ئۇمۇمىي توپلامغا كىرگەن «ھەقىقەت قۇياشى» ناملىق شېئىر، باللادا ۋە ھەجۋىيلىرى، شۇنداقلا گېزىت - ژۇرناللاردا داۋاملىق ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەسەرلىرى ئەدەبىيات مۇخلىسلىرىنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىنى قوزغىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ شېئىرىي ئەسەرلىرىدىكى ۋەتەنگە بولغان چەكسىز مۇھەببەت، ئەركىنلىك ۋە مۇستەقىللىق، ئىنسانپەرۋەرلىك مەزمۇن، بىزنى قايىل قىلدى.

شائىر، ژۇرنالىست م. سادىروۋنىڭ ھاياتىنىكى سەلبىي ھادىسىلەرنى قامچىلايدىغان ھەجۋىيلىرى بىلەن گېزىتلاردا ئېلان قىلىنىۋاتقان پۇبلىستىكىلىق، تەنقىدىي ماقالىلىرىمۇ ئالاھىدە دىققەتكە سازاۋەردۇر.

بەدىئىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش ئوزگىچە قابىلىيەت ۋە ماھارەتنى تەلەپ قىلىدىغان مۇشكۇل ئىش. مالىك سادىروۋ بۇ ساھادىمۇ بىر قانچە ئەسەرلەرنى رۇس تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، كوپچىلىك كوڭلىدىن چىقتى.

قەلىمى تاۋلىنىپ، كامالەتكە يېتىۋاتقان شائىر، ژۇرنالىست، تەرجىمان ئىنىم مالىك سادىروۋنى 60 ياشلىق تويى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلەيدىكەنمەن، ئۇزۇنغا سالامەتلىك، ئىجادىدا چوڭ مۇۋاپىيەقىيەتلەر تىلەيمەن.

مەسىمجان زۇلفىقاروۋ،
يازغۇچى.

چىن دوستلۇق رىشتى ئۈزۈلمەيدۇ

مالىكجان ئىككىمىز مۇقەددەس ئىككى يۇرت غۇلجا بىلەن ياركەنتنىڭ پەرزەنتلىرى. تەغدىر تەقازاسى بىلەن بۇنىڭدىن ئوتتۇز بەش ژىل بۇرۇن ئالمۇتىدا دوستلۇغىمىز باشلانغاندا، تا بۈگۈنگىچە ئۈزۈلمىدى. بۇنىڭ سەۋەپلىرى ناھايىتى ئاددىي ۋە مۇرەككەپ. بىرىنچىدىن، ئۇ سىدقىدىل قەلەمداش. شېئىرىيەتكە ساھىپكارلىقىدىن مۇخلىسلىقى بېسىم. شۇڭلاشقا ئاز يازىدۇ، ئامما ساز يازىدۇ. يازغانلىرىمۇ ئوزىگە ئوخشاشلا ئاددىي: ئانا يۇرت، دېخان ۋە، ئەلۋەتتە، سويگۈ - مۇھەببەت...

ئىككىنچىدىن، بىز ژۇرنالىستلىق ساھاسىدىمۇ سىرداش - پىكىرداش دوست. ھەممىمىزگە ئوخشاشلا مالىك سادىروۋمۇ بىلىمدان بولۇپ، دەۋرىنىڭ ئالدىغا ئوتۇپ كەتمەيدۇ، كام بولۇپ، كەينىدە قالمايدۇ. بۇ جەھەتتىن ئۇنىڭ ياخشى تەرجىمانلىقىنى نەزەردە تۇتساق، دوستۇمىزنىڭ ژۇرنالىستلىق كەسپى تېخىمۇ تولۇقلىنىدۇ.

ئۈلۈق بولساڭ، كىچىك بول - بۇ دوستۇمىزنىڭ سويۈملۈك ئىبارىسى. شۇڭلاشقا ئۇمۇ ناسىۋەتتە كەمتار، دوستقا سادىق، خەلقىگە پىدائىي، ئائىلىسى ئالدىدا سەكپارە. دايىم ئىلتىپەتلىرىنى تورگە باشلاپ، چوڭلار قولىغا سۇ ئېلىش - ئۇنىڭدىكى مەدەنىي خىسلەت. بىزگە، دوستلىرىغا، بىر مالىكجاننىڭ ئون مالىكجان بولۇپ تۈيۈلىشىدىكى سەۋەپ ئەينە شۇنداق!

ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ،
«ژازۇشى» نەشرىياتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى رېداكسىيەسىنىڭ باشلىقى، قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ لائۇرىياتى

مالىك سادىروۋ

ئاتمىش داۋان

«ئېگە!...» دەپ تۇغۇلۇپ مەنمۇ ھاياتتا،
مانا،
ئاتمىش داۋاننى ئېشىپتىمەن.
قايرىلىپ ئوتمۇشكە سالسام بىر نەزەر،
ئاھ،
ئازاپ دەرياسىنى كېچىپتىمەن...

چۈشكەندە بېشىمغا مىڭ تۈمەن قىسمەت،
ئانا يۇرتقا «خوش!» دەپلا كېتىپتىمەن.
كەتمەس ئىبدۇق، كەتكۈزدى بىزنى خورلۇق،
كەلگىندىلەردىن بەكمۇ بىزىپتىمەن!..
مۇساپىر بولۇپ ياقا يۇرتلاردا،
ۋەتىنىم،
قەدرىڭگە بەك يېتىپتىمەن.
تويلىرىڭ توتىيا بوپ، سۈلىرىڭ زەم - زەم،
قانچە تۈنلەر بىھوش بوپ يېتىپتىمەن.

دۈشمەنگە ملىتىغىم ئاتالمسامۇ،
شېئىرىمنى نەيزە قىپ ئېتىپتىمەن.
خەلقىمنىڭ ئاۋازىغا ئاۋاز قوشۇپ،
دىلىمنى ئەل دىلىغا چېتىپتىمەن.

دەردىمگە داۋا ئىزدەپ، بىلىم ئىزدەپ،
ئىجادىيەت كانلىرىنى قېزىپتىمەن.
قەلبىمدىن ئۈزۈلمىگەچ ۋەتەن مېھرى،
كورەشلەر سەھراسىنى كېزىپتىمەن...

ئوتكەللەردىن ئاشقىچە كولۇپ، ژىغلاپ،
بېشىمغا ئاق سانچىلىپ قېرىپتىمەن.
ئىزىمنى بېسىش ئۈچۈن ئەۋلاتلىرىم،
بېغىمغا ئۈچ پەرزەنت - گۈل تېرىپتىمەن...

ھاياتتا دوستلار يولەك بولغاچ ماڭا،
مەن ئۇلارغا شېكەر بوپ ئېرىپتىمەن...
شۇ دوستلۇق سۈنمايدىغان قانات پۈتكەچ،
بورانلاردا كوكرىگىم كېرىپتىمەن...

تاشلىمايمەن قۇرالىم،
قەلەم - ملىتىق،
كورەش بىلەن ئاتمىش داۋان ئېشىپتىمەن.
قانچە داۋان بار ئالدىمدا ئاللا بىلەر،
بىر ئارمىنىم:
ۋەتەن بەختىن كورسەم تىمەن.

ئانامنى ئەسلەپ

ئانام سۈرەتكە ھېچ چۈشمەپتىكەن،
ئېھ، قىياپىتى كەلمەس ئېسىمغا.
كوز ژۇمغان ئىكەن ئانام، قەدرىنى
بىلمىگەن تېخى گودەك چېغىمدا.

تەگتۇشلىرىدىن سورىسام، دەيدۇ:
«ئاناڭ ئاق كوڭۇل، مېھرىۋان ئىدى.
ھەقىقەت ئۈچۈن جېنىنى قىيار،
گۈل قىياپەتلىك ئەزىز جان ئىدى...»

ئانامدىن ژىتىم قالسامۇ كىچىك،
مېنى چوڭ قىلدى مېھرىۋان قوللار.
ئۇلارنىڭ سۈتتەك، كىرسىز پاك قەلبى
ئانام ھەققىدە سالدى كوپ ئويلار.

شۇڭا مېھرىۋان ئانىنى كورسەم،
ئانامغا ئوخشىتىپ سويۈپ كېتىمەن.
بەزىدىچۇ؟
ئۆز ئانامنى ئەسلەپ،
ھىجران دېڭىزدا كويۈپ كېتىمەن...

بىز مۇقەددەس يەردە ياشايمىز

بىز بۇ مۇقەددەس يەردە ياشايمىز،
قۇتلۇق ئويىمىز - گوزەل يەر شارى.
مېھرى - شەپقىتى سەييارىمىزنىڭ -
دوست ھەم قېرىنداش خەلقلەر بارى.

ھەممىمىزنىڭ ھەم ئانىسىمۇ بىر،
ئاتىسىمۇ بىر - مۇقەددەس ئادەم.
بىرسى كوز ژۇمسا ئەگەر دۇنيادىن،
ھەسرەتلەر چېكىپ تۇتىمىز ماتەم.

ئانا بىر تۇرۇپ، سەييارىمىز بىر،
نېچۈن قەلبلەر ئىككى خىل - ئىككى؟
بىرىنىڭ دىلى پاك، بىرىنىڭ نېچۈن
كوڭلى قاپ - قارا، ياۋۇز ژۈرىكى؟!

بىرى تەر توكۈپ گۈل قىلغان باغنى،
ئېھ، نېچۈن بىرى كۈل قىلماق ئىستەر؟!
ئازاتلىق دېسە نېچۈن بىر خەلق
بىرى كېپ ئۇنى قۇل قىلماق ئىستەر؟!

ياخشىلىقلار كوپ، يامانلىقلار ھەم،
ئوخشايدۇ ھايات كۈندۈز ۋە تۈنگە.
يامان زاۋالغا يۈز تۇتار دايىم،
ياخشى دۇنيانى پۈركەيدۇ گۈلگە.

لەتىپىلەر

دېخان: كوزۇمنىڭ ئىرىگىدە بالامنى ئوقۇتۇپ، ئوقۇمۇشلۇق ئادەم قىلىپ قويايى دەپ سىزگە ئەكىلىۋىدىم.

پروفېسسور: دورۇس ئويلاپسىز. ئامما بۇنىڭ ئۈچۈن 1000 دوللار تولىشىڭىز كېرەك.

دېخان: ۋاي - ۋۈي، مەن دوللار دېگەننى تۇتماق تۇگۇل، كورۇپمۇ باقمىدىم. ئۇنچىلىك ئاخچىنى نەدىن تاپىمەن! ئۇنداق پۇل بولسا يەتتە سەككىز ئىشەك سېتىۋېلىپ، شۇلارنى ئىشلىتىپ تىرىكچىلىك قىلمايمەنمۇ.

پروفېسسور: ئۇنى ئوزىڭىز بىلىڭ. ئەگەر ئۇنى تاپالمىسىڭىز، بالىڭىزنىمۇ ئېلىپ كېتىپ، ئوقۇغۇزىنچى ئىشەك قىلىپ ئىشلىتىپ ژۈرۈۋېرىڭ.

دېخان: بۇ ئەقلىڭىزگە رەخمەت. سىز ئىشەك ئېلىپ، ئۇلارنى ئىشلىتىپ تىرىكچىلىك قىلىشنى دورۇس كورۇۋاتقان بولسىڭىز. ئوقۇغۇزدا ئوختاپ قالماي، سىزنىمۇ سېتىۋېلىپ، جۈپ ئون ئىشەك بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ باقاي.

* * *

— سىز گېزىتكە يېزىلدىڭىزمۇ؟
— ياق، خوتۇنۇم يېزىلدى.
— ئوزىڭىز نېمىشكە يېزىلمايسىز؟
— خوتۇنۇم ئىككىمىز ھازىرقى ئېغىر زامانغا يارىشا كوئوپېراتىپ قۇرۇۋالغانمىز. ئۇنىڭ ئويىدە تېلېۋىزور بار، شۇڭلاشقا بىزنىڭ ئويگە كىرىپ تېلېۋىزور كورىدۇ. مەن بولسام ئۇنىڭ گېزىتىنى ئېلىپ ئوقۇپ تۇرىمەن.

* * *

خەسىس ئادەم گېزىتكە يېزىلىشقا «پۇل تاپالماي» بالسىنى خوشنىسىدىن ئوتنە پۇل سوراپ چىقىشقا كىرگۈزۈپتۇ. بالسى ئۇددۇل خوشنىسىغا كىرسە ئۇلار «بىز تېخى پېنسىيە ئالمىدۇق» دەپ بەرمەپتۇ. ئاندىن يان خوشنىسىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئۇلاردىنمۇ قۇرۇق چىقىپ، «داداڭنىڭ ئىلگىرى قەرزلىرىنى تولىسۇن» دەپ ئۇلارمۇ بەرمىدى دەپتۇ. شۇندا جىلە بولغان خەسىس «خوتۇن، بۇ خوشنىلاردىن بىزگە ۋاپا كەلمەيدۇ. يوتقانىڭ ئىچىدىكى ژىغىپ قويغان دوللارنى ئاچىق، ئەندى ئامال يوق، پارچىلاپ خەشلىمەسەك بولمايدىغان ئوخشايدۇ» دەپتۇ.

* * *

بىر ساقچى (مىلىتسىيە) خادىمى ئويىگە يېقىنلاشقاندا ئالدىدىن بىرسىنىڭ «ئوغرى، ئوغرىنى تۇتۇڭلار، ئوغرىنى تۇتۇڭلار» دەپ ۋاقىرىغىنىنى ئاڭلاپ، ئۇ كەينىدىن ئوزىگىمۇ قارىتىلغانلىقىنى بىلىپ، «مەن خىزمەت ئوستىدە ئەمەسمەن. ساقچى بولۇمىگە ئەرزە يېزىپ بېرىڭلار، ئاندىن ئوغرىنى تۇتىمىز» دەپ، ئوغرى يېنىدىن قېچىپ ئوتسىمۇ ئېرەڭ قىلماي كېتىۋېرىپتۇ. شۇ ئەسنادا ھېلىقى ۋاقىرىغان ئادەم يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭغا كايىغان ھالدا: «نېمىشكە ئوغرىنى قويۇپ بەردىڭ. ئۇ سېنىڭ ئويىڭدىكى نەرسىلىرىڭنى ئوغرىلاپ قاچتىغۇ» دېگەن ئىكەن. مىلىتسىيە خادىمى چوچۇپ كېتىپ: «خەپ، بايىلا شۇنداق دېسەڭ بولمامدۇ» دېگىدەك.

* * *

— سىز ئايالىڭىزنى ئايامسىز؟
— ئايىغاندا قانداق، بەزىدە ئۇ ئىشتىن قايتىپ كېلىپ، ھەم تاماق ئېتىپ، ھەم كىر - قات ژۇيۇپ، ھەم ئوي تازىلاپ، ھەم بالىغا قاراپ پايى - پېتەك بولۇپ كېتىۋاتقىنىنى كورسەم ئىچىم ئاغرىپ، ئۇنى كوزۇم كورمىسىلا دەپ تالاغا چىقىپ كېتىمەن.

* * *

ئىقتىسادىي بوھرانچىلىقتا كەمبەغەللىشىپ ئاران كۈن كورۈۋاتقان بىر ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ بىر تۇخۇم تېپىۋاپتۇ. ئۇ خوشاللىقىدىن ئويىگە ژۈگرەپ كىرىپ خوتۇنىغا: «سۈيۈنچى بەر خوتۇن، مەن بۈگۈن بايلىقنىڭ ئاساسى كوزىنى تېپىۋالدىم» - دەپ ماختىنىپتۇ. خوتۇنى ھاڭ - تاڭ بولۇپ: «قانداق بايلىق نېمە ئۇ؟!» دەپ سورىشىغا ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ: «مانا بۇ تۇخۇمنى تېپىۋالدىم، ئون ژىلدىن كېيىن بايلىققا پېتىپ قالىدىغان بولىمىز» دەپتۇ. «ئايالى قانداقلارچە؟» دەپ سوراپتۇ. «مانا مۇنداق، مەسىلەنكى، بىز بۇ تۇخۇمنى خوشنىمىزنىڭ توخۇسىغا باستۇرۇپ جۈجە چىقىرىمىز. ئۇ مېكيان بولۇپ تۇخۇم تۇغىدىغان بولىدۇ، ئەگەر ھېچ بولمىغاندا بىر ئايدا 15 تۇخۇم تۇغسا ژىلدا قانچە، ساناۋەرگىن. شۇنداق قىلىپ، ئۇلاردىن چىققان توخولىرىمىز 500 گە يەتكەندە ئۇلارنى سېتىپ، ئورنىغا بەش موزاي ئالىمىز. موزايلار چوڭ بولۇپ ژىلىغا بىردىن تۇغسا بەش ژىلدا 25 كالىغا ئىگە بولىمىز. بۇكاللار يەنە موزايلىسا، ئۈچ ژىلنىڭ ئىچىدە كالىمىزنىڭ سانى 75 كە يېتىدۇ. 75 كالىنىڭ ھەر بىرسىنى 200 دوللاردىن ساتساق جەمئىي 15000 دوللار بولىدۇ. ئاندىن بۇ پۇلنى خەشلىمەستىن بىرىگە ئوسۇمگە بەرسەك ئىككى ژىلدىن كېيىن پۇلىمىز 30000 غا يېتىدۇ. بۇ پۇلنىڭ ئوتتىن بىر قىسمىغا بىر باغ - ۋاراتلىق قورا جاي سېتىۋالىمىز. قالغان بىر قىسمىغا سېنى چەت ئەلنىڭ كىيىم - كېچەك ۋە زېبۇ - زىننەتلىرى بىلەن كىيىندۇرىمەن. ئاندىن، ئاندىن...» «ھە، ئاندىن نېمە؟!» دەپ سورىغان ئىكەن ئۇ «ئاندىن سەن تۇغماس بولغانلىقىڭ ئۈچۈن بىر كىچىك خوتۇن ئالىمەن». باياتىن ئېرىنىڭ ئېيتىۋاتقان سوزلىرىنى زوقى بىلەن تىڭشاپ ئولتارغان خوتۇنى ئېرىنىڭ «كىچىك خوتۇن ئالىمەن» دېگەن سوزىنى ئاڭلاش بىلەن ئېرىنىڭ قولىدىكى تۇخۇمنى ئاچچىقىدا تارتىۋېلىپ، ئۇنى يەرگە بىر ئۇرۇپ چېقىۋېتىپتۇ.

تۈپلىگەن ۋە تۇققان
يۈسۈپ خوجا قۇمۇلى.

كەسىپداشىمىزنى تەبرىكلەيمىز

ھورمەتلىك ۋە قىممەتلىك تاجىنسا، سىزنى رېداكسىيەمىزنىڭ كۆڭلى دېسەك ئاشۇرۇپ ئېيتقان بولمايمىز. سىزنىڭ گۈزەل ياشلىغىڭىز، ئائىلىق ھاياتىڭىز گېزىتىمىز پائالىيىتى بىلەن چەمبەرچاس باغلىق. «ئۇيغۇر ئاۋازى» نىڭ چىقىشقا باشلىغىنىغا قىرىق ژىل بولسا، سىزنىڭمۇ گېزىتىمىزگە كەلگىنىڭىزگە قىرىق ژىل تولۇپتۇ. رېداكسىيەدىكى جەۋرى - جاپا، مەشەققەتلەرنى، خوشاللىق - شاتلىقلارنى سىزسىز تەسەۋۋۇر قىلىش تەس.

سىزنىڭ ئوزگەرمەس مىجەز - خۇلقىڭىز، كىچىك پېئىلىڭىز، كىچىككە ھەدە، چوڭغا سىڭىل، بۈگۈن ھورمەتلىك ئانا سۈپىتىدە سالماقلىق ئوي - پىكىرلىرىڭىز ياشلار ئۈچۈن ئۈلگە.

بۈگۈن ھاياتىڭ 60 - پەللىسىگە چىقىپسىز.ھازىرمۇ رېداكسىيەمىزگە يېڭى كەلگەن پەيتىڭىزدەك گوزەل كورۈنىسىز.

ھورمەتلىك تاجىنسا، 60 ياشلىق تەۋەللۇدىڭىز بىلەن چىن ژۈرىكىمىزدىن تەبرىكلەپ، سىزگە ساغلام سالامەتلىك، ئائىلەۋىي بەخت - سائادەت ھەم خاتىرجەم ھايات تىلەيمىز.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ كوللېكتىۋى.

ئىنسان ۋە ئىمان

يەنە بىر ئىمانىيلىق دەرگاھى قەد كوتەردى

ھازىرقى يېڭىلىنىش دەۋرىدە تۇرمۇشىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان قىيىنچىلىقلار كىشىلەرنى گاڭگىرىتىپ قويۇۋاتقانلىغى ھېچ كىمگە سىر ئەمەس. شۇ تۈپەيلى ئۇلارنىڭ ئېتىقات ۋە ئۇمۇتۋارلىق سېزىملىرى سۇسلىشىپ،باش - باشتاقلىق سېزىملىرى ئۇلغىيىۋاتىدۇ.مۇنداق ئەھۋالدا جاي - جايلاردا سېلىنىۋاتقان مەسچىتلەرنىڭ تەربىيەۋىي ئەھمىيىتى مۇھىم بولىدىغانلىغى سوزسىز.مەسچىتلەرنىڭ ئەخلاق ۋە ئىمانىيلىققا تەربىيىلەيدىغىنىغا ھەممىنىڭ كوزى يەتمەكتە.

يېقىندا، يەنى 13 - سېنتەبىردە پايدىلىنىشقا بېرىلگەن، ئۇيغۇر ناھىيەسى كەتمەن يېزىسىدا قەد كوتەرگەن مەسچىتمۇ شۇنىڭ بىر مىسالى. مەسچىتنىڭ ئېچىلىش مەراسىمىغا يۇرت ئاھالىسى تولۇق دېگۈدەك. شۇنداقلا ناھىيە مەركىزىدىن ھەم ھەر خىل سەۋەپلەر بىلەن ئالمۇتا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىغا كوچۈپ كەتكەن كەتمەنلىكلەر ئورغۇن قاتناشتى.

تەنتەنىنى يېزا ھاكىمى ش. توختاخۇنوۋ ئېچىپ، مەسچىتنى سېلىشقا ياردەملەشكەن. كۈچ چىقارغان يېزا ئاھالىسىگە، ئالمۇتىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بەختىيار باستوۋقا، دىلمۇرات قۇزىيېۋ ۋە باشقىلارغا تەشەككۈر ئېيتتى. ئاندىن ناھىيە ئىمامى ھوسمانجان ھاجىم تەبرىك سوزگە چىقىپ قۇرئان ئوقۇدى. ناھىيەلىك ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ج. تويشىيېۋ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور توغلۇقجان تالىپوۋ، يېزا ئاقساقاللىرى كېڭىشىنىڭ رەئىسى كېنباي ئەۋلېكوۋ، پېشقەدەم مەرىپەتچى ھېبىبۇللا قاھاروۋ، مەھەللە ژىگىت بېشى كومۇنار سوپېكوۋ ۋە باشقىلار تەبرىك سوزگە چىقىپ، بۇ مەسچىتنىڭ كېلەچەكتە يېزا خەلقىنىڭ روھىي ھاياتىدا چوڭ خىزمەت ئاتقۇرۇشىنى تىلىدى.

يېزا مەسچىتىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمىدا كەتمەنلىكلەر مەسچىتقا ئاتاپ ئەكەلگەن ماددىي سوغىلىرىنى تاپشۇردى. كەتمەن يېزىسىدا قەد كوتەرگەن مەسچىت ژىراق - يېقىندىكى يۇرتداشلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ، ئىناقلىقنىڭ، ئىنسانىيلىقنىڭ مىسالى سۈپىتىدە ھەر كىمنىڭ كوڭلىنى يورۇتۇپ تۇرماقتا. ئىلاھىم ھېمىشەم شۇنداق بولسۇن!

ئىلاخۇن جەلىلوۋ.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.

كوپ ژىللاردىن بېرى بىزگە تونۇش ھەم پىكىرداش بولۇپ كېلىۋاتقان مىدھەت ئىمىن ئوغلى ئىبراھىموۋنى بىشكېكتىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ھورمەت قىلىدۇ. بۇ ئۇنىڭغا 30 ژىلدىن بۇيانقى ئەلگە قىلىۋاتقان خىزمىتى تۈپەيلى كەلگەن سەممىي ھورمەتتۇر.

مىدھەت ئىبراھىموۋ 1940 - ژىلى

ئىشلەۋېتىپمۇ ئوزى ياخشى كورىدىغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ. قوشۇمچە مۇشتىرى توپلاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ. ئويمۇ - ئوي كىرىپ تەشۋىق، تەرغىباتنى كۈچەيتىپ، مۇشتىرىلار سانىنى 300 - 400 گە يەتكۈزىدۇ. شۇنداقلا يېزا ئېگىلىكى، ھۈنەر، سانائەت، پەن - تېخنىكا،

كوپچىلىك ئۇنىڭ ياخشى پەزىلىتىدىن مىننەتدار

ھازىرقى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ سۈيدۇڭ ناھىيەسىدە دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ ناھىيەدىكى «خەيرىيە» مەكتىۋىدە، كېيىن ئارشاڭ ۋە بورتالا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدە ئوقۇپ بىلىمىنى ئاشۇرىدۇ. مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگەن چاغلىرىدىلا ئەدەبىياتقا قىزىقىپ، شېئىر ۋە ماقالىلارنى يېزىشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ كىچىك خەۋەر، ماقالىلىرى «ئىلي»، «شىنجاڭ گېزىتلىرىدە» بېسىلىپ چىقىدۇ.

1960 - ژىلى ئارشاڭ ناھىيەلىك ئاشلىق ئىدارىسىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشقان م.ئىبراھىموۋ بۇ يەردە بىر ئاز ئىشلىگەندىن كېيىن ماۋچىلارنىڭ زوراۋانلىق زۇلۇمى تۈپەيلى 1962 - ژىلى سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۇپ چىقىدۇ. ئۇ 1970 - ژىلغىچە قىرغىزستاننىڭ كۆيبىشېۋ كولخوزىدا ھەر خىل ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىپ، كېيىن «ئالا - ئارچا» ناملىق رېستوراندا كاۋاپچىلىق قىلىشقا باشلايدۇ. ئۇ بۇ يەردە

مەدەنىي - مائارىپ ۋە تىببىي ساھالاردىكى كىشىلەر توغرىلىق گېزىتلارغا ماقالىلار يېزىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ قىلغان ئەمگىكى باھاسىز قالمىدى. ئىش ئورنى ۋە گېزىت مەمۇرىيىتى تەرىپىدىن تەغدىر ناملارغا ئېگە بولدى.

ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىق مەزگىلىدە پوچتا - ئالاقە ئىشلىرى ئاقساپ قالدى. چەت ئەللەردە نەشر قىلىنىۋاتقان گېزىت، ژۇرناللار ۋەتەنپەرۋەر ياشلىرىمىزنىڭ ياردىمى بىلەنلا جۇمھۇرىيىتىمىزگە يېتىپ كېلىۋاتىدۇ. مىدھەت ئىبراھىموۋ بولسا ئىشتىن بوش ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ، مەھەللە ئارىلاپ گېزىت، ژۇرناللارنى خالىس تارقىتىپ كېلىۋاتىدۇ. كوپچىلىك ئۇنىڭ بۇ ياخشى پەزىلىتىدىن بەكمۇ مىننەتدار بولماقتا.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربانىي
بىشكېك شەھىرى

ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۆنلىرى ئۆتكۈزۈلدى

يېقىندا «قىزىل غەيرەت» يېزىسىنىڭ مەدەنىيەت ئويى ئالدىدا تالغىر ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۆنلىرى ئۆتكۈزۈلدى.

ئالدى بىلەن بۇگۈنكى بايرامغا قاتناشقۇچىلارنىڭ ئالدىغا چىققان موشۇ يېزىنىڭ ئىمامى ئەخمەتجان سابىرى ئۆلگەنلەر روھىغا ئاتاپ خەتمە - قۇرئان ئوقۇدى. ئاندىن كېيىن ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئوسمان ھاشىموۋ ژىغىننى ئېچىپ، ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنى مەدەنىيەت كۆنلىرى بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلىدى ۋە ھەر قايسى جايلاردىن كەلگەن ۋەكىللەرگە سوز بەردى.

ئالمۇتا ۋىلايەتلىك قازاقستان خەلقلىرى كىچىك ئاسسامبلېيەسى ئىجرائىيە كاتىۋاتىنىڭ باشلىقى ن. ك. قاسىموۋ، ناھىيەھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى خ. ش. سۇلتانقۇلوۋا، ئوكتەبر يېزىسىنىڭ ھاكىمى خ. س. سۇلېيمېنوۋ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋ، كالىنىن يېزىلىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئىسھاق ئىلياس ۋە باشقىلار سوز قىلىپ كەڭ جامائەتچىلىكنى بۇگۈنكى ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۆنلىرى بىلەن قىزغىن تەبرىكلىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن «قىزىل غەيرەت»، كراسنويې پولې يېزىلىرىدىكى مەكتەپلەر بىلەن كالىنىن يېزىسىنىڭ سەنئەت ھەۋەسكارلىرى، ئارتىستكا ماھىنۇر راخمانوۋالارنىڭ ئىجراسىدىكى ناخشا - ئۇسسۇللار كوپچىلىكنىڭ ئالقىشىغا ئېگە بولدى.

ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۆنلىرى ناھايىتى كوڭۈللۈك ۋە ئەستە قالارلىق ھالدا ئۆتتى.

ئابدۇرېشىت قاسىمىي
تالغىر ناھىيەسى.

دوختۇرنىڭ مەسلىھەتى

رادىكۇليت ئاغرىقى ۋە ئۇنى داۋالاش

رادىكۇليت دېگەندە بەل ئاغرىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ ئۆگىنىپ قالغانمىز، ئۇ بەلدىلا ئەمەس، بويۇندىمۇ، كوكرەكتىمۇ، قۇيۇمچاقتىمۇ بولىدۇ.

باش مېڭىدىن چىققان ئىنچىكە نېرۋ ژىپلىرى توۋەن قاراپ مېڭىپ بويۇنغا كەلگەندە ھەممىسى بىرلىشىپ بىر توتامنى ھاسىل قىلىپ، ئومۇرتقىلار تۆرىگىنىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كانال بىلەن توۋەنگە چۈشۈپ ژۈلۈننى ھاسىل قىلىدۇ. ژۈلۈننىڭ ئالدى تەرىپىدىن ھەرىكەتلەندۈرگۈچى نېرۋژىپلىرى، ئارقىسىدىن سەزگۈچى نېرۋ ژىپلىرى چىقىدۇ. ئۇلار ئومۇرتقىلار ئارا يوچۇقلاردىن چىقىپ تېرە، قول - ئاياق مۇسكۇللىرى ۋە ئىچكى ئەزالارغا بارىدۇ ۋە، ئۇلارنىڭ ھەرىكەت ۋە سېزىملىرىنى تەمىنلەيدۇ.

32 ئومۇرتقا بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ ئومۇرتقا تۆرىگىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئەينە شۇ ئومۇرتقا تۆرىگى ئادەملەرنى تىك تۇتۇپ تۇرىدۇ. ئومۇرتقىلار ئارا يوچۇقلاردا ھەر بىر ئومۇرتقىنىڭ يۈزلىكى كومۇچەك دىسكىلار بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئۇلار مەخسۇس سۇيۇقلۇقلار بىلەن مايلىنىپ تۇرىدۇ ۋە ئۇلار ئومۇرتقا تۆرىگىنىڭ ھەرىكەتچانلىقىنى تەمىنلەيدۇ.

تىرىك ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش جەريانى بولۇپ تۇرىدۇ، ئاقسىل، كاربونسو، ماي، ۋىتامىن ئالمىشىشلىرى بىلەن بىر قاتاردا مىنېرال ماددا ئالمىشىشلىرى بولىدۇ. ئومۇرتقا سۆيىكىدە ۋە ئۇنىڭ كومۇچەك دىسكىلىرىدا مىنېرال ماددىلىرىنىڭ ئالمىشىشى بۇزۇلغاندا مىنېرال ماددىلار تۇزلارنى ھاسىل قىلىپ، ئومۇرتقا سۆيەكلىرىگە ۋە ئۇلارنىڭ كومۇچەك دىسكىلىرىغا ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ شەكلىنى ئوزگەرتىدۇ. نەتىجىدە ئومۇرتقىلار ئارا يوچۇقلار تارىيىپ كېتىدۇ. ئەندى ئۇ يوچۇقلاردىن چىقىدىغان نېرۋ ژىپلىرى قىسىلىپ ئاغرىق سېزىمىنى بېرىدۇ.

ئومۇرتقا سۆيەكلىرىنىڭ مۇنداق ئاغرىقىنى ئوستېئوخوندروز دەپ ئاتايمىز.

ژۈلۈن ئوزۇنىغا ئۈچ پەردە بىلەن قاپلانغان، ژۈلۈندىن چىقىدىغان نېرۋ ژىپلىرى شۇ پەردىلەرنى تېشىپ ئوتۈپ ئومۇرتقىلار ئارا يوچۇقلاردىن چىقىدۇ، ئۇلار لاتىن تىلىمىدا رادىكس دەپ ئاتىلىدۇ. ھەر قانداق ئەزانىڭ لاتىنچە نامى ئاخىرىسىغا «ئىت» قوشۇمچىسىنى قوشقاندا شۇ ئەزانىڭ ئاغرىقى دېگەن مەنانى بىلدۈرىدۇ، يەنى «رادىكس» ۋە «ئىت» رادىكۇليت دېگەنلىكتۇر.

ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك، ھەممىلا ئومۇرتقا يوچۇقلىرىدىن نېرۋ ژىپلىرى چىققانلىقتىن بويۇن رادىكۇليتى، كوكرەك رادىكۇليتى، بەل رادىكۇليتى ۋە توقۇز كوز رادىكۇليتى دەپ ئاتايمىز.

بويۇن ژۈلۈننىڭ قوللارغا بارىدىغان نېرۋ ژىپلىرى چىقىدىغان يېرىدە ژۈلۈن تومراق بولىدۇ، ئۇ يەردىن چىققان نېرۋ ژىپلىرى بىر - بىرسى بىلەن قوشۇلۇپ تورلىما ھاسىل قىلىدۇ. بۇ تورلىمىنى پلېكسۇس دەيمىز. ئەندى ئۇنىڭ ئاغرىقىنى پلېكسىت دەيمىز.

كوكرەك ژۈلۈنىدىن چىققان نېرۋ ژىپلىرى قوۋۇرغىلار ئارا ماڭىدۇ. بۇ نېرۋلار ئاغرىقىنى قوۋۇرغىلار ئارا نېۋرالگىيە دەيمىز.

رادىكۇليت تۈرلۈك ئاغرىقلار نەتىجىسىدە بولىدۇ. مەسىلەن، ئوستېئوخوندروزدىن، پروتسېللىيۇزدىن، تۇبېركۇليوزدىن، ئېغىر نەرسىلەرنى كوتەرگەنلىكتىن ياكى كوپ ۋاقىت ئېگىشىپ ئىشلىگەنلىكتىن، نېرۋلارغا سوغ تەككەنلىكتىن، تراۋمىدىن، ژۈلۈن ياكى ئۇنىڭ پەردىلىرىنىڭ ئاغرىقلىرىدىن بولۇشى مۇمكىن. ئوستېئوخوندروز ياشانغان ئادەملەردە كوپىرەك ئۇچرايدۇ.

ئومۇرتقا سۆيەكلىرىدە، ژۈلۈن ياكى ئۇنىڭ پەردىلىرىدە بەزەن راك ياكى باشقا ئىششىقلار بولۇشىمۇ مۇمكىن. رادىكۇليت ئوتكۈر ياكى سوزۇلما بولۇشى ئېھتىمال.

بويۇن رادىكۇليتىدا باش، بولۇپمۇ گەژگە،بويۇن ئاغرىيدۇ. بېمار ئادەم دوختۇرغا بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ، دەپ كېلىدۇ.

كوكرەك رادىكۇليتىدا بېمار كوكرەك قەپىزىم ئاغرىۋاتىدۇ، ژۈرىكىم ئاغرىۋاتىدۇ دەپ شىكايەت قىلىدۇ.

بەل رادىكۇليتىدا بېلىم ئاغرىۋاتىدۇ ياكى بورىكىم ئاغرامدېكىن دەپ ئەرىز قىلىدۇ.

توقۇز كوز، قۇيۇمچاق رادىكۇليتلىرىدا كوپۇنچە ئاياق نېرۋلىرىمۇ ئاغرىيدۇ. بەزىدە جىنسىي ئەزالارمۇ ئاغرىيدۇ. رادىكۇليت ئاغرىقىنى نېرۋوپاتولوگ دوختۇر ھەر تەرەپلىمە تەكشۈرۈپ، رېنگېنت، كومپيۇتېرلار ئارقىلىق تەكشۈرۈپ، لابوراتورىيە ئارقىلىق ئېنىقلاپ ئاندىن دىئاگنوز قويىدۇ، رادىكۇليتنى پەيدا قىلغان سەۋەبىنى بىلىش ئۇنى ئوڭۇشلۇق داۋالاشنىڭ كاپالىتى بولىدۇ.

ھەر بىر ئاغرىقنى ئوزىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى داۋالىشى كېرەك. ئەگەر بىرۇتسېللىيۇزدىن ئاغرىغان بولسا بىرۇتسېللىيۇزنى داۋالاش، تۇبېركۇليوزدىن ئاغرىغان بولسا تۇبېركۇليوزنى داۋالاش ۋە باشقا ئاغرىقلار ئاقىۋىتىدىن ئاغرىغان بولسا شۇ ئاغرىقلارنى داۋالاش كېرەك.

ۋىكنە بىلەن داۋالاش ياخشى نەتىجە بېرىدۇ. رادىكۇليتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئېغىر نەرسىلەرنى كوتەرمەسلىك كېرەك. ئاياق، قول، بەللەرگە سوغ ئوتكۈزۈپ ئالماسلىق زورۇر. ترانسپورتتا كېتىپ بارغاندا ئەينەكنى ئېچىپ، بويۇنغا سوغ تەككۈزۈپ ئالماسلىق لازىم.

ئومۇرتقىلار ئارا كومۇچەك دىسكىلىرى ئۇسۇپ كەتكەندە دىسكىلار گرىژىسى (ئومۇرتقىلار ئارا كومۇچەك دىسكىلىرىنىڭ ھۆر قايناپ چىقىشى) بولىدۇ. بۇنى ئوپېراتسىيە قىلىپ داۋالايدۇ.

راياز سابىتوۋ.
نېۋروپاتولوگ دوختۇر.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى بىشكېك شەھىرىدىكى ئىختىيارىي مۇخبىرىمىز

سابىت ھاپىزنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە- تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

تالغىر ناھىيەسى كالىنىن يېزىسىدىكى بىر توپ مەشرەپ ئەھلى ۋە جامائەتچىلىك يۇرت موتىۋەرى ئالماسخان يولداشىۋقا ئائىلى

ئومچىخاننىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ۋە قوم - قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىغى.

تىراژى 3215
زاكاز 9750

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33،
مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33،
كاتىبات بولۇمى-27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي بولۇمى 06 - 86 - 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 81 - 86 - 33،
ئىختىسات بولۇمى 17 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

بۈگۈن جۇمھۇرىيەت كۈنى

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - روېۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

1997
ژىل
25 - ئوكتەبر
شەنبە
№22
(4083)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

بالغىمبايېۋ نۇرلان ئۇتېپ ئوغلى

1947 - ژىلى تۇغۇلغان. قازاقستان پولىتېخنىكا ئىنستىتۇتىنى تاماملىغان. ئىنگلىز تىلىنى بىلىدۇ.

1973 - 1986 - ژىللاردا جۇمھۇرىيەتنىڭ نېفت ساھاسىدا ئىشلەپ، «ژالئىق نېفت» نېفتىنى قايتا ئىشلەش باشقارمىسىنىڭ ئوپېراتورىدىن باش ئىنژېنېرىغىچە يولنى بېسىپ ئۆتتى. 1986 - ژىلدىن تارتىپ 1992 - ژىلغىچە س س س ر نېفت ۋە گاز سانائىتى مىنىستىرلىكى، بىر قاتار باش باشقارمىلىرى باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارى بولدى. 1992 - 1993 - ژىللاردا بوستون (ئا ق ش) شەھىرىنىڭ ماساچۇسېتس ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇدى. 1993 - 1994 - ژىللاردا «شېۋرون» شىركىتىدە تەجرىبىدىن ئۆتتى ۋە ئىشلىدى. 1994 - ژىلنىڭ ئوكتەبر ئېيىدىن تارتىپ 1997 - ژىلنىڭ مارت ئېيىغىچە جۇمھۇرىيەتنىڭ نېفت ۋە گاز سانائىتى مىنىستىرى بولۇپ ئىشلىدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا «كازئاخويل» مىللىي گاز شىركىتىنىڭ پرېزىدېنتى بولدى.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى

ن. ئۇ. بالغىمبايېۋنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېمىېر - مىنىستىرى قىلىپ تايىنلاش توغرىلىق

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى كونستىتۇتسىيەسىنىڭ 44 - ماددىسىنىڭ 3 قوشۇمچە پۇنكتىغا مۇۋاپىق توختام قىلىمەن:

1. بالغىمبايېۋ نۇرلان ئۇتېپ ئوغلى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېمىېر - مىنىستىرى بولۇپ تايىنلانسۇن.

2. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېمىېر - مىنىستىرى ن. ئۇ. بالغىمبايېۋ موشۇ پەرمان كۈچىگە كىرگەندىن كېيىن ئون كۈنلۈك قەرەل ئىچىدە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ سترۇكتۇرىسى ۋە تەركىۋى بويىچە تەكلىپنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ قاراپ چىقىشىغا تەغدىم قىلسۇن.

3. موشۇ پەرمان ئىمزالانغان كۈندىن تارتىپ كۈچىگە كىرىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.
ئالمۇتا، 1997 - ژىل 10 - ئوكتەبر.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى

ئاقمولا شەھرىنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى دەپ ئېلان قىلىش توغرىلىق

«قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى توغرىلىق» قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ 1995 - ژىلى 15 - سېنتەبردىكى قانۇن كۈچىگە ئىگە پەرمانىغا، «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختىنى كوچۇرۇش توغرىلىق» قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ 1994 - ژىلى 6 - ئىيۇلدىكى 106 توختامىغا باغلىق توختام قىلىمەن:

1. ئاقمولا شەھرى 1997 - ژىلى 10 - دېكابردىن باشلاپ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى دەپ ئېلان قىلىنسۇن.

2. ئاقمولا شەھرىنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى سۈپىتىدە رەسمىي مەراسىمى 1998 - ژىلى 10 - ئىيۇندا ئۆتكۈزۈلسۇن.

3. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھوكۇمىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ ئىش باشقارمىسى، ئالىي ۋە مەركىزىي دولەت ئورگانلىرىنى ئاقمولا شەھرىگە ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە دولەت كومىسسىيەسى موشۇ پەرماننىڭ ئورۇنلىنىشىنى تەمىنلەيدىغان بولسۇن.

4. موشۇ پەرمان ئېلان قىلىنغان كۈندىن باشلاپ كۈچكە ئىگە.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.
ئالمۇتا، 1997 - ژىل، 20 - ئوكتەبر.

ئابدۇمېجىت دولەت

دۇنياغا چىققان يۈرەك ئارزۇلار

قانتىنى يېيىپ ئۇچقاندا بۈركۈت،
كەتكەندەك بولدى بار جاھانغا ئوت.
ئازاتلىق ئېلىپ قازاقنىڭ ئېلى،
كۆك ئاسمىنىدىن تارقىدى بۇلۇت.

ھوقۇق، ئەركىنلىك چەكلەنمىسە گەر،
ھەممە ئىنسانغا يېتەر ئانا يەر.
ئاسمىنىڭ ئوچۇق بولسىلا دايىم،
ئۆزى ياش ئايىمىي ئۈزرىنى توكەر.

ئېچىلىپ - يايراپ، كۈلدى بۇ ديار،
كەلگەچ يېڭىنى ياشنىتىپ باھار.
تاغلاردىن ئاققان بۇلاق سۇلىرى
دولقۇنلىنىدۇ ئەرىك كۈيى بار.

قوينىدا شۇدەم ياڭراپ جوشقۇن ساز،
قوينىدىن كەتمەس مەڭگۈلۈك گۈل - ياز.
ئەركىن كۆڭلىرگە يەتكەچ كۈلكىسى،
يۇلتۇزلار ئارا قىلىدۇ پەرۋاز.

جامبۇلنىڭ ئېلى ئەشۇنداق تەۋرەپ،
شاتلىقى دېگىن، يامرىدى دەۋرەپ.
تونۇدى شۇندا ئۆزلۈك تەۋەنى،
ئۇنلىغان مىللەت ئۆز ئەتىسىم دەپ!

ۋاقىتلىق باسسۇن باغنى سوغاق قار،
ھەركىمدە قايناق، تولىمس ئۈمۈت بار.
قازاق دوستلىرىغا كۈلگەن ھۆر چاغلار،
بىر كۈن ئۇيغۇرغا كۈلمەي ئاچار.

گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى بولايلى

«مەن ئۇيغۇر» دېگەن ھەر بىر ئادەم خەلقىمىزنىڭ جارچىسى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە ھەر ژىلى يېزىلىشقا ئالدىرىشى.

1957 - ژىلدىن نەشر قىلىنىشقا باشلىغان «كوممۇنىزم تۇغى» (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») گېزىتى ۋە ئۇ ۋاقىتلاردا ئۇنى ئوقۇشنى بىلمىسەممۇ ئۈزۈلۈكسىز مۇشتىرى بولۇپ، ساۋادىمنى چىقاردىم. 1970 - ژىلدىن باشلاپ «يېڭى ھايات» گېزىتى نەشر قىلىنىشقا باشلاندى. موشۇ گېزىتلىرىمىزگە خەلقىمىزنىڭ خىل - خىل خەۋەرلەرنى، ماقالىلەرنى، تارىخىمىزنىڭ سىرلىق سەھىپىلىرىنى يېزىپ تۇرىدۇ. ئۇ مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزنى، ئىسلام دىنىمىزنىڭ ئالىي پەزىلەتلىرىنى، ھەدىسلەرنى، ئۆرپ - ئادەتلىرىمىزنى تەشۋىق قىلىپ، بىزنى ئىمان - ئېتىقاتلىق روھتا تەربىيەلەپ بىزنىڭ بىلىم دائىرىمىزنى ئاشۇرۇپ، كېلەچەككە ئۈمۈت بىلەن قاراشقا دەۋەت قىلماقتا. مەن ھەر دايىم گېزىتنىڭ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتىمەن. چۈنكى ئۇ گېزىتلىرىمىز بىزنىڭ ئەڭ يېقىن دوستۇمىز ۋە مەسلىھەتچىمىزدۇر.

مەن يېقىندا بەزى تۇرمۇشى ناچار ئائىلىلەرنىڭ گېزىتلىرىمىزگە يېزىلىشى ئۈچۈن 10 دانە «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە 10 دانە «يېڭى ھايات» گېزىتىگە ھەقسىز مۇشتىرى بولۇشى ئۈچۈن 16700 تەڭگە ئىئانە قىلدىم.

پاتىمە ھاجىم.
ئالمۇتا شەھىرى.

***

تەشەككۈرنامە

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ رىداكسىيەسى گېزىتلىرىمىزنىڭ جانكۆيەرى، ئالمۇتا شەھىرى سۇلتانقورغان مەھەللىسىنىڭ تۇرغۇنى پاتىمە ھاجىمنىڭ ئون دانە «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئون دانە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى ئۈچۈن 16700 تەڭگە ئىئانە قىلغانلىقى ئۈچۈن تەشەككۈر ئىزھار قىلىدۇ.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

نۇرسۇلتان نازاربايېۋ «تورتلىكنىڭ» رەئىسى

ئىنتېگراتسىيەلىك «تورتلىككە» رەئىسلىك قىلىش نۆۋىتى قازاقستان پرېزىدېنتىغا ئۆتتى. 22 - ئوكتەبر كۈنى كرېملدا روسسىيە، بېلورۇسسىيە، قازاقستان ۋە قىرغىزستان دولەتلەر ئاراكېڭەشىنىڭ مەجلىسىدە ئۇنىڭ قاتناشقۇچىلىرى بۇ ئورگاندىكى رەئىسلىك قىلىش نۆۋىتىنى قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋقا بېرىش ئۈچۈن ئاۋاز بەردى.

دولەتلەر ئاراكېڭەشنىڭ نەزالىرى كېلەر ژىلدىن باشلاپ ئۇنىڭ مەجلىسلىرىنى داۋاملىق ئوتكۈزۈپ تۇرۇش توغرىلىق كېلىشتى.

ئامانگېلدى تولېيېۋ - گۇبېرناتور

ئۆتكەن يەكشەنبىدە روسسىيەنىڭ كېمېروۋو ۋىلايىتىدە ئۆتكەن سايلام ۋاقتىدا سايلىغۇچىلارنىڭ 95 پروتسېنتى ئامانگېلدى تولېيېۋنى ياقلاپ ئاۋاز بەرگەن. روسسىيە ژۇرنالىستلىرىنىڭ پىكرى بويىچە، مۇنداق كورسەتكۈچ ئۇنىڭ پرېزىدېنت سايلىمىدا ئۇمۇتكارلارنىڭ بىرى بولۇش ئىمكانىيىتىنى بېرىدۇ.

روسسىيە پاسپورتىنى ئالمايدۇ

تاتارستان پايتەختى قازان شەھرىنىڭ ئازاتلىق مەيدانىدا مىللەتچىلەر روسسىيەنىڭ يېڭى پاسپورتىنىڭ ماكېتىنى ئوتتا كويدۇردى. تاتارستاننىڭ كىچىك پارلامېنتى بولسا ئۆز پۇخرالىرىغا بۇ يېڭى ھوججەتنى بەرمەسلىك كېرەك دېگەن قارار قوبۇل قىلدى. سەۋەۋى پاسپورتنىڭ سىرتىدىكى ئىككى باشلىق سۇمرۇغنىڭ قىياپىتى ۋە پاسپورتتا «مىللىتى» دېگەن بەلگۈنىڭ يوقلىغى مىللىي ھېسسىياتقا ئۇقسان يەتكۈزىدىغانلىغىنى كورسەتمەكتە.

جىنائىي ئىش قوزغالغان

دېھلىدىن كېلىپ چۈشكەن خەۋەرلەركە قارىغاندا، پاكىستان ئالىي سوتى پاكىستاننىڭ پرېمىېر - مىنىستىرى ناۋاز شارىفنىڭ ئىززاۋازمىنى سۇيىئىستىمال قىلىش فاكتى بويىچە جىنائىي ئىش قوزغاپ، تەركەۋ باشلىغان. ئۇنىڭغا 1996 - ژىلى نويابردا خىزمىتىدىن كەتكەن بېنازىر بخۇتتو باشقۇرغان پاكىستان خەلق پارتىيەسى كابىنېت ئەزالىرىنىڭ تەلىۋى بويىچە ئەيىپ قويۇلغان.

ئومۇر بويى تۈرمىدە ئولتىرىدۇ

چېچەنىستان ئالىي شەرىئەت سوتىنىڭ مەخسۇس كېڭىشى ئاۋتورا يېزىسىنىڭ تورت تۇرغۇنىغا ئومۇر بويى تۈرمە جازاسىنى ھوكۇم قىلدى. سەۋەۋى، جىنايەتچىلەر بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى يەرلىك بانكىرلارنىڭ بىرىنى ئوغۇرلاپ، ئۇنى بوشىتىش ئۈچۈن 1 مىللىون ئا ق ش دوللارىنى تەلەپ قىلغان. چېچەنىستان مىللىي بىخەتەرلىك كۈچلىرى تەرىپىدىن جىنايەتچىلەر قولغا ئېلىنىپ، بانكىر بوشىتىلغان.

پروفېسسور ھوكۇمەت باشچىسى بولدى

ئۆتكەن ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا پولشا پرېزىدېنتى ئالېكساندر كۋاسنېۋسكىي مەملىكەت ھوكۇمىتىنىڭ ئىستىپاغا چىقىشىنى ماقۇللاپ، پروفېسسور يېژى بۇزېكقا ئىككى ھەپتە ئىچىدە يېڭى ھوكۇمەت تەركىۋىنى قۇرۇشنى تاپشۇردى.

300 مىللىون دوللارلىق فىلم

ئا ق ش تا «تىتانىك» نامىدىكى يېڭى فىلم چۈشىرىلمەكتە. ئۇنى «پاراماۋنت» ۋە «تۋېنتىس سېنچېرى - فوكۇس» كىنو كومپانىيەلىرى يېڭى ژىل ھارپىسىدا ئېكرانغا چىقارماقچى. ئۇنى چۈشىرىشكە دەسلەپ 300 مىللىون دوللاردىن كوپرەك ئاخچا بولۇنگەن. بۇ گولليۋۇد تارىخىدىكى ئەڭ قىممەت كىنو بولماقچى.

ئامېرىكىلىق يەۋرېيلارنىڭ پىكرى

ئىلگىرى ئا ق ش ھاكىمىيىتى شەرقىتىكى سىياسىتىدە ئىسرائىلغا كۈچ كورسەتسە، مىللىتى يەۋرېي ئامېرىكىلىق سايلىغۇچىلارنىڭ قوللىشىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقاتتى. ھازىر بۇ كوز قاراش ئۆزگىرىشكە باشلىغان. يېقىندا لىبېرال يەۋرېي ئىلمىي - تەتقىقات ئىنستىتۇتى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان پىكىر سوراش نەتىجىسى بويىچە ئامېرىكىلىق يەۋرېيلارنىڭ 84 پروتسېنتى يېقىن شەرىقتە تىچلىق ئورنىتىش ئۈچۈن ۋاشىنگتوننىڭ ۋ. نېتانياخۇ ھوكۇمىتىگە قاتتىق قىسىم كورسىتىشنى تەلەپ قىلغان.

ئوپپوزىتسىيە يېڭىلمىدى. بىراق ھوكۇمەت ئورنىدا...

روسسىيە فېدېراتسىيەسى دولەت دۇمىسىنىڭ ھوكۇمەتكە قارشى ئۆتكەن ھەپتىدە كوتەرگەن ئىشەنچسىزلىك بىلدۈرۈش مەسلىسى ئاخىرى بىر تەرەپلىمىلىك يېشىمىنى تاپتى.

پرېزىدېنت بورىس يېلتسىننىڭ پارلامېنتچىلارنى ئىتتىپاقلىشىپ ئىشلەشكە چاقىرغان ئورۇنلۇق تەلىۋى ئوپپوزىتسىيەنى ئىلگەركى رايىدىن قايتۇردى. شۇنىڭغا باغلىق پارلامېنت مۇنبىرىگە چىققان دۇمىنىڭ سولچىل ئوپپوزىتسىيەسىنىڭ رەھبىرى گېننادىي زيۇگانوۋ ھوكۇمەتكە ئىشەنچسىزلىك بىلدۈرۈش مەسلىسىنى كۈن تەرتىۋىدىن ئېلىپ تاشلاشنى سورىدى. لېكىن ئۇ پرېزىدېنت بىلەن كېلىشكەن مۇھىم چارىلار ئەمەلگە ئاشۇرۇلمىغان تەغدىردە ئوپپوزىتسىيە بۇ مەسلىنى قايتا ئوتتۇرىغا قويىدىغانلىغىنى ئەسكەرتتى.

گۈللە، ياشنا ھۆر قازاقىستان!

ياش دۆلەتنىڭ كېلەچىكى پارلاق

1990 ـ يىلى 25 ـ ئۆكتەبر كۈنى قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ دۆلەت سۇۋېرېنىتېتى توغرىلىق دېكلاراتسىيە قوبۇل قىلىنغانلىقى ھەققىدىكى پەرمانى جاكالاندى. ئېنى چوڭ قىزىل ئىمپېرىيە ـ س س س ر پارچىلانمىغان شارائىتتا قازاقستان ئۆز تېررىتورىيەسىنى بولۇنمەس ۋە دەخلىسىز، ئەندى ئۇ يەردىكى بارلىق مىللىي بايلىق ـ يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلىرى جۇمھۇرىيەتنىڭ مۇتلەق مۈلكى دەپ ئېلان قىلدى. مەزكۇر دېكلاراتسىيە مەملىكەتنىڭ مەركەزدىن مۇستەقىل ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنى ۋە ئىچكى ئەسكەرلەرنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ھوقۇقىنى، ئۇنىڭ خەلق ئارا مۇناسىۋەتلەردە مۇستەقىل سۇبيېكت سۈپىتىدە ھەرىكەت قىلىش ھوقۇقىنى، ئۆزىنىڭ مالىيە ـ كرېدىت سىستېمىسىنى شەكىللەندۈرۈش ھوقۇقىنى تەستىقلىدى. قازاقستان قانۇنلىرىنىڭ ئۆز تېررىتورىيەسىدە ئالىي ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى جاكالىدى. ئەندى كېيىنرەك بولسا بۇ دېكلاراتسىيە قائىدىلىرى سۇۋېرېن قازاقستان كونستىتۇتسىيەسىنىڭ (ئاساسىي قانۇنىنىڭ) ھۇلى بولدى.

نەق ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دۆلەت رەھبىرى 25 ـ ئۆكتەبرنى مىللىي بايرام دەپ ئېلان قىلدى.

مانا ئۆتكەن يەتتە يىل قازاقستان ئۈچۈن ئۆز دۆلەتچىلىكىنى تىكلەش، چەت ئەللەر بىلەن ئالاقە باغلاش، پۇخرالىق دۆلەت مەھكىمىلىرىنى شەكىللەندۈرۈش ۋە ئەڭ مۇھىمى چوڭقۇر ئىجتىمائىي ـ ئىختىسادىي ۋە سىياسىي ئىسلاھاتلارنى ئۆزگۈرۈش يىلى بولدى.

قازاقستان ب م ت غا ئەزا بولغاندىن كېيىن كۆپلىگەن چەت ئەللەر بىلەن ئىختىسادىي، سىياسىي ۋە مەدەنىي ئالاقىلارنى ئاكتىپ تەرەققىي ئەتكۈزمەكتە. جايلاردىكى ھەر خىل قارىمۇ ـ قارشىلىقلارنى، توقۇنۇشلارنى تېنچلىق يولى بىلەن بىر تەرەپ قىلىش ۋە بارلىق ئەللەر ئوتتۇرىسىدا ياخشى خوشىدارچىلىق، تەڭ ھوقۇقلۇق مۇناسىۋەتلەرنى جارىي قىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا.

ئەينە شۇ يىللار ئىچىدە قازاقستان ئۆز چېگارىلىرىنى ئىشەشلىك ھىمايە قىلىدىغان ئارمىيەنى ۋۇجۇتقا كەلتۈردى، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەتلەر تەرىپىدىن قازاقستان تېررىتورىيەسىنىڭ دەخلىسىزلىكىگە كاپالەت بېرىلىشىنى تەمىنلىدى.

ئەندى ئەڭ مۇھىمى، جەمىيەتتە جىددىي قارىمۇ ـ قارشىلىقلار، توقۇنۇشلار يۈز بەرمىدى، مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك ھۆكۈم سۈرمەكتە. مەملىكەتتە تۇراقلىقلىقنى، مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىكنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش قولغا كەلتۈرۈلدى.

قازاقستان ھۆكۈمىتىنىڭ ناھايىتى جىددىي كۈچ چىقىرىشلىرى نەتىجىسىدە مەملىكەتنىڭ ئىختىسادىي قالايمىقانچىلىققا مەھكۇم بولۇشىنى توختىتىش مۇمكىن بولدى. ماددىي ئىشلەپ چىقىرىش ساھالىرىدا بارغانسىرى ئەھۋال تۇراقلىشىپ، دەسلەپكى ئىجابىي كۆرۈنۈشلەر ئادەمنى خوشال قىلىدۇ. قازاقستان ئاھالىسى ھازىر دۆلەتنىڭ پرىنسىپ جەھەتتىن تامامەن يېڭى تەرەققىيات مودېلىغا كۆچۈش بىلەن باغلىق ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرمەكتە، لېكىن بۇ ھازىرقى ئۆتكۈنچى دەۋردىكى ۋاقىتلىق ھادىسە، چۈنكى قازاقستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئاساسىي مەخسىتى ـ بارلىق ئاھالىنىڭ پاراۋەنلىكىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن كۆپلىگەن ئىشلار قىلىنماقتا.

ئۆزىنىڭ يېڭى كونستىتۇتسىيەسىدە جۇمھۇرىيەت ئۆزىنى دېموكراتىك، مەدەنىي، ھوقۇقلار كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان دۆلەت دەپ جاكالىدى. ئادەم، ئۇنىڭ ھاياتى، ھوقۇقلىرى ۋە ئەركىنلىكى ئاساسىي قانۇنغا مۇۋاپىق ئالىي قەدرىياتلاردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بارلىق خەلقىنىڭ تىرىشچانلىق ئەمگىكى، قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، قازاقستاننى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈش يولىدىكى پائالىيىتى ھازىر ياقىال ئۆز مېۋىسىنى بېرىشكە باشلىدى. مىللىي ۋاليۇتا ـ تەڭگە مۇستەھكەملەندى، جۇمھۇرىيەت سىرتىدا ئۇنىڭغا بولغان ئىشەنچ بارغانسىرى كۈچەيمەكتە. يېقىن ۋە يىراق چەت ئەللەر بىلەن بولغان ئىختىسادىي ئالاقىلار تېخىمۇ كۆپىيىپ تەرەققىي ئەتمەكتە. بۇلارنىڭ ھەممىسى قازاقستان خەلقىنىڭ پارلاق كېلەچىكى ئۈچۈن قىلىنىۋاتقان ئىشلار.

بايرىمىڭلار مۇبارەك بولسۇن، ئەزىز قېرىنداشلار!

يادىكار سابىتى.

بەختى ئېچىلغان خەلق

بۈگۈن قازاقستان جۇمھۇرىيىتى كۈنى. بۇ قازاقستانلىقلار ئۈچۈن ئۇلۇغ كۈندۇر.

قازاقستان خەلقى شۇنى ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدىكى، 1990 ـ يىلى 25 ـ ئۆكتەبر كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازارباييېۋ ئۆزىنىڭ پەرمانى بىلەن جۇمھۇرىيەت كۈنى توغرىلىق دېكلاراتسىيەنى جاكالىدى. بۇ س س س ر مەۋجۇت بولۇپ تۇرغاندا قازاقستاننىڭ مۇستەقىللىقىغا تاشلانغان دەسلەپكى قەدەم ئىدى. قازاقستان تېررىتورىيەسى ۋە ئۇنىڭ يەر ئاستى ۋە ئۈستى بايلىقلىرىنىڭ ئۆزىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى بىلگەن خەلق خۇشاللىققا چۆمۈلدى. قازاق زېمىنىدا شاتلىق تەنتەنە قىلدى.

ـ قازاق خەلقى جۇمھۇرىيەت كۈنى ئېلان قىلىنغاندا قانچە خوشال بولغان بولسا، جۇمھۇرىيەت مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن بۈيۈك ئارمانلىرىغا يەتكەندەك مەغرۇر باش كۆتۈرۈپ دۇنياغا تونۇلدى. ئاسارەتتىن قۇتۇلغان بۇ خەلقنىڭ شاتلىقلىرىنى كۆرگەن بىز ئۇيغۇرلارمۇ دېنىمىز، قېنىمىز بىر قېرىنداش قازاق خەلقىگە ئوخشاشلا ھاياجانلانغان ئىدۇق، ـ دەيدۇ ئالمۇتا شەھىرى كۆكتۆبە مەھەللىسىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان، شەرقىي تۈركىستان سابىق مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسېرى ئابدۇكېرىم توختىباقىيېۋ بۇ ھەقتە سۆھبەتلەشكىنىمىزدە، ـ ئەندى مۇستەملىكچى قىزىل خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلىدىغان كۈنلەر بىزگىمۇ يېتىپ كېلەر. خىتاي ئىمپېرىيەسىمۇ خۇددى كېڭەش ئىمپېرىيەسىگە ئوخشاش پارچىلىنىدىغان كۈنلەر يىراق ئەمەس، بىزلەرمۇ قازاق قېرىنداشلىرىمىزغا ئوخشاش ئۆزمىزنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىگە ئىگە بولارمىز دېگەن ئۈمۈت بىلەن ياشاۋاتىمىز.

قازاقستان مۇستەقىل جۇمھۇرىيەت بولۇپ شەكىللەنگەندىن كېيىن، بۇ دۆلەت ئۆتكەن بىر نەچچە يىللار ئىچىدە كۆپلىگەن ئېغىرچىلىقلارنى باشتىن كەچۈردى. ئىختىسادىي قىيىنچىلىق كىشىلەر ئارىسىدا بەزى بىر غۇلغۇلا، ئىشەنچسىزلىك، ئۈمۈتسىزلىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇنىڭغا قارىماي جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ن. ئە. نازارباييېۋ رەھبەرلىكىدىكى قازاق دۆلىتى ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، يۈكسەك قەدەملەر بىلەن ئالغا ئىلگىرلەپ، كۆپلىگەن كۆرنەكلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. دۇنيادىكى نۇرغۇنلىغان دۆلەتلەر بىلەن دوستلۇق ئالاقىلارنى ئورنىتىپ، ئىلىم ـ پەن، تېخنىكا، سودا، مەدەنىي ھەمكارلىقنى تەرەققىي ئەتكۈزمەكتە.

شۇنى چۈشۈنۈپ بىلىش كېرەككى، يېڭى مۇستەقىل دۆلەتنىڭ ھە دېگەندىلا بىردىن تەرەققىيات يولىغا چۈشىشى قىيىن، ئەلۋەتتە! دەسلەپكى يىللاردا ئۇنىڭ ئېغىر قىيىنچىلىق، توسالغۇلارغا دۇچ كېلىشى تەبىئىيدۇر. جۇمھۇرىيىتىمىز ئەينە شۇنداق قىيىنچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. مەملىكەت پرېزىدېنتى ن. نازارباييېۋ ئۆز خەلقىنى موشۇنداق قىيىنچىلىقلاردىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن قولىدىن كېلىدىغان بارلىق ئىش بىلەن ئەقىل ـ پاراسەت، كۈچ ـ قۇدرىتىنى سەرىپ قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا كۆز يۇمۇشقا بولمايدۇ.

ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقلار ئۆتۈپ كېتىدۇ. يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلىرىغا ئىگە گۈزەل قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كەلگۈسى تەرەققىيات يولى پارلاقتۇر.

ئابدۇرېشىت قاسىمى

مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى

مەملىكەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ يېقىندا قازاقستان خەلقىگە قىلغان مۇراجىتىدە ئېنېرگېتىكا مەسىلىلىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلگەن. مەزكۇر مۇراجىئەتتە ئېنېرگېتىكا رېسۇرسلىرى ئۇزاق مۇددەتلىك ئۈستۈنلۈككە ئىگە مەسىلە سۈپىتىدە قارىلىپ: «بايلىق ـ بايلىققا ئىگە بولۇشتىن ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىن مەخسەتكە مۇۋاپىق پايدىلىنىشتىن ئىبارەت بولىدۇ» دەپ ئالاھىدە تەكىتلىنىدۇ.

ئەندى يېقىندا قوبۇل قىلىنىشقا تېگىشلىك «ئېنېرگىيەنى تېجەش توغرىلىق» قانۇن ئىشلىنىپ چىققان ئېلېكتر ھەم ئىسسىقلىق ئېنېرگىيەلىرى ۋە تەبىي زاپاسلىرى سۈپىتىدىكى ئېنېرگىيە رېسۇرسلىرىدىن نەتىجىدارلىق پايدىلىنىش ئۈچۈن ئېنېرگىيەنى تېجەش ۋە ئۇنىڭغا شارائىت يارىتىشقا خىزمەت قىلىشى كېرەك.

ھازىرقى ۋاقىتتا پرېزىدېنتنىڭ خەلققە قىلغان مۇراجىتى ئاساسىدا دۆلەتنىڭ ئېنېرگىيەنى تېجەش سىياسىتى مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ پاراۋەنلىكىنى تېخىمۇ ياخشىلاشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

ھەممىگە ياخشى مەلۇمكى، ئىختىساتنى بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كۆچۈرۈشتە ئېنېرگىيە قۇۋۋىتىدىن نەتىجىدارلىق پايدىلىنىشنىڭ ئىختىسادىي جەھەتتىن رەغبەتلەندۈرۈلۈشى بارغانسىرى كۈچىيىدۇ. ئەگەر تەرەققىي ئەتكەن ئەللەرگە قارىغاندا قازاقستان مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن ئېنېرگىيەنى 2,5 ـ 2 ھەسسە كۆپ سەرىپ قىلىدىغانلىقىنى ھېساپقا ئالىدىغان بولساق، ئۇ چاغدا تەرەققىي ئەتكەن ئەللەرنىڭ ئېنېرگىيەنى تېجەش جەريانىغا دۆلەتنىڭ بىۋاستە ئارىلىشىش، بۇ ساھادا دۆلەت سىياسىتىنى ئۆزگۈرۈش زۆرۈرىيىتىنى چۈشىنىۋېلىش تەس بولمىسا كېرەك.

ھازىر پۈتكۈل دۇنيادا ئېنېرگىيەنى ئىشلەپ چىقىرىشتا تېجەملىك ئۇسۇللارنى قوللىنىش، ئەتراپ مۇھىتنى قوغداش، ئەكسىگە كېلىدىغان ئېنېرگىيە مەنبەلىرىنى (قۇياش، شامال، سۇ) تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلمەكتە ۋە بۇ يونىلىشتە كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

دۆلەت رەھبىرىنىڭ قازاقستان خەلقىگە قىلغان مۇراجىتىنى تولۇق قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيمەن، ئۇنىڭدا ھەرىكەت پروگراممىسى ئېنىق ئىپادىلەنگەن. ئەندى بىز، بارلىق قازاقستانلىقلار تەبىي رېسۇرسلارغا باي دۆلەتنىڭ تەرەققىي ئەتكەن دۆلەتلەر قاتارىغا كىرىشى ئۈچۈن ۋىجدانلىق ئەمگەك قىلىشىمىز، ھەر بىرىمىز ئۆز ئىش ئۇچاستكىمىزغا مەسئۇلىيەتلىك بىلەن جاۋاپ بېرىشىمىز كېرەك.

رېيماخۇن ئىمامنىيازوۋ،
ئىنژېنېر ـ ئېلېكترىك.

بىزنىڭمۇ ئورتاق خوشاللىقىمىز

ئۆز بېغىڭدا گۈل ئېچىلمىسىمۇ، خوشناڭنىڭ بېغىدا ئېچىلغان گۈلنىڭ خۇش پۇرىقىدىن بەھرىمەن بولۇشى تەبىي. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش مۇستەقىللىق ئالغان قازاقستاننىڭ ئەركىنلىكىدىن ئۇيغۇر خەلقىمۇ سىڭدۈرۈۋاتقان ئەمگەك ـ ئەجرى تۈپەيلى بەھرىمەن بولماقتا.

بېغۇبار ئاسمىنىدا كۆك بايرىقىنى لەپىلدىتىپ، خەلق ئاراغا تونۇلۇۋاتقان قازاقستانغا ئۇنىڭ زېمىنىدا ياشاۋاتقان ھەممە مىللەت تەڭلا خوشال بولىدۇ.

«چورۇق ھېكىممۇ ئۆلەر، مېنىڭ بالاممۇ كېلەر» ـ دەپتىكەن بىر تۇل ئايال بالىسىنى ھاشارغا تۇتۇپ كەتكەندە. شۇنىڭغا ئوخشاش خىتاي زورۋانلىرى بىر كۈنى تەختىدىن چۈشەر، ئانا ۋەتىنىمىزدە پەلەكنىڭ چاقى چۆگىلەپ، باشقا تۈركىي خەلقلەرگە نېسىپ بولغان شاتلىق ـ خوشاللىقلار، بەخت ـ تەلەيلەر بىزگىمۇ نېسىپ بولار، دېمەكچىمەن.

ئۇيغۇرلارغا يېرى تۇتاش، ئۆزى دوست قېرىنداش قازاق خەلقىنىڭ بۈگۈنكى جۇمھۇرىيەت كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن چىن قەلبىمدىن تەبرىكلەپ، كېلەچەكتە كەڭ، پارلاق مەنزىللەر كۈتسۇن سېنى، باغرىم قازاق دەيمەن.

يۈسۈپ ئىلياس.
قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

قازاقستان قۇتلۇق كۈنۈڭ مۇبارەك دەپ،
شاتلىق نەغمە ـ ناۋا قىلدى بارچە مىللەت.
قېدىم دوستى ئۇيغۇر ئەھلى
بۇ بايرامدا،
مەيدان ئىچرە جەۋلان ئەيلەر
يايراپ ئەجەپ،

قازاقستان ــ 2030

كېلەچەك بۈگۈندىن باشلىنىدۇ

قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ جۇمھۇرىيەت كۈنى ھارپىسىدا قازاقستان خەلقىگە ئۇسۇپ ـ تەرەققىي قىلىشىنى، ئۇنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە تۇرمۇش دەرىجىسىنى ئاشۇرۇشنى تەمىنلەشكە قارىتىلغان دولەت مانىفېستى، مەملىكەت مۇستەقىللىقىنى يەنىمۇ مۇستەھكەملەشنى كوزلەيدىغان پۈتكۈل قازاقستانلىقلارغا ئورتاق مىللىي ئىدىيەگە ئايلىنىشقا تېگىشلىك مۇپەسسەل پروگرامما ـ «قازاقستان ـ 2030» مەكتۇبىنى بايان قىلدى.

خەلققە مۇراجەت قىلىش، ئىچكى ۋە تاشقى سىياسەتنىكى ئاساسىي يونىلىشلەر توغرىلىق مەكتۇپ يوللاش ـ بۇ پرېزىدېنتنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك ھوقۇقى. شۇڭلاشقىمۇ جۇمھۇرىيەت رەھبىرى ئوز مەكتۇبىنىڭ كىرىشمىسىدە: «مەن سىلەرگە، قازاقستان خەلقىگە جەمىيىتىمىزنىڭ كېلەچىكى بىلەن مەملىكىتىمىزنىڭ مۇرات ـ مەخسەتلىرى ھەققىدە ئوزەمنىڭ كوز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىۋاتىمەن... مەن سىلەر بىلەن كېلەر ئەسىرگە، يېڭى مىڭ ژىللىققا، ژىراق ئىستىقبالغا چاقىرىدىغان كېلەچەك توغرىلىق ئوي ـ پىكىرلىرىمنى ئورتاقلاشقىم كېلىدۇ. بىز ئوزىمىزنىڭ كېلەچىكىنى ۋە بالىلىرىمىزنىڭ كېلەچىكىنى قانداق ھالەتتە كورگىمىز كېلىدۇ، ئۇنى ئېنىقلاۋالىدىغان ۋاقىت كەلدى»، ـ دەپ تەكىتلىگەن.

پرېزىدېنتنىڭ خەلقنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى ياخشى، سىياسىي جەھەتتىن تۇراقلىق، مۇستەقىل، ئىقتىسادىي جەھەتتىن كۈللەنگەن قازاقستان قۇرۇش بويىچە ئوتتۇز ئۈچ ژىلدا ئىزچىل ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك مەكتۇپ ـ پروگراممىسىنىڭ ئاساسىي مۇھىم يونىلىشلىرى تۆۋەندىكى يەتتە تۈرلۈك مەسىلىدىن ئىبارەت.

1. مىللىي بىخەتەرلىك، سۇۋېرېن مۇستەقىللىق.
2. ئىچكى سىياسىي مۇستەھكەملىك ۋە جەمىيەتنىڭ جىپسىلىشىشى.
3. ئىنۋېستىتسىيەلەرنىڭ ۋە ئىچكى توپلانغان مەبلەغلەرنىڭ ژۇقۇرى دەرىجىسى خاس بولغان بازار ئىقتىسادى ئاساسىدا ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئوسۇش.
4. قازاقستان پۇخرالىرىنىڭ سالامەتلىكى، بىلىمى ۋە خاتىرجەملىكى.
5. ئېنېرگېتىكىلىق رېسۇرسلار.
6. ئىنفراسترۇكتۇرا، خۇسۇسىي ترانسپورت ۋە ئالاقە.
7. كەسپىي ۋە نەتىجىدارلىق ھوكۇمەت، پارىخورلۇق بىلەن جىنايەتچىلىككە قارشى قەتئىي كورەش.

مەكتۇپتە ھوكۇمەت كېلەر ژىلى ئورۇنلاشقا تېگىشلىك مەسىلىلەرمۇ ئېنىق كورسىتىلگەن. نۇرسۇلتان نازارباييېۋ ئۇلارنى مونۇ مەسىلىلەرگە مەركەزلەشتۈرىدۇ: پېنسىيە پۇللىرىنى ۋە بېيۇدژېتلىق تەشكىلاتلاردا ئەمگەك ھەققىنى تولۇق ۋە ئوز ۋاقتىدا تولەشنى تەمىنلەش، مەكتەپلەرنى، ئەڭ ئالدى بىلەن يېزا يەرلىرىدىكى مەكتەپلەرنى كومپيۇتېرلاشتۇرۇشنىڭ كەڭ كولەملىك پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كىرىشىش (بۇ مەخسەت ئۈچۈن كام دېگەندە 22 مىللىون دوللار مەبلەغ ئاجرىتىلماقچى)، تۇرۇشلۇق ئوي قۇرۇلۇشى پروگراممىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى باشلاش (بۇنىڭغا كام دېگەندە 40 مىللىون دوللار ئاجرىتىش)، بالىلارنىڭ مەكتەپكە تولۇق بېرىشىنى تەمىنلەش. شۇنداقلا بىر ژىل ئىچىدە كام دېگەندە 30 مىڭ ئادەمنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىشى ئۈچۈن ئۈچ ژىللىق مۇددەت بىلەن 400 ئا ق ش دوللارىغا ئەڭ كىچىك قەرىز بولۇش ۋە كىچىك ھەم ئوتتۇرا تىجارەتتىكى فىرمىر ئېگىلىكلىرىدە ئىش ئورنىنى يارىتىشقا كام دېگەندە 100 مىللىون دوللار قەرىز بېرىشنى تەمىنلەش ئويلاشتۇرۇلغان.

ژۇقۇرى دەرىجىلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھقا تولغان ئوي ـ پىكىرلەرنىڭ ماھىيىتى ھايات ھەقىقىتىدىن ئىبارەت. شۇڭلاشقىمۇ پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ خەلققە يوللىغان مەكتۇبىدە ھايات ھەقىقىتىدىن ئانچە قاچمايدۇ. «2030 ـ ژىلدا قازاقستان تېخى تولۇق گۈللىنىشكە يېتەلمەيدۇ. ئۇ تېخى دۇنيادىكى ئەڭ باي، ئەڭ بىلىملىك، ئەڭ گۈللەنگەن مەملىكەت بولالمايدۇ، بىراق، ئەڭ مۇشكۇل يولدىن سۇرۇنمەي ئوتكەن ۋە تەرەققىياتنىڭ كەلگۈسى دەۋرىگە دادىل قەدەم باسقان مەملىكەت بولىدۇ»، دەپ ئوچۇق تەكىتلەيدۇ.

خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش، ئىقتىسادىي جەھەتتىن كۈللەنگەن دولەت قۇرۇش ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك؟ پرېزىدېنت مەكتۇبىدە بۇ سوئاللارغا ئېنىق، تەپسىلىي جاۋاپ بېرىلگەن. بۇنى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ مونۇ بىر ئېغىز سوزىدىنمۇ روشەن بايقاش مۇمكىن: «دولەت مېنىڭ ئۈچۈن نېمە قىلىپ بېرەلەيدۇ دەپ سورىماڭ، دولەت ئۈچۈن ئوزەم نېمە ئىش قىلالايمەن دەپ سوراڭ».

ھاياتىمىز، تارىخىمىز ئۇلۇق ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچى ـ ۋاقىت، پەم ـ پاراسەت. ۋاقىتنى پاراسەت بىلەن چىڭ تۇتۇپ باشقۇرغانلار ئۇتتۇلمايدۇ ۋە ئالدانمايدۇ. پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ جۇمھۇرىيەت كۈنى ئالدىدا خەلققە يوللىغان مەكتۇبىدە دەۋر روھىغا ياندىشىپ، كېلەچەككە ئىنتىلىشكە چاقىرىشىمۇ تەسادىپىي بولمىسا كېرەك.

مالىك سادىروۋ.

دولەتنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى كوزدە تۇتۇلغان

«2030 ـ ژىلغىچە قازاقستان مەركىزىي ئاسىيا يولۋېسىغا ئايلىنىپ، باشقىمۇ تەرەققىي قىلىۋاتقان ئەللەرگە ئۈلگە بولىدۇ دەپ ئىشىنىمەن».

ن. ئە. نازاربايېۋ.

قازاقستان پرېزىدېنتى ن. نازاربايېۋنىڭ 2030 ـ ژىلغىچە بەلگۈلەنگەن بارلىق قازاقستانلىقلارنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنىڭ ئوسۇشى، سىياسىي ـ ئىجتىمائىي ئىمتىيازلىرىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى، شەخسى تۇرمۇش تەرىزىنىڭ كاپالەتلەندۈرۈلۈشى توغرىلىق ئومۇمىي قازاقستان ئاھالىسىغا قىلغان باياناتى كىشىلەر ئارىسىدا قىزىقىش ۋە قانائەتلىنىش سېزىملىرىنى ھاسىل قىلماقتا. بۇ بايانات قازاقستان پۇخرالىرىنىڭ دولەتنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى ئۈچۈن ئىشەنچىسىنى ئۇرغىتۇرۇشقا قارىتىلغان. دەل بۈگۈنكى ئەمەلىي شارائىتتا تۇرمۇش قىيىنچىلىقلىرىدا نېمە قىلىشنى بىلمەي ئالئۇمۇت كاگىراپ قالغان كىشىلەرگە ئالدىدا قانداق ھالەتنىڭ كۈتۈۋاتقانلىقىنى بىلىشى كېرەك ئىدى. دولەت رەھبىرىنىڭ بۇ باياناتى ئۇلارغا شۇ چىكىچ ۋە ئېيۇق سوئالغا جاۋاپ رېتىدە بىلىندى.

يەتمىش ژىلدىن ئارتۇق ھوكۇم سۈرگەن كوممۇنىستىك ئىپتىقاتقا ئاساسلانغان ھاكىممۇتلەق تۈزۈم ئىسكەنجىسىدە بولۇپ كەلگەن قازاقستاننىڭ ئوز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئېلىشى بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ كەلگۈسى پارلاق ئىستىقبالغا كەڭ يول ئېچىپ بەرىدىدە، ئۇ ئارىدىن ئوتكەن ژىللار ئىچىدە سىياسىي ھوقۇقى جەھەتتىن خەلق ئارالىق مۇناسىۋەتلەردە دۇنيا خەلقلىرىگە ئوزىنى ئېتىراپ قىلدۇردى. لېكىن سابىق كېڭەش ئىلىدە چىرمىشىپ كەتكەن ئىقتىسادىي بىرلىك تومۇرىنىڭ ئەندىكى ۋاقىتتا ئۈزۈلۈشكە ئۇتۇشى ياش مۇستەقىل دولەتنى كويلىگەن ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلتۈردى. ئەندىكى ۋاقىتتا ئېغىرچىلىقلارغا جاۋاپ قانداقلا بولمىسۇن ئۇنىڭ ئالدىدا شۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش ۋەزىپىسى تۇرماقتا. ژىرگۈزۈلۈۋاتقان ئىقتىسادىي رېفورمىلار ساھاسىدا قىسمەن مۇۋاپىقىيەتلەرگە قول يەتكۈزۈلۈۋاتىسىمۇ، پرېزىدېنت ۋە ھوكۇمەت مەمۇرىيىتى تەرىپىدىن ئالغا قويۇلۇۋاتقان كوپلىگەن مۇئەممالار ھەل قىلىنماي كېلىۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە. يېگىدىن شەكىللەنگەن مۇستەقىل مەملىكەتتە ئۇلارنى بىردىن ھەل قىلىشنىڭ مۇشكۇللىكى ھەممىمىزگە مەلۇم.

بۇ قىيىنچىلىقلار خام ئەشيانىڭ يېتىشمەسلىكى بىلەن سانائەت ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنىڭ يېپىلىپ قېلىپ شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشسىزلار سانىنىڭ كوپىيىشى، تۈزۈم ئوزگىرىشىدىن كېلىپ چىقىۋاتقان يېزا ئېگىلىكىدىكى ئىشلەپ چىقىرىشنى يېڭىچە شەكىللەندۈرۈش جەريانىنىڭ تۇراقلىشىپ كېتەلمەيۋاتقانلىقى، چەتئەل ئىنۋېستىتسىيەسى شۇنداقلا كىچىك ۋە ئوتتۇرا تىجارەتنىڭ مۇۋاپىق يولغا چۈشۈپ، ئۇلارنىڭ ئوتەشكە تېگىشلىك بولغان سېلىق سىياسىتىنىڭ مۇۋاپىق يولغا قويۇلماي كېلىۋاتقانلىقىغا باغلىق بولۇۋاتىدۇ. ئەينە شۇ خىل سەۋەپلەر نەتىجىسىدە قازاقستان ئىقتىسادىي بوھرانغا دۇچ كېلىپ، ھازىر مىللىي دارامەت جەھەتتىن دۇنيا ئەللىرى ئارىسىدا 75 ـ ئورۇنغا چۈشۈپ قالدى.

دېمەك، قازاقستاننى ئوزىگە خاس مىللىي بىرلىكى، ئىجتىمائىي ئادالەتپەرۋەرلىكى ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىي تاپقان ئەل قىلىپ يېتىلدۈرۈش، يەنى ئاماراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن جىددىي ئەمەلىي چارىلارنى ژۈرگۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ. شۇ تۈرگىدىن قازاقستان پرېزىدېنتى ن. نازاربايېۋنىڭ 1998 ـ ژىلغا قارىتىلغان 7 تۈرلۈك ۋە 2030 ـ ژىلغىچە بولغان ئارىلىقتا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان 8 تۈرلۈك كورسەتمىسى قازاقستان ھوكۇمىتى ۋە ئۇنىڭ ھەر بىر پۇخراسىنىڭ ئالدىغا ھاياتىي مۇھىم ۋەزىپە رېتىدە قويۇلغان. دولەتنىڭ ئېغىر ئەھۋالنى ئېتىراپ قىلغان ھالدا پرېزىدېنت مۇنداق مۇراجەت قىلىدۇ: «مەن بىر قاتار سەۋەپلەرگە باغلىق كادايلىق كىرداۋىغا چۈشۈپ قالغان پۇخرالىرىمىزغا مۇنداق دېگۈم كېلىدۇ: سىلەرنىڭ تەغدىرىڭلار بىزنىڭ ئەزىرىمىزدىن سىرتتا قالغىنى يوق. پرېزىدېنت سىلەرنىڭ ئېغىر تۇرمۇش شارائىتىڭلارنى بىلىدۇ. شۇنداقمۇ چۈشكۈنلۈككە بېرىلمەڭلار. جىگەرلىك بولۇڭلار. ئېلىمىز بېيىپ، كوپچىلىگىڭلارغا يار ـ يولەك بولىدىغان ۋاقىتلارمۇ كېلىدۇ. ھازىرچە سىلەرگە بىلدۈرىدىغان ئىلتىماسىم، ئوزەڭلارغا ۋە ئېلىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا ئىشىنىڭلار، ئوزەڭلارغا ئىشەنگەن ھالدا مۇستەقىل ھايات كەچۈرۈشكە ئادەتلىنىڭلار. ئوز ئوزەڭلارغا ئىش تېپىشنىڭ غېمىنى قىلىڭلار. ئادىل ئەمگەك ھەر قاچان ھورمەتكە بولىدۇ... بولۇپمۇ بۈگۈن يېزىلاردىكى ئەھۋال ئېغىرلىشىپ كەتتى. ھەتتا بالىلار مەكتەپكە بېرىشتىن قېلىۋاتىدۇ. ئۇلار تويۇپ تاماق ئىچەلمەيدىغان يەرلەرمۇ ئۇچرايدۇ. بىز يەنى بىزنىڭ كېلەچىكىمىز ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئاشقان شەرمەندىچىلىكنى مەن بىلمەيمەن. ھەتتا دەھشەتلىك ئۇرۇش ژىللىرىدىمۇ مۇنداق ھالەت بولمىغان. يوشۇرىدىغىنى يوق، ئالدىمىزدىكى ئۈچ ـ تورت ژىل ئىچىدە بۈگۈنكىدەك ناچار تۇرمۇش تەمىناتىدا ئومۇر سۈرىدىغان بولىمىز».

پرېزىدېنت ئېلىنىڭ، خەلقنىڭ تەغدىرىگە كويۇنگەن ھالدا بۇ پىكىرلەرنى ئېيتىش بىلەن بىللە ئۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ چىقىشنىڭ ئەمەلىي چارىلىرىنى ئىزھار قىلىدۇ. ئۇلار دەسلەپتە 1998 ـ ژىلنىڭ ئاخىرىغىچە ئورۇنلىنىشىغا بەلگۈلەنگەن مىللىي بىخەتەرلىك، قازاقستان پۇخرالىرىنىڭ تەن ساقلىقىنى ساقلاش، بىلىم ئېلىشنى كاپالەتلەندۈرۈش. شۇنداقلا كەسپىي پارلامېنتلىق ھوكۇمەت تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، پارىخورلۇققا، جىنايى ئىشلارغا قارشى كورۈشۈشتىن ئىبارەت.

پرېزىدېنت كورسەتمىسىدە تەكىتلىنىشىچە، بىزنىڭ جەمىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا، ئىقتىسادىي يۈكسىلىشىمىزگە زەرداۋىنى يەتكۈزۈۋاتقان ھالەتلەرنىڭ بىرى ـ پارىخورلۇققا، ھەر خىل جىنايەتلەرگە كەسكىن خاتىمە بېرەلمەيۋاتقانلىقىمىزدۇر. ھالبۇكى، دولەت مۈلكىنى ئوغۇرلاش، ئۇنى تاران ـ تاراج قىلىش دولەت ئاپپاراتىدىكى چىنوۋنىكلاردىن تارتىپ تۆۋەنكى قاتلام باشچىلىرىدا ئومۇمىيۈزلۈك يۈز بېرىپ كېلىۋاتقانلىقى، ئۇنىڭغا تاقابىل چارىلار قوللىنىلمايۋاتقانلىقى ئەپسۇسلىنارلىق بولۇۋاتىدۇ. بۇ كەچۈرگۈسىز ئەيۋىمىزنى ئېتىراپ قىلغان ھالدا پرېزىدېنت نازاربايېۋ يېقىندا بىۋاستە ئوزىگە بېقىنىدىغان د ت ك (دولەت تەرگەۋ كومىتېتى) خادىملىرىنىڭ پائالىيىتىگە قانائەتلىنىش ھاسىل قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى. دېمەك، قوينۇم ئوغرى، قونچۇم ئوغرى كېسىلى يوقىتىلمىغىچە دولەت تەرەققىياتىنىڭ ئىلگىرى باسالمايدىغانلىقى، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلانمايدىغانلىقى ئېسپاتسىز ھەقىقەت.

جەمىيەتتە ھوكۇم سۈرۈۋاتقان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار، ئىشسىزلىق، ساغلام ۋە قاتتىق قانۇن تەرتىپىنىڭ يوقلىقى ئوغۇرلۇق، بۇلاڭچىلىق جىنايەتلىرىنىڭ ئۇ ۋەج ئېلىپ كېتىشىگە تۈرتكە بولۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يولغا كىرىۋاتقان، بولۇپمۇ ياش ئەۋلادنىڭ ئىنسانلىق خىسلەتلەردىن چەتنەپ، ئىچكى دۇنياسى پسىخولوگىيەسىدە پۈتۈنلەي بۇزۇلۇشقا، رەھىمسىزلىككە، ھەتتا ئادەم ئولتۈرۈشكە ئۇتتۇۋاتقانلىقى كەلگۈسى جەمىيەت تۈزۈمى ئۈچۈن خەتەرلىك ئاقىۋەت.

ئوز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئېلىپ، مىللىي قەدرىياتلىرىنى تىكلەش يولىدا دەممۇ دەم قەدەم بېسىپ كېلىۋاتقان قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار تۇرمۇشىمىزدىكى پاراكەندىچىلىكلەرنى مۇۋاپىق ھەل قىلىش يۈزىسىدىن ئۇنىڭدىن چىقىش يوللىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان پرېزىدېنت ن. نازاربايېۋنىڭ ئالدىدىكى ژىللاردا، شۇنداقلا 2030 ـ ژىلغىچە بولغان ئارىلىقتا جۇمھۇرىيەتنىڭ سىياسىي ـ ئىجتىمائىي يۈكسىلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ھەققىدىكى باياناتى بۈگۈنكى ھايات تەلىۋىدىن كېلىپ چىققان مۇھىم كورسەتمىسىدۇر.

ساۋۇت ئىسكەندەرىي.

تۇرمۇشنى ياخشىلاشنىڭ نىشانى

مەملىكەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ قازاقستان خەلقىگە قىلغان مۇراجىتى ھازىرقى قىيىن ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە مۇستەقىل دولەتنىڭ تىكلىنىش يولىدىكى ئىنتايىن جاۋاپكەرلىك باسقۇچىدا بىز، قازاقستانلىقلار ئۈچۈن زور تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە. پرېزىدېنت مۇراجىتىنىڭ ئاساسىي مەخسىتى ـ بۇ مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇشىنى تېخىمۇ ياخشىلاشقا قارىتىلغانلىقى ئادەمنى خوشال قىلىدۇ.

ئەلۋەتتە، بۇ مۇھىم ھوججەت ئىلگەركى سوتسىيالىزم دەۋرىدىكىدەك «ھەممە ئۈچۈن بەخت ـ سائادەت ئېلىپ كېلىدىغان كوممۇنىزم» قۇرۇش پروگراممىسى ئەمەس، بەلكى ئېنىق ھەرىكەت پروگراممىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا: ئەگەر ياخشى ئىشلىمسەك، تىرىشمىساق ئارقىدا قېلىپ ئاخىرى بەربات بولىمىز دېگەن ئىدىيە روشەن ئىپادىلەنگەن. پرېزىدېنت جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىدا خەلققە قىلغان مۇراجىتىدە ئۇزاق مۇددەتلىك ستراتېگىيەلىك ئۇستۇنلۇككە ئىگە مەخسەتلەر مىللىي بىخەتەرلىكنى، ئىچكى ـ سىياسىي تۇراقلىقلىقنى، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى، سالامەتلىكنى ساقلاش ۋە مائارىپنى، ئېنېرگېتىكا رېسۇرسلىرىنى، ئىنفراسترۇكتۇرىنى (ئالاقە ۋە ترانسپورت)، شۇنداقلا كەسپىي ۋە نەتىجىدارلىق ھوكۇمەتنى، پارىخورلۇققا ۋە جىنايەتچىلىككە قارشى كورىشىشنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. ھازىرقى دۇنيادىكى گۈللەنگەن، باي دولەتلەرنىڭ مۇۋاپىيەقىيىتىنى نەق موشۇ ئامىللارنىڭ تەمىنلىگەنلىكى ھېچ كىمگە سىر ئەمەس. ئەگەر بىز قازاقستانلىقلار موشۇ مۇھىم ھوججەتتە بەلگۈلەنگەن پەللىلەرنى قولغا كەلتۈرسەك چوقۇم ئاماراتلىقتىن قۇتۇلۇپ، دۇنيادىكى تەرەققىي ئەتكەن دولەتلەر قاتارىدا ئورۇن ئالىمىز.

بەزى ژىراقنى كورەلمەيدىغانلار قازاقستان خەلقى بازار ئىقتىسادى مۇناسىۋەتلىرىگە لايىقلاشمىغان، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلار ناھايىتى ئالدىراشلىق بىلەن ژۈرگۈزۈلمەكتە، ـ دېگەن بىمەنى سوزلەرنى قىلماقتا. لېكىن قازاقستان خەلقىنىڭ باشقىلاردىن نېمە پەرقى بار؟ باشقىلار قىلغان ئىشنى قازاقستانلىقلار قىلالمىغىدەكمۇ؟

بىز قازاقستانلىقلار دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ مۇراجىتىدە ئېيتىلغانلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بارلىق كۈچ ـ قۇۋۋىتىمىزنى سەرىپ قىلىشىمىز لازىم. چۈنكى بىزنىڭ بۈگۈنكى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان ئىشلىرىمىزنىڭ نەتىجىلىرى بىزنىڭ بالىلىرىمىز بىلەن نەۋرىلىرىمىزگە مىراس بولۇپ قالىدۇ، ئەندى بىزدىن ئېستافېتىنى قوبۇل قىلىپ ئالىدىغان كېلەچەك ئەۋلادنىڭ ئوز ئەجداتلىرىدىن رازى بولۇشى ئۈچۈن ھەر كىم ئوزىگە تاپشۇرۇلغان ئىشنىڭ ھوددىسىدىن كوڭۈلدىكىدەك چىقىشى كېرەك.

ياقۇپ مەھەمەتسۇپىيېۋ،

ئىنژېنېر ـ گېولوگ.

ئالمۇتا شەھىرى.

خەلقىمىزنىڭ كېلەچىكىنى كۆرەلىگەن

(ئاتاقلىق دۆلەت ئەربابى ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ تەۋەللۇدىغا — 100 يىل)

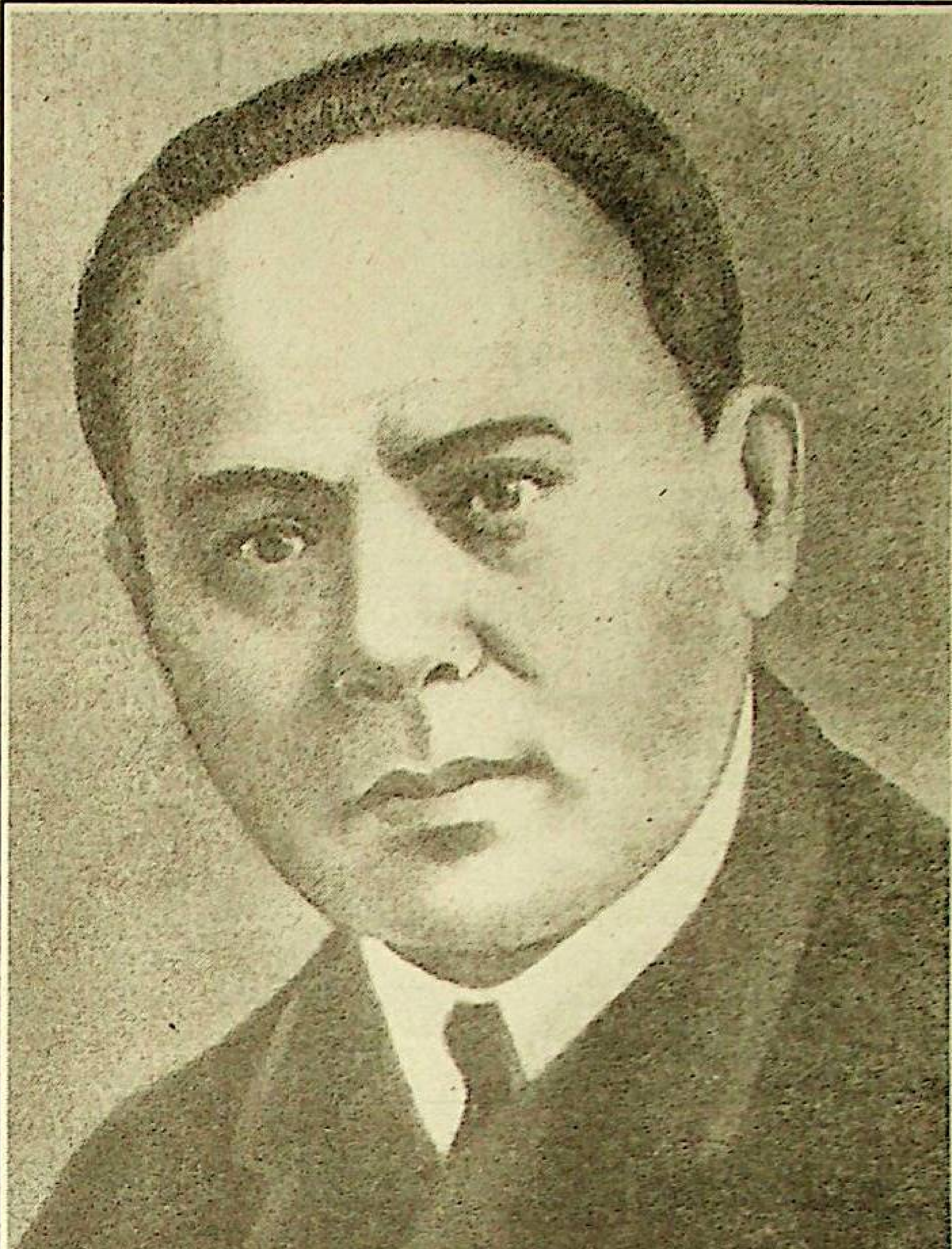

ئۇ شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇرلىرىنى ئويغىتىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن

مەشھۇر پارتىيە ۋە دۆلەت ئەربابى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەندى ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا يۈز يىل تولۇشى ھارپىسىدا مەخسۇس مۇخبىرىمىز يادىكار سابىتنىڭ تونۇلغان ئالىم ۋە ژۇرنالىست، جەمئىيەت ئەربابى، شەخسىي پېنسىئونېر ئابدۇمېجىت روزىباقىيېۋ بىلەن ئۇچرىشىپ سۆھبەتلەشكەن ئىدى. تۆۋەندە بىز ھۆرمەتلىك گېزىتخان ئەينە شۇ سۆھبەتنى دىققىتىڭلارغا تەقدىم قىلىۋاتىمىز.

— ئابدۇمېجىت ئاكا، مەلۇمكى، جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى 1997 ـ يىلنى ئومۇمىي مىللىي رازىمەنلىك ۋە سىياسىي تەقىپلەشلەر قۇربانلىرىنى خاتىرىلەش يىلى دەپ مەخسۇس پەرمان چىقاردى. بۇنىڭدىن مانا توپتوغرا 60 يىل ئىلگىرى، يەنى قانلىق 37 ـ يىلى يۈزمىڭلىغان بىگۇناھ ئادەملەر قامالدى، جىسمانىي يوقىتىلدى، تەقىپلەندى. ئۇيغۇر خەلقىمۇ بۇ تەقىپلەش ھەرىكىتىنىڭ زەردابىغا ئۇچراپ ئۆزىنىڭ ئەجايىپ پەرزەنتلىرىدىن ئايرىلدى. بىز بىيىل مۇبارەك يۈز يىللىقىنى بايراملاۋاتقان ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئەينە شۇلارنىڭ ئالدىنقى سېپىدىكىلەرنىڭ بىرى ئىدى. بىز ئىلگىرى نەشىر قىلىنغان كۆپلىگەن كىتابلاردا، ھەر خىل خاتىرىلەردە، ماقالىلاردا ئا. روزىباقىيېۋنىڭ يەتتىسۇ تەۋەسىدىكى ۋە مەركىزىي ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى پائالىيىتى توغرىلىق كۆپىرەك مەلۇماتقا ئىگە بولغان ئىدۇق. لېكىن ئا. روزىباقىيېۋنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىك پائالىيىتى بۇنىڭ بىلەنلا چەكلەنمىگەن بولسا كېرەك؟

— ئەلۋەتتە. ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ ئاساسىي پائالىيىتى يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئاڭ سەزىمىنى كۆتىرىش تەشكىلىي ئىشلىرى بىلەن بىر قاتاردا ئالتەشەھەر ـ جۇڭغار (مەلۇم ۋاقىتلاردا ھازىرقى شەرقىي تۈركىستان شۇنداق دەپ ئاتالاتتى، ئا. روزىباقىيېۋ بەزى ئەمگەكلىرىدە ئۇيغۇرىستانمۇ دەپ ئاتايدۇ) يوقسۇللىرىنىڭ، ئەمگەكچىلىرىنىڭ غەمخورلىغىنى قىلىشقىمۇ كۆڭۈل بۆلگەن. مەسىلەن، ئۇ 1922 ـ يىلى ئۇيغۇر كوممۇنىستلىرىنىڭ يەتتىسۇ ۋىلايەتلىك قۇرۇلتىيىغا تەييارلىغان ماتېرىياللار پروگراممىسىنى يازغان. ئا. روزىباقىيېۋ تەييارلىغان مەزكۇر ھۆججەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بىزگە تاڭلى بولمىسا ئۆتكۈن شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى بىلەن شۇغۇللىنىشقا توغرا كېلىدۇ. شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنقىلاۋىي ھەرىكەتنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە كۈچىيىپ كېتىۋاتقانلىغى كۆز ئالدىمىزدا. ئۇيغۇر كوممۇنىستلىرى سېكسىيەلىرى تۈركىستان كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ باشقا ئاز مىللەتلەرنىڭ سېكسىيەلىرىگە ئوخشاش ئۆزىگە ئارتىلغان ۋەزىپىنى ئۇيغۇر يوقسۇللىرى ۋە مېھنەتكەشلىرى ئارىسىدا ئۆز ئانا تىلىدا يۈرگۈزۈش بىلەن چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ. خۇسۇسەن ئۇيغۇر يوقسۇللىرىغا سىياسىي تەربىيە بېرىش، ئۇلارنى كومپارتىيەگە ھەم شۇرالار ھۆكۈمىتىگە يېقىنلاشتۇرۇش، پارتىيە ھەم ھۆكۈمەت تۇرمۇشىغا ئارىلاشتۇرۇش ئىشلىرىدا چوڭ ئورۇن تۇتىدۇ. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۇيغۇر كوممۇنىستلىرى سېكسىيەلىرى تۈركىستاندىكى باشقا ئاز مىللەتلەر سېكسىيەلىرىگە قارىغاندا باشقىچەرەك ئورۇن تۇتىدۇ ھەم ئېغىرراق شەرتلەر ئىچىدە ئىش يۈرگۈزىدۇ» ـ دېيىلگەن. مەزكۇر ھۆججەتتىن بىز ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستان مۇئەممىسىغا بىپەرۋا بولمىغانلىغىنى، ئەكسىچە بۇ مەسىلىگە جىددىي ئەھمىيەت بەرگەنلىگىنى ياققال كۆرىمىز.

— مەن ئابدۇللا روزىباقىيېۋ توغرىلىق بىر ماتېرىيالدا ئۇنىڭ خىتاي تىلىنى بىلىدىغانلىغى ۋە ھەتتا بىر دېلېگاتسىيەنى باشقۇرۇپ خىتايغا بارغانلىغى ھەققىدە ئوقۇغىنىم يادىمدا. مۇشۇ ھەقتە ئېيتىپ بەرسىڭىز.

— بۇ توغرا. ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئىككى قېتىم غۇلجىغا بارغان. بىرىنچى قېتىم 1918 ـ يىلقى ئاتۇ پاجىئەسىدىن كېيىن ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن ئۇيغۇرلارنى قايتۇرۇپ كېلىش مەسىلىسى بىلەن، ئەندى ئىككىنچى قېتىم ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ئىشلىرى بىلەن بارغانلىغى مەلۇم. بۇ چوڭ مەسىلە، ئۇلار ھەققىدە ئا. روزىباقىيېۋ موسكۋاغا بېرىپ كومىنتېرنغا دوكلاد قىلغان ئىكەن.

ئەندى خىتايدەك چوڭ دۆلەت بىلەن ئالاقە قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ تىلىنى بىلىش چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. ئا. روزىباقىيېۋ موسكۋادا لېنىن مەكتىۋىدە ئاسپىرانتۇرىدا ئوقۇغاندا خىتاي تىلىنى ناھايىتى مۇكەممەل ئۆگىنىشكە تىرىشقان. ئۇنىڭ ئۆزى تۈزۈپ چىققان قول يازما لۇغەتلىرى بولىدىغان. ھازىر ئۇ نەرسىلەر موسكۋادا ئارخىۋتا ساقلىنىۋاتىدۇ.

— شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئاڭ سەزىمىنى كۆتىرىش مۇھىم مەسىلە، چۈنكى ئۇخلاپ ياتقان خەلقنى ئويغىتىش لازىم ئىدى. ئابدۇللا روزىباقىيېۋ دۆلەت ئەربابى سۈپىتىدە مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدىمۇ ئۇرغۇن ئىش قىلغان بولۇشى كېرەك؟

— ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئۆزىنىڭ يېزىپ قالدۇرغان كۆپلىگەن ماتېرىياللىرىدا شەرقىي تۈركىستان ۋە شۇنداقلا ئۇيغۇرىستان دەپ ئېيتىلغان. ئۇ ئۇيغۇرىستاننىڭ ئۇيغۇر كادىرلىرىنى، بولۇپمۇ جەنۇبتىكى ئۇيغۇرلار ئىچىدىن كادىرلارنى كۆپلەپ يېتىشتۈرۈشكە كۆڭۈل بۆلگەن. ئۇ قەشقەر، خوتەن، يەكەن ۋە باشقا يەرلەردىن كەلگەن قىرىقتىن ئوشۇق ياشنى 1923 ـ 24 ـ يىللىرى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئالىي بىلىم يۇرتلىرىغا ئوقۇشقا ئورۇنلاشتۇرغان. ئا. روزىباقىيېۋ كەلگۈسى ئۇيغۇرىستانغا كادىر كېرەك، ئۇلارنى ھازىردىن باشلاپ تەييارلاش كېرەك دەپ ھېسابلىغان. ئا. روزىباقىيېۋنىڭ بۇ پائالىيىتىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ 1923 ـ يىلى ۋ ك پ (ب) ئوتتۇرا ئاسىيا بيۇروسىنىڭ يازغان مونۇ دوكلادىنى كەلتۈرسەك كۇپايە قىلىش كېرەك: «قەشقەر ـ جۇڭغار ئەمگەكچىلىرى بار يەرلەردە ئۇيغۇرلارنىڭ ئىنقىلاۋىي ئىنتىپاقلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇڭلار. مۇنداق ئىنتىپاقلارنى ئۇيۇشتۇرۇش مەخسىتى ـ ئالتەشەھەر ـ جۇڭغار ئىنتىپاقلىرىنى بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇ ئامما ئارىسىدا سىنىپىي ئاڭ ـ سېزىمنى پەيدا قىلىش، ئۇلار ئارىسىدىن قەشقەرىيەدە بولغۇسى ئىنقىلاپنىڭ جەڭگىۋار ئاۋانگاردىنى تەييارلاش لازىم. سىياسىي مەدەنىيەتنى كۆتىرىش ۋەزىپىسى قەشقەرلىقلار ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان زەربىدار ئىش سۈپىتىدە قارىلىشى كېرەك. قەشقەرىيە ۋە جۇڭغارىيە ئەمگەكچىلىرىنى خىتاي مۇستەبىد ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىللىرىدىن بولۇپ ھېسابلىنىدىغان ئاقساقاللارنىڭ تەسىرىدىن ئازات قىلىش ئۈچۈن ئىنتىپاقتا ئەزا بارلىق قەشقەرىيە ۋە جۇڭغارىيە ئەمگەكچىلىرىگە تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇقرالىرىغا بېرىلىدىغان ھوقۇقلارنى بېرىش كېرەك.»

— ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ۋ ك پ (ب) مەركىزىي كومىتېتىغا، كومىنتېرنغا ئۇيغۇرلار مۇئەممىسى توغرىلىق مۇراجىئەت قىلغانمۇ؟

— ئەلۋەتتە، مۇراجىئەت قىلغان. يۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمدەك، ئا. روزىباقىيېۋ ۋ ك پ (ب) ئوتتۇرا ئاسىيا بيۇروسىغا ئۇيغۇر كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش توغرىلىق مەخسۇس دوكلاد قىلغان. ۋ ك پ (ب) ئوتتۇرا ئاسىيا بيۇروسى مەزكۇر دوكلادنى تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم دەپ قارار قوبۇل قىلغان ۋە ئۇنى مۇھىم ھۆججەت سۈپىتىدە موسكۋاغا ـ كومىنتېرنغا يوللىغان. بۇنىڭ ئۆزى مەزكۇر مۇئەممانىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغانلىغىدىن ۋە ئۇنىڭغا شۇ چاغلاردا جىددىي مۇناسىۋەت قىلىنغانلىغىدىن دېرەك بەرسە كېرەك.

ئەندى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ قامىلىپ ئۇنىڭ ئۆيىنى تىنتىش قىلغاندا ئۇنىڭ ناھايىتى مۇھىم ھۆججەتلىرىنى مۇسادىرە قىلغان ئىكەن. مەزكۇر ھۆججەتلەرنىڭ تىزىمى ن ك ۋ د نىڭ ئارخىۋىدا ساقلانغان. ئامما شۇ ھۆججەتلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى ئارخىۋتا يوق. شۇنداقتىمۇ ھۆججەتلەرنىڭ بەزىلىرىنىڭ تىزىمىنى كۆرسىتىپ ئۆتەيلى: 1923 ـ يىلى 6 ـ فېۋرالدا ۋە 1 ـ ئىيۇندا ۋ ك پ (ب) ئوتتۇرا ئاسىيا مەركىزىي كومىتېتى بيۇروسىنىڭ ئا. روزىباقىيېۋنىڭ ئۇيغۇرلار مەسىلىسى بويىچە قىلغان دوكلادى بويىچە چىقارغان قارارى، غەربىي خىتايدا مىللىي ـ ئازاتلىق ھەرىكىتى توغرىسىدا (بۇ بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى ۋەزىپىلەر توغرىسىدا روزىباقىيېۋنىڭ تېزىسلىرى)، 1922 ـ يىلى ئى. ۋ. ستالىننىڭ نامىغا يازغان خېتى، شۇنداقلا كومىنتېرنغا، ئۆزبەكىستان ۋە قازاقىستان ك پ مەركىزىي كومىتېتلىرىغا ئۇيغۇرلار مەسىلىسى ھەققىدە يازغان خەتلىرى ۋە باشقا ھۆججەتلەر بولغان.

— مەرھۇم دادام تېيىپ ھاجىم سابىتنىڭ بىر ئاغىنىسى بىلەن پاراڭلاشقاندا ئېيتىپ بەرگەن مونۇ سۆزلىرى ھېلىمۇ يادىمدا: «1937 ـ يىلى مۇستەبىد شېڭ شىسەي بىزنى قامىغاندا ئۈرۈمچى تۈرمىسىگە ئالمۇتىدىن ن ك ۋ د پولكوۋنىگى بىر تاتار كىشى كېلىپ سوراق قىلدى. ئۇ «ئابدۇللا روزىباقىيېۋ قانداق كىشى ئىدى؟ ئۇنىڭ بىلەن قانداق مۇناسىۋىتىڭ بار؟ ئا. روزىباقىيېۋ ساڭا قانداق تاپشۇرۇقلارنى بەرگەن؟» دەپ سوراق قىلغان ئىدى. شۇ چاغدا بىز ئابدۇللامنىڭمۇ قولغا ئېلىنغانلىغىدىن گۇمان قىلغان ئىدۇق، كېيىن ئۇ راست بولۇپ چىقتى.» مۇشۇ ئىشلاردىن سىزنىڭ خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

— ئۇنىڭدىن خەۋىرىم بار. مەن ئابدۇللا روزىباقىيېۋنى سوراق قىلىش ھۆججەتلىرىنى ئارخىۋتىن قاراپ چىقىش جەريانىدا بىر ھۆججەتكە نەزەر ئاغدۇردۇم. ئۇنىڭدا ئا. روزىباقىيېۋقا: سەن غۇلجىغا قېچىپ كەتكەن تېيىپ ھاجىمنى بىلەتتىڭمۇ، ئۇ قانداق ئادەم ئىدى؟ ـ دېگەن سوئال بېرىلگەن. ئەندى ئا. روزىباقىيېۋ: «ھە، مەن ئۇ كىشىنى بىلىمەن، تېيىپ ھاجىم ناھايىتى تەرەققىيپەرۋەر كىشى ئىدى»، ـ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. سوراق جەريانىدا تېيىپ ھاجىم سابىتىنىلا ئەمەس، بەلكى باشقىلار توغرىلىقمۇ سورىغان ئىكەن. مەسىلەن، غۇلجىغا ئۆتۈپ كەتكەن نەزەرغوجا ئابدۇسېمەتوۋ توغرىلىقمۇ سورىغان ئىكەن، بۇ ھەقتىمۇ سوراق ھۆججەتلىرىدە ئېيتىلىدۇ.

— بىز ئابدۇللا روزىباقىيېۋنى ھەر تەرەپلىمە، ئۈستۈن سەۋىيەلىك ۋە ناھايىتى مەدەنىيەتلىك، ئوتكۇر ئىنسان سۈپىتىدە كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرىمىز. ئەدىب ۋە ژۇرنالىست قادىر ھەسەننىڭ «ئابدۇللا روزىباقىيېۋ» ناملىق رۇس تىلىدا نەشىر قىلىنغان كىتاۋىدا: «ئا. روزىباقىيېۋ ئالمۇتىدا گىمنازىيەدە ئوقۇۋاتقان چاغدا رۇس تىلىدىن تېنىمەي ئەلا دەرىجىدە جاۋاپ بەرگەندە مۇئەللىم: خۇدا بەشكە بىلىدۇ، خرىستىئانىن تۆرتكە بىلىدۇ، ئەندى سەن مۇسۇلمان ئۈچكە بىلىسەن، ـ دەپ كامسىتقانلىغىنى يازىدۇ. ئا. روزىباقىيېۋ قەيەرلەردە بىلىم ئالغان ئىكەن؟

— قادىر ھەسەن ئابدۇلكام بىلەن خېلە ئارىلاشقان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ روزىباقىيېۋ توغرىلىق بىلىدۇ. يۇقۇرىدا سىز كەلتۈرگەن ئۈزۈندىنى قادىر ھەسەن، ئەلۋەتتە، ئابدۇللا روزىباقىيېۋتىن ئاڭلاپ يازغان. ئا. روزىباقىيېۋ ئالمۇتىدا گىمنازىيەنى پۈتتۈرۈپ، ئاندىن بۇخگالتېرلىق كۇرسىدا ئوقۇيدۇ، ئۇنى تاماملاپ بۇخگالتېر بولۇپ ئىشلەيدۇ، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ موسكۋادا سۋېردلوۋ ئۇنىۋېرسىتېتىدا تەھسىل كۆرىدۇ، كېيىن پارتىيە ئۇنى ئالىي دەرىجىلىك رەھبەرىي كادىرلارنى تەييارلايدىغان كومىنتېرن ھوزۇرىدىكى لېنىن مەكتىۋىگە ئاسپىرانتۇرىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىدۇ. مەزكۇر ئوقۇش ئورنىدا ئۇيغۇرلاردىن پەقەت ئا. روزىباقىيېۋلا ئوقۇغانلىغى مەلۇم.

— ئابدۇمېجىت ئاكا، سىز بىلەن ئىلگىرى بىر ئۇچراشقىنىمىزدا، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتىنىڭ ئارخىۋىدىن ئابدۇللا روزىباقىيېۋ توغرىلىق باشقىمۇ ھۆججەتلەرنى ئىزدەشتۈرۈش توغرىلىق ئېيتقان ئىدىڭىز. شۇ ئىش قانداق بولدى؟

— مەن مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتىغا بۇ مەسىلە توغرىلىق مۇراجىئەت قىلىپ نەتىجە چىقىرالمىدىم. كېيىن بۇ ھۆججەتلەرنىڭ ھەممىسى پرېزىدېنت ئارخىۋىغا ئۆتۈپ كەتكەنلىگىدىن خەۋەر تېپىپ ئۇ يەرگە مۇراجىئەت قىلدىم ۋە ماڭا پرېزىدېنت ئارخىۋىدا ئىشلەشكە ئىجازەت بېرىلدى. مەن بىر يېرىم ئاي داۋامىدا مەزكۇر ئارخىۋتا خېلە ھۆججەتلەر بىلەن تونۇشۇپ چىقتىم. ئەندى ئۇلارنى رەتلەپ ئىشلەش كېرەك.

— ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ ھايات ـ پائالىيىتى توغرىلىق سىز كۆپ ماقالىلارنى، كىتاپلارنى يازدىڭىز. ئەندى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى، ماقالىلىرىنى توپلاپ بىر كىتاپ قىلىپ نەشىر قىلدۇرۇش ئىشىنى قولغا ئالغانمىدىڭىز؟

— مەن بۇ ئىشنى قولغا ئالغان. ئۇنىڭ 1917 ـ يىلدىن 1937 ـ يىلغىچە «قۇتارا»، «كەمبەغەللەر ئاۋازى» ۋە كۆپلىگەن باشقا ھەر خىل نەشرلەردە ئېلان قىلىنغان ماقالە، دوكلادلىرى ھەم باشقىمۇ ئەسەرلىرىنى بىر كىتاپ قىلىپ توپلاپ 1987 ـ يىلى مۇئەللىپنىڭ 90 يىللىقىغا تەييارلىغان ئىدىم. لېكىن مەزكۇر كىتاپ ئۇ ۋاقىتتا ھەر خىل سەۋەپلەرگە باغلىق نەشىر قىلىنمىدى. ئەندى بىيىل جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بۇ كىتاپ «يازۇشى» نەشرىياتىغا تاپشۇرۇلدى. خۇدا بۇيرىسا ئا. روزىباقىيېۋنىڭ 100 يىللىقىغا نەشىردىن چىقىشى مۇمكىن.

مەزمۇنلۇق سۆھبىتىڭىز ئۈچۈن رەھمەت.

سۈرەتتە: ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئائىلە ئەزالىرى بىلەن.

بۈيۈك ئىنسان

مىللىي بىرلىك خەلقنىڭ بىر پۈتۈنلىگىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە مۇكەممەللىشىشى ئۈچۈن زورۇر بولغان بىردىن-بىر شەرت. ئۇ ھەممە خەلىقلەر ئۈچۈن، شۇنىڭدەك ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن ئۆز مىللىتىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە مۇكەممەللىششى جەريانىدا ھەل قىلغۇچى رول ئوينىغان بولسا، بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ تەغدىرى ۋە ھايات يولىنى مۇستەھكەملەش، ئۈچۈنمۇ چوڭ رول ئويناۋاتىدۇ. ئابدۇللا تەخەت روزباقىيېۋ سىياسىي - ئىجتىمائىي ئىشلار ساھاسىدىكى پائالىيىتىنىڭ چوڭ بىر تۈۋرۈكى ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي بىرلىكى مەسىلىسى بويىچە ئىپلەپ بارغان كۆز قاراشلىرى بىلەن خا-

تىللىرىدا چىقىدىغان گېزىت» دېگەن سەرلەۋھىدە چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى.

ئا. روزباقىيېۋ گۇرۇھۋازلار بىلەن مەھەللىۋازلارنىڭ ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ۋە ئۇنىڭ تىلىنىڭ بىر پۈتۈنلىگىنى پارچىلايدىغان بۇ خىل خاتا كۆز قاراشلىرىنىڭ ئاساسسىز ۋە غەرەزلىك ئىكەنلىگىنى ئاشكارىلاپ بەردى. ئۇ: «خاتىتەكرىنىڭ جەنۇبىي ئۇيغۇر، شىمالىي ئۇيغۇر، ئورتاق «ئۇيغۇر» دېگەن ئۇقۇملىق چىرايلىق ھەم توغرا نام تۇرغاندا «قەشقەرلىق»، «تارانچى» دېگەن نامدىن ھەر قايسى لەھجىنى بىلدۈرىدىغان چارلىرىنى كورۇش «ئۇيغۇر» دېگەن نامنى داۋاملاشتۇرۇش بىر نىڭ ئالدىمىزدىكى كېچىكتۈرگۈسىز بولمايدىغان

مىللىي بىرلىكنىڭ جان كۈيەرى تەرەپدارى

راكتېرلىنىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى پائالىيىتى بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئەھمىيىتىنى ۋە ئەھمىلىي ئەھمىيىتىگە ئىگە.

ئابدۇللا روزباقىيېۋ ۋە ئۇنىڭ بىلەن سەپداش ئىنتىلگەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن سەپداش ئىنتىلگەن... [illegible]

ئىشلىرى روزباقىيېۋ ۋە ئۇنىڭ بىلەن سەپداش شىلىرى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى يۈزلىگەن ئۇيغۇر بولمىغان ناچار نادەتلەرگە، نادانلىققا خاتا مەيىيىش ۋە ئۇنىڭ مىللىي بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش بېغىشلانغان ئىجتىمائىي سىياسىي ئىشلىرى ئورگانلاشتۇرۇش مەقسىتىدە «ئىنقىلابىي ئۇيغۇر جەمىيىتى» ناملىق تەشكىلاتنى قۇرۇش تەشەببۇس قىلدى. 1919 ـ ژىلى قىشتا ئۇنىڭ باشلىرىدا ۋە تەشكىلات ۋۇجۇتقا كەلدى ۋە جاي ـ جايلاردا ئۇنىڭ شۆبىلىرى ۋۇجۇت قا باشلىدى. «ئىنقىلابىي ئۇيغۇر جەمىيىتى» بىلەن بىر قاتاردا ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تەشكىلاتىدىن «كاتتا تەشكىلاتلىرى» «تالانتىشلار تەشكىلاتى» «ئالتەشەھەر، جۇڭغارىيە ئىشچى - دېھقانلىرىنىڭ سويۇزى (ئىتتىپاقى)» دېپ ئاتىلىدىغان تەشكىلاتمۇ پائالىيەت كۆرسەتتى.

بۇ ئىككى جەمىيەتنىڭ بىر پۈتۈن تەشكىلاتقا بىرلەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ھەرىكەت يۆنىلىشىنى بەلگىلەش مەقسىتىدە 1921 ـ ژىلى 3 ئىيۇندىن 9 ـ ئىيۇنغىچە تاشكەنت شەھىرىدە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ۋە تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بىرىنچى قۇرۇلتىيى بولدى. ئۇنىڭدا ئا. روزباقىيېۋ ۋە باشقىلارنىڭ دوكلاتى ئاساسىدا ئىككى تەشكىلاتنىڭ بىر تەشكىلاتقا بىرلەشتۈرۈلۈشى ھەققىدە قارار قوبۇل قىلىندى ۋە «ئىنقىلابىي ئۇيغۇر ئىتتىپاقى» (ئىتتىپاقى) تەشكىل قىلىندى.

لېكىن، گۇرۇھۋاز، مەھەللىۋاز ئۇنسۇرلار ئۆزلىرىنىڭ شەخسىي غەرەزلىرى يولىدىن «تارانچى»، «قەشقەرلىك» دېگەن ناملارنى ئوتتۇرىغا شان - شۆھرىتى يولىدا بۇ خىل بۆلگۈنچىلىك ھالەتنى ئۇيغۇر دېگەن تارىخىي نامدىن ۋاز كېچىپ، بۆلگۈنچى بولۇپ ئارىلاپ، ئۆزلىرىنى بىر تۇتۇپ ئۇيغۇرلارنىڭ قادىر ھاجى، ھاشىم ھاجى ئوخشاش ۋەكىللىرى تارانچىلار بىلەن تارانچىلىق - تىللىرى باشقا، بىر تىل ئەمەس، تارانچىلار باشقا مىللەت، قەشقەرلىكلار باشقا مىللەت. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى بىر ئۇيغۇر دېيىشكە بولمايدۇ. ئۇلار ئۇز ئالدىغا ئايرىم سىكسىيەلەرنى (بولۇملەرنى) تەشكىل قىلىشى كېرەك دېگەن مەزمۇندا داۋالار بىلەن مەيدانغا چىقتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ غەرەزلىك كۆز قاراشلىرىنى ئۇيغۇر مەتبۇئاتىمىزغىمۇ تېڭىشقا ئۇرۇنۇپ، «كەمبەغەللەر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ بەزى سانلىرىنى «تارانچى، قەشقەرلىك

ئىشلىرىمىزدىن بولۇپ قېلىشى كېرەك. قادىر ھاجى گۇرۇھىدىكى كىشىلەر تارانچى ۋە قەشقەرلىك دەپ ئىككى مىللەت قىلىپ كۆرسىتىپ، بىر كېرىملىك مەيدانغا چىقتى. «قەشقەرلىق»، «تارانچى» دېگەن ناملار لەھجە نامى. بەلكى ئۇيغۇر دېگەن مىللەت نامى بار، ھەممە ئومۇم بولۇپ، «ئۇيغۇر تىلى» دېپ بىر تىل بار» دېپ ئۆز پىكرىنى ئېنىق كەسكىن ئىپادىلىدى.

ئۆز مىللىتى بىلەن خەلقنىڭ مەنپەئىتى ۋە كېلەچەكى ئۈچۈن ئۆزىنى ئەجىر قىلغان ئا. روزباقىيېۋ بۇ مەقسەتتە كۆپ ئەمەلىي پىكىر ۋە كۆپ ئىش قىلدى. ھەممە كۈچى ۋە تەسىرى بىلەن ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىدە قىزغىن ئالقىش تاپتى. بۇ جەھەتتىن ئۇ قۇرۇلتايدا ئۇ بۇ پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ 1928 ـ ژىلى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇيغۇرلارنىڭ قارار تۇرلارنى ئۇنىڭ ئەكسىنى تاپتى. مەسىلەن، 1928 ـ ژىلى تاشكەنتتە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر تىلى ۋە ئىملاسى مەسىلىلىرىگە بېغىشلانغان كېڭەشتە ئۇيغۇر تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ مەسىلىلەر بويىچە بىر تىل ئىكەنلىگى ئۇنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىگى توغرىسىدا ئۇنىڭ تەكىتلىدى. ئۇ ك پ (ب) قازاقىستان ئولكىلىك كومىتېتى 1929 ـ ژىل دېكابىر قارارىدا روزباقىيېۋنىڭ پىكىرلىرى ئاساسىدا ئەكس ئەتتۈرۈلدى. بۇ پىكىرنىڭ ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىگى تەكىتلەندى. ئۇيغۇر كادىرلار بىلەن تەمىنلەش توغرىسىدا ئۇيغۇر ئورگانلىرى توغرىسىدا «قارار» چىقىرىلغان بولسا، ئۇلار ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ بىر مىللەت ئىكەنلىگىنى ۋە ئۇنىڭ مەنپەئىتى ھەققىدىكى قاراشنىڭ ئاساسىنى بەلگىلىدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي بىرلىكىگە، تىلىنىڭ بىر پۈتۈنلىكىگە ئالاقىدار ئا. روزباقىيېۋنىڭ ئىش پائالىيىتى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بولۇپ ئۆتمۈشتىكى ۋە ھازىرقى تارىخىدا ئالاھىدە ئورۇن ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى پىكىرلىرى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تەرەققىياتىغا، ئۇنىڭ مىللىي ئالىم مەدەنىيىتى ۋە تىلىنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى چوڭ رول ئوينىدى. ئۇ. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي بىرلىكى، تىل ۋە مەدەنىيىتى ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي بىرلىكىگە ئالاقىدار ئىشلار بىلەن ئەمەلىي ئىش پائالىيىتىنى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ۋە مىللىي بىرلىگىنىڭ ئاساسى ئۇيغۇر خەلقى ئۇنىڭ مىللىي بىرلىككە بېغىشلانغان غايىلىرى ئەۋلاتتىن - ئەۋلاتقا مەڭگۈ مەدھىيىلىنىدۇ.

مۇنىر ئېرزىن.
تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن 1937 ـ 38 ـ ژىللاردىكى سىياسىي تەقىپلەشلەر قۇربانلىرىنىڭ بىرسى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندى، دولەت ئەربابى ئابدۇللا روزباقىيېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 100 ژىللىغىغا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك ژىغىن ئالمۇتا شەھىرىدىكى «سېلىننىي» كىنوتېئاترى بىناسىدا 31 ـ ئۆكتەبر سائات 17^{00} دە ئېچىلىدۇ. 1 ـ نويابر كۈنى ئالمۇتا پاختا ـ رەختلىرى كومبىناتى مەدەنىيەت سارىيىنىڭ مەيدانىدا سائات 11^{00} دە ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنلىرى ئۆتكۈزۈلىدۇ.

مەراسىملارغا مەرھەمەت!

بىزنىڭ سۆھبەت

كىپىر قۇرۇلتىيى: ئۇيغۇرلار مۇئەممىاسى دۇنياغا ئاڭلىتىلدى

بېيىل 22 ـ سېنتەبردىن 27 ـ سېنتەبرگىچە تۈركىيەگە قاراشلىق شىمالىي كىپىردا دۇنيا تۈركىي تىللىق ياشلىرىنىڭ 7 ـ قۇرۇلتىيى بولۇپ ئۆتتى. دۇنيانىڭ ئوتتۇز بەش دولىتى ۋە جۇمھۇرىيەتلىرىدىن تۈركىي تىللىق ياشلار دېلېگاتسىيەلىرى قاتناشقان مەزكۇر قۇرۇلتايغا قازاقىستان ۋە تۈركىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسىمۇ ئىشتىراك قىلدى. مەخسۇس مۇخبىرىمىز قۇرۇلتاي قاتناشچىسى، ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇيغۇر ياشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى زىخرۇللام قۇرۋانباقىيېۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، سۆھبەتلەشكەن ئىدى. دىققىتىڭلارغا مەزكۇر سۆھبەتنى ھاۋالە قىلىۋاتىمىز.

ـ زىخرۇللام، دۇنيا تۈركىي تىللىق ياشلىرىنىڭ 7 ـ قۇرۇلتىيىغا قايسى ئەللەرنىڭ دېلېگاتسىيەلىرى ئىشتىراك قىلدى؟

ـ بەش كۈن داۋام قىلغان كىپىر قۇرۇلتىيىغا تۈركىيە، كىپىر، ئەزەربەيجان، قازاقىستان، قىرغىزستان، قومۇق، چۇۋاش، باشقۇرت، ماكېدونىيە، بولغارىيە، رومىنىيە، ئىراق، گوللاندىيە، سىبىر، فىنلەندىيە، ئۆزبەكىستان، ياقۇتىيە، خاكاس، تاتارستان، داغىستان ئوخشاش دۇنيانىڭ ئوتتۇز بەش دولىتى ۋە جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى تۈركىي تىللىق ياشلار ۋەكىللىرى قاتناشتى.

ـ قۇرۇلتاينىڭ ئاساسىي مەخسىتى نېمىدىن ئىبارەت بولدى؟

ـ قۇرۇلتايدا دۇنيانىڭ تۈرلۈك مەملىكەتلىرى ۋە جۇمھۇرىيەتلىرىدە ياشاۋاتقان تۈركىي تىللىق مىللەتلەرنىڭ مىللىي مۇئەممالىرى، تارىخى، مەدەنىيەت ـ سەنئىتى، تىل ـ ئەدەبىياتى، ئۆرپ ـ ئادەتلىرى، ئاياللار مۇئەممالىرى، ئېكولوگىيە ۋە سپورت مەسىلىلىرى ھەر تەرەپلىمە كەڭ مۇھاكىمە قىلىنىپ، ئۇلارنى ئىجابىي ھەل قىلىشنىڭ يوللىرى ۋە ئىستىقباللىرى ھەققىدە تەپسىلىي سۆز بولدى. دولىتى يوق مىللەتلەرنىڭ ئەركىنلىكى، ئۇلارنىڭ مەجبۇرىي ئاسسىمىلاتسىيەگە ئۇچرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەسىلىلىرى قارالدى.

ـ قۇرۇلتايغا ئۇيغۇر ياشلىرىدىن كىملەر ئىشتىراك قىلدى؟

ـ قازاقىستاندىن قازاقىستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ ياش ئالىملىرى ـ فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتلىرى ئالىمجان ھەمرايېۋ، ھەدىيەم ئەخمەتوۋا، ئالمۇتا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىدىن چوڭ ئوقۇتقۇچى پاتىگۇل مەخسەتوۋا، ئاسپىرانت غۇنچەم نوراخۇنوۋا، ئۇيغۇر تېئاترىدىن ئۇسسۇلچى تايىرجان باراتوۋ، تەمبىرچى مارات نورۇزوۋ ۋە مەن، تىجارەتچى بەختىيار ئەزىموۋ ۋە ئابلىتىپ ئەيسايېۋ، تۈركىيەدىن ئانقارا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئەركىن ئەكرەم، ئانقارا دولەت تېلېۋىدېنىيەسىدىن شاۋكەت، ئىزمىر شەھىرىدىن ئاسپىرانت ئىلىيار، ئىستامبۇلدىن ستۇدېنت ئابدۇرېشىتلار قاتناشتى.

ـ قۇرۇلتاينىڭ ئېچىلىشى ۋە ئۇنىڭ پائالىيىتى ھەققىدە ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

ـ 25 ـ سېنتەبر كۈنى تەنتەنىلىك ھالدا ئېچىلغان قۇرۇلتايغا تاتارستانلىق تالغات ناخماد شىن رىياسەتچىلىك قىلىپ، ئۇ ئۆز سۆزىدە 6 ـ قۇرۇلتايدا قوبۇل قىلىنغان قارارلارنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئەمەلگە ئاشقانلىغى ۋە بۈگۈندىن كېيىن قىلىنىدىغان مۇھىم ۋەزىپىلەر ھەققىدە توختالدى. شۇنىڭدىن كېيىن قۇرۇلتاي قاتناشقۇچىلىرىنى كىپىر پرېزىدېنتى دېنكتاش سەممىي تەبرىكلىدى. ئاندىن باشقا دولەتلەر ۋە جۇمھۇرىيەتلەر ۋەكىللىرى، جۈملىدىن ئالىمجان ھەمرايېۋ تەبرىكلەپ سۆزگە چىقتى.

قۇرۇلتاينىڭ ئىككىنچى كۈنى دېلېگاتسىيەلەر ۋەكىللىرى سېكسىيەلەرگە بۆلۈنۈپ، ھەربىر بۆلۈمگە كىرگەن ۋەكىللەر ئۆز مۇئەممالىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى ۋە مۇھاكىمىلەر باشلاندى. شۇلارنىڭ قاتارىدا سىياسىي سېكسىيەگە قاتناشقان ئالىمجان ھەمرايېۋ، ئەركىن ئەكرەم ۋە مەن ئۇيغۇرلار مۇئەممالىرىغا بېغىشلانغان 11 ماددىدىن ئىبارەت قارارنى ئوتتۇرىغا قويدۇق. مەزكۇر قارار ۋەكىللەردە چوڭ قىزىقىش پەيدا قىلدى. ئون بىر ماددىلىق مەزكۇر قاراردا ئاساسەن شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ ئېقىپ چىقىشىنى توختىتىش، ئۇيغۇرلارغا قىلىنىۋاتقان زورلۇق ـ زومبىلىق، ياشلارغا قىلىنىۋاتقان قىرغىنچىلىق، تەقىپلەشلەرنى چەكلەش، لوبنۇردىكى ئاتوم سىناقلىرىدىن زەھەرلەنگەن ئادەملەرگە تىببىي ياردەم كۆرسىتىش، بۇلغانغان ئېكولوگىيەنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، مىللىيلارغا نىسبەتەن تۇغۇتنى چەكلەشنى بىكار قىلىش، شەرقىي تۈركىستاننىڭ خىتايدىن بولۇنۇپ، مۇستەقىل دولەت بولۇشى بويىچە خىتاي ئىستىلاسىدىكى ش ئۇ ئاردا ئۇمۇمىي خەلق رېفېرېندۇمىنى (ئاھالى پىكرىنى سوراش) ئۆتكۈزۈش ئوخشاش مۇھىم مەسىلىلەر قەيت قىلىنغان ئىدى. كېيىن ئۇيغۇرلار مۇئەممىاسىغا بېغىشلانغان مەزكۇر 11 ماددىلىق قارار قۇرۇلتاينىڭ بارلىق قاتناشقۇچىلىرى تەرىپىدىن يەكدىللىك بىلەن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىنىپ، ئۇنى قۇرۇلتاي نامىدىن بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا، دۇنياۋىي كەچۈرۈم تەشكىلاتىغا ۋە بارلىق دولەتلەر رەھبەرلىرىگە ئەۋەتىش قارار قىلىندى.

ـ ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسى يەنە قانداق پائالىيەتلەرنى ئېلىپ باردى؟

ـ ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسى كىپىر كەسپىي ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئەمەت ئوتېكەن بىلەن ۋە قۇرۇلتايغا قاتناشقان دولەتلەر ۋە جۇمھۇرىيەتلەر ۋەكىللىرىنىڭ كۆپچىلىگى بىلەن ئۇيغۇرلار مۇئەممىاسى، ۋەتەن داۋاسى بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم سۆھبەتلەرنى ئۆتكۈزدى. ئۇلار ئۇيغۇرلار مۇئەممىاسى بويىچە قويۇلغان مەسىلىلەرنى چىن دىلىدىن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىدى. دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا ئۇيغۇرلار دېلېگاتسىيەسى باشقا دېلېگاتسىيەلەر ۋەكىللىرىگە كونسېرتلار كۆرسەتتى. جۈملىدىن، ئۇسسۇلچى تايىرجان باراتوۋ بىلەن تەمبىرچى مارات نورۇزوۋ ئىجرا قىلغان «ھۆكمەت» ئۇسسۇلى بىلەن «ئەجەم» سازى يېزىلگەن ۋەكىللەر، مۇخبىرلار ۋە ئۇنى تاماشە قىلغان تۇرىستلاردا چوڭ قىزىقىش ۋە ھاياجان پەيدا قىلدى. ئۇلار تەۋرىنگەن ھالدا «ئۇيغۇرلارغا ھۆررىيەت!» دېگەن شارلارنى ۋاقىراشتى.

قۇرۇلتاي تاماملانغان كۈنى ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسى ياشلار ئەنجۇمانىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ئانقارا مەركىزىي تېلېۋىدېنىيەسى، يېۋرازىيە مەركىزىي تېلېۋىدېنىيەسى، باشقۇرتستان، چۇۋاش جۇمھۇرىيەت تېلېۋىدېنىيەلىرى ھەم كۆپلىگەن چەت ئەل مۇخبىرلىرىنىڭ قاتنىشى بىلەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭدا مەن بېيىل فېۋرالدا غۇلجىدا يۈز بەرگەن ياشلار نامايىشلىرى، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇلارنى قۇراللىق باستۇرغانلىغى ۋە تەقىپلەشلەرنىڭ ھازىرغىچە داۋام قىلىۋاتقانلىغى توغرىلىق سۆزلەپ بەردىم. ھەدىيەم ئەخمەتوۋا ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ ئېلىپ بېرىۋاتقان پائالىيەتلىرى ھەققىدە ئېيتىپ بەردى. دۇنيا تۈركىي تىللىق ياشلىرىنىڭ كىپىر قۇرۇلتىيى، بىر سۆز بىلەن ئېيتقاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتەن داۋاسىنى ئالەمگە ئاڭلىتىدىغان مۇھىم قۇرۇلتايلارنىڭ بىرسى بولدى.

ـ ھازىر ئىختىسات، مەبلەغ ئاساسىي مەسىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. سىلەرنىڭ كىپىرغا بېرىپ كېلىشىڭلارغا كىملەر ياردەم قىلدى؟

ـ بىزنىڭ تۈركىيەگىچە بېرىش چىقىملىرىمىزنى ئالمۇتىلىق ياش ۋەتەنپەرۋەر تىجارەتچىلەر ئىككى بەختىيار، ئابلىتىپ ئەزىموۋ ۋە تالىپ تۇردىلار ئۆز ئۈستىگە ئالدى. تۈركىيەدىن كىپىرغا بېرىپ كېلىشىمىزنى بولسا تۈركىيەدىكى «تۈرك ئوچاقلىرى» جەمىيىتى تەمىنلىدى. بىز ئۇلارغا چوڭ مىننەتدارلىغىمىزنى بىلدۈرىمىز.

سۆھبەتلەشكەن مالىك سادىروۋ.

ئۇچرىشىش

«ئەۋدىھار ژىلى»

16 ـ ئۆكتەبر كۈنى ئالمۇتىدىكى «ئارمان» كىنو ـ تېئاترىدا تونۇلغان رېژىسسيور، سابىق س س س ر خەلق ئارتىستى ئاسانالى ئەشىموۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 60 ژىل تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ قازاقىستان خەلق يازغۇچىسى زىيا سەمەدىنىڭ «مايمخان» رومانى ئاساسىدا چۈشىرىلگەن «ئەۋدىھار ژىلى» فىلمى ۋە كورنەكلىك رېژىسسيور ئوراز ژۇنۇسوۋنىڭ ئاتاقلىق ئۇيغۇر يازغۇچىسىنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىيىتىگە بېغىشلانغان، تۇنجا قېتىم ئۇيغۇر تىلىدا چۈشىرىلگەن «زىيا سەمەدىي» ناملىق ھۆججەتلىك فىلم نامايىش قىلىندى.

«ئەۋدىھار ژىلى» فىلمىدا ئۇيغۇرلار زېمىنىنى بېسىۋالغان خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ چەكتىن ئاشقان ياۋۇزلۇق ـ ھېلىگەرلىكلىرى، ئۇلارغا قارشى كوتىرىلگەن مىللىي ئازاتلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ پاجەلىك باستۇرۇلۇشى ژۇرەكلەرنى تەۋرەتكىدەك ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان. «ئەۋدىھار ژىلى» ئۇيغۇر خەلقىنىڭ خىتاي ئىستىلاچىلىرىغا قارشى كۆرەش تارىخىنى يارقىن نامايىش قىلىدىغان تۇنجا فىلم ھېساپلىنىدۇ.

«ئارمان» كىنو تېئاترىدا كۆرسىتىلگەن ئىككى فىلم ئارىلىغىدىكى ئۆزۈلۈشتە بۇ يەرگە كەلگەن جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىنىڭ بۈيۈك يازغۇچى زىيا سەمەدىي بىلەن ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشنى شاكېن ئايمانوۋ نامىدىكى قازاق كىنو فابرىكىسى باش دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى سۇلتار ئابدۇلباقىيېۋ قىسقىچە كىرىش سۆز بىلەن ئېچىپ، زىيا سەمەدىيگە سۆز بەردى. يازغۇچى ئۇيغۇرلار ھاياتى توغرىلىق تۇنجا قېتىم چۈشىرىلگەن ھەر ئىككى فىلم رېژىسسيورلىرىنىڭ ماھارىتىگە ئاپىرىن ئېيتتى.

ئۇچرىشىشتا سۆزگە چىققان رېژىسسيور ئو. ژۇنۇسوۋ، ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. قاسىموۋ ۋە باشقىلار ئۇيغۇرلار ھاياتىغا بېغىشلانغان مەزكۇر فىلملار يازغۇچى تالانتىنىڭ ۋە مىللەتلەر دوستلۇغىنىڭ مېۋىسى ئىكەنلىكىنى قەيت قىلدى.

شۇ نەرسە ئادەمنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇكى، بۇ يەردە ئۇيغۇرلار ھاياتىغا بېغىشلانغان ئىككى فىلمنىڭ نامايىش قىلىنىدىغانلىغى ۋە يازغۇچى ھەم فىلملار مۇئەللىپلىرى بىلەن ئۇچرىشىش بولىدىغانلىغى توغرىلىق قازاقىستان تېلېۋىدېنىيەسىنىڭ ئۇيغۇرچە «ئالتاغ» پروگراممىسىدا ۋە جايلاردىكى جامائەتچىلىك ئارىسىدا خەۋەر قىلىنىغانلىغىغا قارىماي، كىشىلەر ناھايىتى ئاز كەلگەن.

مالىك سادىروۋ.
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

گېزىتلىرىمىز جانكويەرلىرى

ھىممىتىڭىزگە بارىكاللا، دىلشات!

تالغىر ناھىيەسىنىڭ كالىنىن يېزىسىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئەخمەت ئاكا ھەسەن بىلەن ئۇزاق ژىللاردىن بېرى سىرداش – مۇڭداش، قەدىردان ئاكا-ئىنى بولۇپ كېلىۋاتىمىز. ئەخمەت ئاكا ئاق كوڭۇل، كەمتەرىن، ئاڭلىق، سەۋىيەسى ژۇقۇرى ۋە ئەنپەرۋەر، مىللەتپەرۋەر، مەرت – مەردانە، سېخى – ساخاۋەتلىك ئىنسان. ئۇنىڭ قازاقستان تومۇر يولىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقىنىغا ئوتتۇز ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىت بولدى. ئومۇرلۇك رەپىقىسى جەننەتبۇۋى ھەدەم بىلەن ھاياتنىڭ – تۇرمۇشنىڭ ئېغىر ھارۋىسىنى تەڭ تارتىپ، ئۈچ ئوغۇل، ئۈچ قىزنى ئوستۇرۇپ قاتارغا قوشتى. «قوش ئۇۋىسىدا كورگەننى قىلىدۇ» دېمەكچى، ئەخمەت ئاكىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ بويىغىمۇ ئاتىغا ئوخشاش ئالىي جاناپلىق پەزىلەتلەرمۇ جەسسەملەنگەن.

ئەخمەت ھەسەننىڭ پەرزەنتلىرى ئاتا كەسپىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئىز باسارلار. ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى دىلشات ئۈچ مىڭغا يېقىن ئادەم ئىشلەيدىغان چوڭ كوللېكتىۋتىكى ھورمەتكە، ئابروي – ئاتاققا ئىگە ئىش بىلەرمەن ژىگىتلەرنىڭ بىرسى. دىلشات ھەسەن 7 – فىرمىلىق «قازاقستان» پويىزىنىڭ ئالمۇتا – موسكۋا مارشرۇتىدا پويىزد باشلىغى. ئىككىنچى ئوغلى پەرھات بىلەن قىزلىرى دىلمىرەم، گۇلمىرا تومۇر يول خىزمەتچىلىرى.

يېقىندا ئەخمەت ئاكا كەنجە ئوغلى ئۇمۇتجاننىڭ ئويلىنىش توي مەرىكىسىنى ئوتكۇزدى. چىللاق كۇنى كەڭ يېيىلغان دەستىخان ئەتراپىغا ئۇنىڭ قۇدىلىرى تەرەپتىن كەلگەن مېھمانلار بىلەن ئۇرۇق – تۇققانلىرى، يۇرتداشلىرى، يارۇ – بۇرادەرلىرى كوپ ژىغىلدى. توي مەرىكىگە كەلگەن مېھمانلار تەرىپىدىن ئىككى قۇدىنىڭ ئىناق بولۇپ، ياشلارنىڭ بەختلىك ئائىلە قۇرۇشىغا تىلەكلەر بىلدۇردى. نوۋەتتىكى تەبرىك سوزى ماڭا بېرىلگەندە، مەنمۇ ئەخمەت ئاكامنىڭ ئائىلىسىنى بۇ چوڭ خوشاللىق بىلەن تەبرىكلەپ، يېڭىدىن ئائىلە قۇرغان ئىككى ياشقا ئىزگۇ تىلەكلەر بىلدۇردۇم ۋە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى ھەققىدە قىسقىچە ئېيتىپ، ھازىر گېزىتلىرىمىزغا مۇشتەرى توپلاش ئىشىنىڭ ژۇرگۇزۇلۇۋاتقانلىغى، ئوزىنى مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەر بىر كىشىنىڭ ئوز گېزىتلىرىغا مۇشتەرى بولۇشنى، بۇگۇنكى ئىختىسادى قىيىنچىلىق شارائىتىدا پېنسيونېرلارنىڭ، كوپ بالىلىق، تۇرمۇش ئىختىسادى تۆۋەن ئائىلىلەرنىڭ گېزىتلارغا مۇشتەرى بولۇشىغا ئىمكانىيىتى يار بەرمەيۋاتقانلىغىنى، باي تىجارەتچى، ھاللىق كىشىلەرنىڭ بۇ خەيرلىك، ساۋاپلىق ئىشقا ياردەم قولىنى سۇنۇشىنى ئېيتتىم. كوپچىلىك مېنىڭ سوزلىرىمنى قوللاپ – قۇۋۋەتلەشتى.

شۇندا قەددى – قامىتى كېلىشكەن ئاق ئۇزلۇك، كوزلىرىدىن، ئۇزلىرىدىن بىر تۇرلۇك يېقىملىق تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان سۇمباتلىق ژىگىت، ئەخمەت ھەسەننىڭ چوڭ ئوغلى دىلشات مېنىڭ ئالدىمغا كەلدى:

– ئاكا، سىز ئېيتقان «ئۇيغۇر ئاۋازى» بىلەن «يېڭى ھايات» بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئىككى كوزى دېسەك بولىدۇ. دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن ئۇيغۇرلارنى بىرلەشتۇرۇۋاتقان، بۇگۇنكى كۇندە ئۇيغۇرلارنىڭ مىنبىرىگە ئايلانغان ئەشۇ گېزىتلىرىمىزدىن خەلقىمىز كوپ نەرسىلەرنى ئوقۇپ، بىلىپ، ئاڭلاپ كېلىۋاتىدۇ. مەن «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ئوقالمايمەن. بىراق ئۇنىڭدا بېسىلىۋاتقان بىزنىڭ تارىخىمىزغا، مەدەنىيىتىمىزگە، ئەدەبىياتىمىز بىلەن سەنئىتىمىزگە ئائىت ماتېرىياللارنى، بولۇپمۇ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئوتمۇشى بىلەن بۇگۇنكى تەغدىرى، چەت ئەللەردىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھايات – تىرىكچىلىكى ھەققىدە يېزىلىدىغان ماتېرىياللارنى دادام بىلەن ئاپام بىز باللىرىغا ئوقۇپ بېرىدۇ. كېلەچەكتە «يېڭى ھاياتنى» ئوقۇشنى ئۈگىنىمەن دەۋاتىمەن.

ئەندى مېنىڭ ئىلتىماسچى بولغىنىم، دۇنياغا مەشھۇر بىزنىڭ بۇيۇك بوۋىمىز مەھمۇت قەشقەرىينىڭ يېزىغىدا چىقىۋاتقان، ئاتام بىلەن ئانام سويۇپ ئوقۇيدىغان ئەشۇ «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ئېلىپ ئوقۇشقا ئىختىسادى يار بەرمەيۋاتقان يۇرتىمىزدىكى ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى بولمىسىمۇ بىر قىسمىنى 1998 – ژىلغا مۇشتەرى بولۇشى ئۈچۈن 40.000 تەڭگە بېرىشقا تەييارمەن، – دېگەن سوزنى قىلدى.

– رەخمەت سىزگە، ئۇكام، ياشاڭ! سىزگە ئوخشاش خەلقنى سويىدىغان مەرت – مەردانە، خەير – ساخاۋەتلىك ژىگىتلىرىمىز كوپىيىۋەرسۇن! – دەپ ئۇنىڭ قولىنى قىستىم ۋە بۇ ئىزگۇ نىيەتلىك ئىشنى توي باشقۇرغۇچىغا يەتكۇزدۇم.

توي باشقۇرغۇچى مىكروفون ئارقىلىق ئەخمەت ئاكىنىڭ چوڭ ئوغلى، تومۇر يول خىزمەتچىسى دىلشاتنىڭ بۇ خەير – ساۋاپلىق تەشەببۇسىنى كوپچىلىككە ئېيتقىنىدا، سورۇندىكىلەر تەرەپ – تەرەپتىن ئالقىشلىدى ۋە يۇرت موتىۋەرلىرى دىلشاتنىڭ ئومرىنىڭ ئۇزۇن، دوۋلىتىنىڭ زىيادە بولۇشىغا دۇئا قىلىشتى.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئوز ھەدىسلىرىدە شۇنداق دېگەن: «كىمكى ھالال كەسىپ بىلەن تاپقان مىلىدىن خورما چاغلىق نەرسە بولسىمۇ خەير – سەدىقە بەرسە، ئاللا ئۇنى ئوڭ قولى بىلەن قوبۇل قىلىدۇ، ئاندىن شۇ خورما چاغلىق نەرسىنى خۇددى سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئوزىنىڭ تايچىغىنى ئۇبدان بېقىپ

[illegible]

ئالىمجان باۋدۇنوۋ.

سۈرەتتە: دىلشات ھەسەن.

ئۇيغۇر گېزىتلىرى – ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىگە

مەن ھەر ژىلى گېزىت – ژۇرناللارغا مۇشتەرى توپلاش باشلانغاندا دەسلەپكىلەردىن بولۇپ ماڭا ۋە ئائىلەمگە يېقىن مەسلىھەتچى بولۇپ قالغان «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ بېزىلىشىغا ئالدىرايمەن. بىلمۇ خۇددى شۇنداق بولدى. شەخسەن مەن ئۆزۈم ئۈچۈن چۈشىنىكسىز بولۇپ كەلگەن كوپ-

مەن نېمە ئۈچۈن «يېڭى ھاياتقا» مۇشتەرى بولىمەن

-لىگەن چىگىش مۇئامماللارغا، خىيلە ژىللارغىچە سىر ساقلىنىپ كەلگەن سوئاللارغا مۇشۇ «يېڭى ھاياتتا» نەشىر قىلىنغان ماقالىلاردىن جاۋاپ تېپىپ، خەلقىمىز تارىخىنىڭ مۇھىم، سىرلىق سەھىپىلىرى بىلەن تونۇشۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇم.

[illegible]

قىزلىرىنىڭ ئىسسىق قانلىرى بەدىلىگە قولغا كەلگەن ئىستىقلالىيىتىمىزدىن يەنە ئايرىلىپ خىتاينىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىمىز، ئۇيغۇر خەلقى ئۆز ئېلىدە ھوقۇقسىز، نارات باشتىشا مەھكۇم بولۇۋاتقانلىقى توغرىلىق كوپلىگەن دەلىل – ئىسپاتلىق. ھەر قانداق ئادەمنى ھاياجانلاندۇرىدىغان ماقالىلارنى ئوقۇشقا مۇيەسسەر بولدۇق.

[illegible]

غوجاخمەت كاللاشىيېۋ.

پېنسيونېر.

ئالمۇتا شەھىرى.

تارىختىن ئوچېرىكلار

قۇمۇل ۋاڭلىغىدىكى ئەمەل – ئاتالغۇلار

قۇمۇل – شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ تارىخىدا مۇھىم ئورۇنغا، يەرلىك ئالاھىدىلىككە، مىللىي ئەنئەنىگە ئىگە ئەجايىپ يۇرت.

قۇمۇلنىڭ نامى قېدىمقى زاماندا «ئارا تۇرۇك»، «ئۇيغۇر غول» دېيىمۇ ئاتالغان. پەقەت 13 – ئەسىرگە كەلگەندە قۇمۇل دەپ ئاتالغان. قۇمۇلنىڭ شەرىق تەرىپى خىتاينىڭ گەنسۇ ئولكىسى بىلەن، غەرىپ تەرىپى تۇرپان ۋىلايىتى بىلەن، جەنۇپ تەرىپى بايىنغولىن ئوبلاستى، شىمال تەرىپى موڭغۇلىيە بىلەن چېگرالىنىدۇ.

قۇمۇل خەلقى قۇمۇل ئەتراپىدىكى تاغ، چوڭ، راق يېزىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ 12 تاغ، بەش شەھەر دەپ ئاتاپ كەلگەن. ئۇن ئىككى تاغ – تاراتى، قوراي، ئېدىر، باغداش، خوتۇنتام، تال تېغى، باي، ئارا تۇرۇك، نوم، تۇركول، تاشارۋە ئېرىكمىردىن ئىبارەت. بەش شەھەر – سۇمقاغا، ئاستانا، توغۇچى، لاپچۇق ۋە قارا دۆۋىدىن ئىبارەت.

مەنچىڭ پادىشالىغىنىڭ ئارمىيەسى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن ئوزلىرىگە يېقىندىن ياردەملەشكەن كىشىلەرگە ئوز پادىشالىغىنىڭ مەنسەپ دەرىجە تۈزۈمى بويىچە بەزى ئەمەل – ناملارنى بەردى. يەنى شىمالىي شىنجاڭدىكى يېقىن كىشىلىرىگە «ۋاڭ» نامىنى، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى كىشىلىرىگە «بەگ» نامىنى بەردى. قۇمۇل ۋاڭى ئەينە شۇ مەنچىڭ پادىشالىغىغا كورسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «ۋاڭ» لىق نامىنى ئالغان ئۇيغۇر ۋاڭلىرىنىڭ بىرى ھەم تۇنجىسى.

قۇمۇلدا ۋاڭلىق تۈزۈم ئورنىتىلغاندىن تارتىپ ۋاڭلىق تۈزۈم ئەمەلدىن قالدۇرۇلغىچە يەنى 1697 – ژىلدىن 1930 – ژىلغىچە بولغان ئارىلىقتا قۇمۇلدا جەمى توققۇز ۋاڭ ئوتكەن. ئۇلار: ئەبەيدۇللا (1697–1709)، گوپابەگ (1709–1711)، ئىمىن (1711–1740)، يۇسۇپ (1740–1760) ئىسھاق (1767–1780)، ئەردىشىر (1780–1875)، بېشىر (1866–1875)، مۇھەممەت (1867–1880) شامەخسۇت (1875–1930) لار.

قۇمۇل ۋاڭلىغىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ۋاڭى شامەخسۇت ھوكۇمرانلىق قىلغان مەزگىللەردە ئاتا بوۋىسىدىن مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان «دارخانلىق» تۈزۈم تېخىمۇ مۇستەھكەملەنگەن. قۇمۇلدىكى ۋاڭ ئوردىسى تۈزۈمىنىڭ دەرىجە تەرتىۋى مۇنداق بولغان: ۋاڭ – قۇمۇل بويىچە ئەڭ چوڭ ئەمەلدار. ئۇنىڭدىن قالسا ۋاڭنىڭ ئايالى پۇچۇڭ خېنىم، ئۇنىڭدىن كېيىنكىسى گۇڭ بەيزى. بۇ ئىككى مەنسەپتىن قالسا، چوڭ تەيجى ھەم كىچىك تەيجىلەرنىڭ ئورنى چوڭ بولغان.

ۋاڭ – قۇمۇلنىڭ سىياسىي، ئىختىسادىي، دىنى، ئىجتىمائىي ئىشلىرىنى ئوز چاڭگىلىغا ئېلىپ ئىدارە قىلغۇچى، مەنچىڭ خانلىغىنىڭ قۇمۇلدىكى بىردىن بىر ھاكىمىيەت ئىگىسى ۋە تايانچىسى.

پۇچۇڭ – ۋاڭنىڭ ئايالىغا خانلىقتىن بېرىلگەن ئالىي دەرىجىلىك مەنسەپ. ئۇ، ۋاڭ ئوردىسىدا ۋاڭدىن كېيىنلا تۇرىدىغان ھاكىمىيەت ئىگىسى.

«گۇڭ» – ئادەتتە ۋاڭنىڭ ئورۇنباسارى.

«بەيزى» – ۋاڭنىڭ باللىرى ياكى ئاكا ئۇكىلىرىغا بېرىلىدىغان ئەمەل.

تەيجى – يۇرت ئىشلىرىنى ئىدارە قىلىشتا ۋاڭنىڭ مەسلىھەتچىسى ياكى ۋەزىرى بولۇپ، جەمىيەتتىكى ئىشلارنى قول سېلىپ ئىشلىگۈچى كىشى. تەيجىلىك ئاق سوڭەكلەر ئەۋلاتلىرىغا خاس قىلىنغان. قۇمۇلدا ۋاڭلىق تۈزۈم باشلانغاندىن تارتىپ شامەخسۇت دەۋرىگىچە ئون تەيجى ئوتكەن. بۇلار ۋاڭنىڭ قۇمۇل خەلقىنى ئېزىشتە ئاساسىي رول ئوينىغۇچىلاردىن ئىدى.

ئەلەم – دىنى ئىشلارنى ئىدارە قىلغۇچى دىنى باشلىق.

قازى – ئەدلىيە ئىشلىرىغا مەسئۇل.

مۇپتى – داۋا ئىشلىرىغا پەتىۋا بەرگۈچى 2 – دەرىجىلىك دىنى باشلىق.

خەنزۇ كاتىپ – خانلىق بىلەن ۋە باشقا خەنزۇ ئەمەلدارلار بىلەن بولىدىغان ئالاقە ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى.

مەلۇمچى – خەلق ئىچىدىكى ئەھۋاللارنى ۋاڭغا مەلۇم قىلغۇچى، ۋاڭنىڭ بۇيرۇق – پەرمانلىرىنى ئېلىپ چىقىپ خەلققە يەتكۈزگۈچى ۋاستىچى. مەلۇمچى ئوستۇرۇلسە، قازى ياكى تەيجىلىككە كوتىرىلىدۇ.

تۇڭچى – تەرجىمان.

ئىشىك ئاغا – ئەمەلدارلارنى ۋاڭنىڭ بۇيرۇغى بويىچە ئەمەلگە تەيىنلىگۈچى ياكى ئەمەلدىن قالدۇرغۇچى كىشى.

مىر غەزەپ – سوت باشلىغى، گۇناھكارلارنى جازالىغۇچى ۋە ۋاڭنىڭ قاماقخانىلىرىنى باشقۇرغۇچى.

كاتىپ – ۋاڭنىڭ خەت ئالاقە ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى.

– پاششەپ – «كېچىنىڭ پادىشاسى» دېگەن مەنادا بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ۋاڭنىڭ ساقچى ئىشلىرى باشلىغى ئىدى. ئۇ، كېچىلىرى ئوز ئادەملىرى بىلەن كوچىدا كۈزەت قىلىپ، كەچ سائەت 10 دىن كېيىن كوچىدا ژۈرگەن ياكى ئويىنىڭ چىرىغىنى ئوچۇرمىگەن، رۇخسەتسىز كېچىدە توي – مەشرەپ ئوتكۈزگەنلەرنى جازالىغان ياكى ئۇلارغا جەرىمانە قويغان.

مىراپ – سۇ ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى.

تۇغبېگى – ئەسكەرلەر بايراقدارلىرىنىڭ باشلىغى بولۇپ، ۋاڭنىڭ ئويىنى ساقلاپ، مۇھاپىزەت قىلىپ، تاھارەت سۇيىنى تەييارلىغۇچى.

ئۈچ بېگى – ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىنقى سېپى – يەنى رازۋېدچىكلارنىڭ باشلىغى.

چەببېگى – ئەسكەرلەرنىڭ سول قانىتىنى مۇھاپىزەت قىلغۇچىلارنىڭ باشلىغى. ئۈچبېگى ۋە چەببېگىلەر ئەمەلىيەتتە ۋاڭ بىر يەرگە بارسا ۋاڭنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرەپلىرىدە ژۇرۇپ مۇھاپىزەت قىلغۇچى.

كا – كېچە – كۈندۈز ۋاڭدىن ئايرىلماي، ۋاڭنى مۇھاپىزەت قىلغۇچى.

خەزىنىچى – ۋاڭنىڭ مال – دۇنيالىرىنى ساقلىغۇچى ۋە باشقۇرغۇچى.

بازار بېگى – سودىگەر، ھۈنەرۋەنلەرنى باشقۇرغۇچى.

دورغا – يېزا قىشلاق، كەنتلەرنى باشقۇرغۇچى.

مۇتىسىپ – دىنى ئىشلارنى تەپتىش قىلغۇچى، كىشىلەرنى نامازغا دەۋەت قىلغۇچى.

بوكۇل – ۋاڭغا ساقىيلىق قىلغۇچى.

غۇنچەچى – (غۇپچەچى) دەستىخان ژىققۇچى.

مىراخور – ۋاڭ مىنىدىغان ئاتلارغا مەسئۇل بولغۇچى.

تۇغۇچى – قەلەمدار، كاتىپ.

خەتىپ – نىكاھ ئوقۇغۇچى، ۋەز ئېيتقۇچى.

قورمال – زىيارەتلەرنى ئاسراپ، نازارەت قىلغۇچى.

قۇشبېگى – ۋاڭنىڭ ئوۋ قىلىشى ۋەشىكارغا چىقىشى ئۈچۈن مەخسۇس بېقىلىدىغان قۇشلارغا قارايدىغان كىشى.

دەرۋازىۋەن – ۋاڭ ئوردىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا كۈزەتتە تۇرۇپ بېخەتەرلىككە كاپالەتلىك قىلغۇچى. ئۇنىڭ قول ئاستىدا خىزمەتچىلىرى بولىدۇ.

بورە بېگى – ئوۋچىلارغا مەسئۇل، ژۇرتقۇچ ھايۋانلارنى يوقۇتۇشقا يېتەكچىلىك قىلغۇچى.

سىدىر – مەدرىسە، مازار، مەسچىتلارنىڭ ۋەخپە يەرلىرى ۋە مال مۈلۈكلىرىنى تەكشۈرۈپ، ھەر ژىلى بېرىشكە تېگىشلىك نەرسىلەرگە ھەيدەكچىلىك قىلغۇچى.

بوشقى، كاتىۋال – ئەڭ تۆۋەن ئەمەل بولۇپ، ئۇششاق ئىشلارغا مەسئۇل بولغۇچىلار.

يوسۇل – جاكاچى ياكى ھاشارغا ھايدىغۇچى، ئادەم چاقىرغۇچى ۋە باشقا يۇرتلارغا خەت ئالاقە توشۇغۇچى كىشى.

قۇمۇل ۋاڭلىرى ژۇقارقى ئەمەلدار – بەگلىرى ئارقىلىق قۇمۇل خەلقىنى ئىككى ئەسىردىن كوپرەك ۋاقىت ئىدارە قىلىپ كەلگەن.

پەرھات ئەزەم،

ش ئۇ ئار ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى دىن تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي خادىمى.

قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى شەرىق شۇناسلىق ئىنستىتۇتى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ ئاسپىرانتى.

يادنامە

خەلققە خىزمەت قىلىپ ئۆتكەن ئۆمۈر

ھەر بىر خەلقنىڭ، ھەر بىر يۇرتنىڭ ھۆرمەت ـ ئىززەت بىلەن تىلغا ئېلىپ، دەستەك قىلىدىغان، ماختاپ، پەخىرلىنىدىغان ئادەملىرى بولىدۇ. بىز سۆزىنى قىلماقچى بولۇۋاتقان ئىنسان ئەينە شۇنداق تىلغا ئالىدىغان، كېيىنى قىلىدىغان شەخسلەرنىڭ بىرى. ھاشىم ئارزىيېۋ ئۆز خىزمىتى، ئەمگىكى بىلەن ھۆكۈمەت ۋە خەلق ئالدىدا ئىشەنچكە ئېگە بولغان، ئابرويى قازانغان رەھبىرىي كادىرلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ توغرىلىق پاراڭ قىلغاندا، «بالا ئاتىغا قاراپ بولىدۇ» دېگەن ئىبارىنى ئەسكە ئېلىپ ئۆتۈش لازىم. ھاشىم ئارزىيېۋنىڭ ئاتىسى قادىر يولچىيېۋ ئۆز يۇرتى ئۈچۈن كوپ خىزمەت قىلغان ئادەم بولغان. باشقىچە ئېيتقاندا، ئۇ بايسېيىت يېزىسىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن كوپ ئەمگەك سىڭدۈرگەن ئادەم ئىدى...

قادىر يولچىيېۋ 30 ـ يىللىرى بايسېيىت يېزاكېڭىشىنىڭ رەئىسى، كولخوز پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ كاتىۋى ئوخشاش لاۋازىملاردا ئىشلىدى. 1941 ـ يىلى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى باشلانغاندا يېزىدا بىرىنچىلەردىن بولۇپ ئۇرۇشقا ئاتلاندى. ئۇرۇشتىن غالىبىيەت بىلەن قايتىپ كېلىپ، يېزىدا ئاگرونومنىڭ، كېيىنرەك مەزكۇر كولخوزنىڭ رەئىسى بولۇپ يېزىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن ئۇرغۇن ئەمگەك سىڭگەرگەن ئىنسانلارنىڭ بىرى.

ھاشىم ئارزىيېۋ ئاتىسىنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، 1946 ـ يىلى چېلەك يېزىسىدىكى كىروۋ نامىدىكى مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۆز يۇرتىدىكى قەدەم نامىدىكى مەكتەپتە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلىدى. 1949 ـ يىلدىن 1953 ـ يىلغىچە چېلەك ناھىيەلىك كومسومول كومىتېتىنىڭ كاتىۋى بولۇپ ئىشلىدى. 1953 ـ يىلى بولسا ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىغا تەكلىپ قىلىندى. 1956 ـ يىلى ھاشىم ئارزىيېۋنىڭ تەشكىلاتچانلىق قابىلىيىتىنى بايقىغان ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتى ئۇنى ئالمۇتىدىكى ئالىي پارتىيە مەكتىۋىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىدۇ. ئۇنى مۇۋاپىقىيەتلىك تۈگەتكەندىن كېيىن قورام يېزىسىغا يەنى «تېلمان» كولخوزىغا رەئىس قىلىپ ئەۋەتىدۇ. كېيىنرەك مەزكۇر كولخوز قورام تاماكا سوۋخوزى بولۇپ ئۆزگەرتىلگەندە ھ. ئارزىيېۋ ئۇنىڭ دىرېكتورى بولۇپ بەكىتىلىدۇ.

ئوكتەبر ئىنقىلاۋىدىن ئىلگىرى قورام يېزىسى ئالمۇتا ئەتراپىدىكى ئەڭ ئاۋات يېزىلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ يەردە مەدەنىي ـ مائارىپ، دىنىي ساھالار تەرەققىي قىلغان بولۇپ، ئۇ يەرنى «ئىككىنچى بۇخارا» دەپمۇ ئاتاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق بولۇشى تەرەققىپەرۋەر، دىنىي زات ساۋۇت ئاخۇنۇم رەھبەرلىكىدە بىر نەچچە مەدرىسە بولۇپ مەدەنىي ـ مائارىپ تەرەققىي قىلغان، خەلقنىڭ تۇرمۇشى پاراۋان، غەم ـ قايغۇسى يوق ئىدى. ئەينە شۇنداق ۋاقىتلاردا ئوكتەبر ئىنقىلابىنىڭ دولقۇنى بىلەن مۇراۋىيېۋ دېگەن جاللاتنىڭ رەھبەرلىكىدە بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن قىزىل باندىلار قورامنىڭ پۈتكۈل مەسجىت ۋە مەدرىسىلىرىنى بۇزۇپ، قورام خەلقىنى بۇلاپ تالىدى، ئاتتى ۋە چاچتى. يېزىنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىپ بولغاندىن كېيىن مۇراۋىيېۋ باشقا يېزىلارغا ئاتلاندى. ئەينە شۇ ۋاقىتلاردا مۇنداق قوشاقلار پەيدا بولغان:

مۇراۋىيېۋ چىقىپ كەلدى،
پولېمېتونى ئويىنىتىپ،
مۇسۇلمانلارنى قىردى،
باللىرىنى قاخشىتىپ.

مۇراۋىيېۋنىڭ ھارۋىسى،
تولىجا بىلەن تولۇپ كەتتى،
بىچارە مۇسۇلمانلار،
غۇلجىغا قېچىپ كەتتى.

ھاشىم ئارزىيېۋ قورام يېزىسىدا ئىشلىگەن ئون يىل جەريانىدا چوڭ ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇردى. رەھبەرلىك تالانتى، تەشكىلاتچىلىق قابىلىيىتى ۋە يېزا ئىگىلىكى مەھسۇلاتلىرىنى يېتىشتۈرۈشتىكى ئۇتۇقلىرى بىلەن چېلەك ناھىيەسىدىلا ئەمەس، بەلكى ئالمۇتا ۋىلايىتى بويىچە چوڭ ئابرويى قازانغان ھ. ئارزىيېۋ 1970 ـ يىلى ئۇيغۇر ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى سېكرېتارى قىلىپ تەيىنلەندى. ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن ناھىيەنىڭ باشقۇرۇش ئاپپاراتىنى، كولخوز، سوۋخوز باشلىقلىرى، ئىگىلىك، چارۋىچىلىق، قۇرۇلۇش ئىشلىرى بىلەن ياخشى تونۇشۇپ، ئەمگەكچانلىقى ئىگىلىدى. يېزا ئىگىلىكى مەھسۇلاتلىرىنى يېتىشتۈرۈشنى كۆپەيتىش، سانائەت، قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت ـ مائارىپ ساھەلىرىنى زامان تەلىۋىگە لايىق رىۋاجلاندۇرۇش مەسىلىسى جىددىي قولغا ئېلىندى. نەتىجىدە ئاز ۋاقىتنىڭ ئىچىدە ناھىيە كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىياتنىڭ داغدام يولىغا چۈشتى. ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدە ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى سوۋخوز، «باھار»، «يېڭى ھايات»، «شەرىن» ئۈزۈم سوۋخوزى تەشكىل قىلىنىپ، ناھىيەنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش تەرەققىياتىغا چوڭ ھەسسە قوشتى.

خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، ھاشىم ئارزىيېۋنىڭ يېزا ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا قىلغان بىباھا ئەمگىكى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن توغرا باھالىنىپ، ئۇ «لېنىن»، «ئوكتەبر ئىنقىلاۋى»، ئۈچ «ئەمگەك قىزىل تۇغى» ئوردېنلىرى ۋە تۆرت مېدال، شۇنداقلا قازاقىستان ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي يارلىقى بىلەن مۇكاپاتلاندى. 1970 ـ يىلدىن 1990 ـ يىلغىچە خەلق دېپۇتاتلىرى ئالمۇتا ۋىلايەتلىك كېڭىشىنىڭ دېپۇتاتى بولۇپ سايلاندى. يېشىنىڭ يېتىپ قېلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن 1988 ـ يىلى پېنسىيەگە چىققان ھاشىم ئارزىيېۋ ھازىرمۇ جەمئىيەتكە لايىق ھەسسە قوشتى.

ھە. ھاشىم ئارزىيېۋ خەلق ۋە دۆلەت ئۈچۈن كۆپ خىزمەت قىلغان ئىنساندۇر. ئەپسۇس، ئۇ ئۆزىنىڭ 70 يىللىق باھارىنى كۆرەلمەي، بالا ـ چاقىلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئالەمدىن ئۆتتى. ئەندى ئۇ كۆرەلمىگەن خوشاللىقلارنى ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى كۆرسۇن دېگەن سۆزنى ئېيتقۇمىز كېلىدۇ.

رىشات سابىتوۋ.
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

يۇرت ھۆرمىتىگە سازاۋەر كىشىلەر

يېزىمىزدا شۇنداق ئىنسان بار

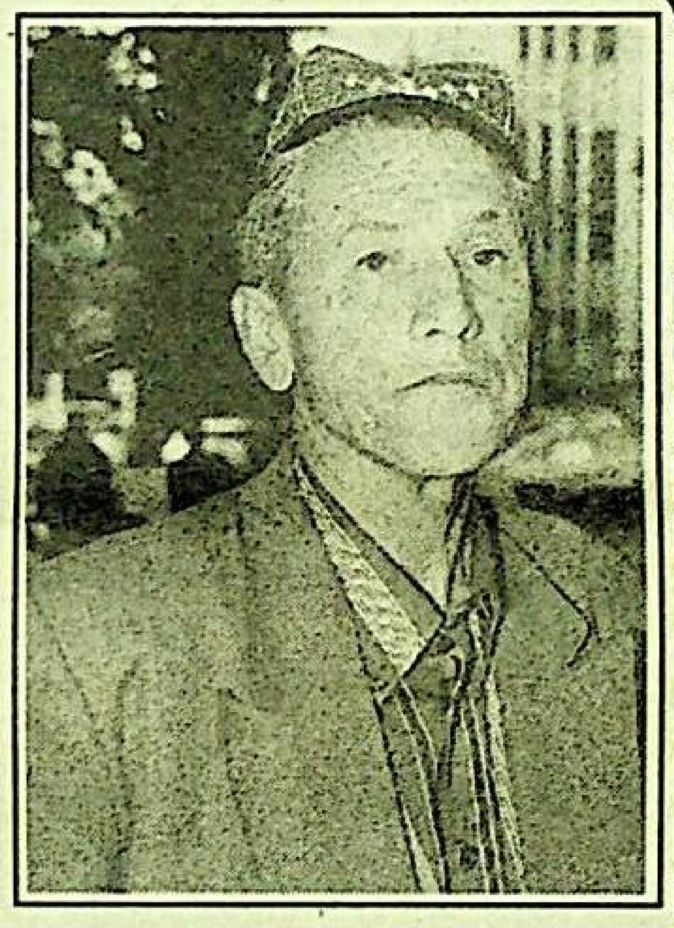

ئېگىز بويلۇق، چەبدەس، كەپ ـ سۆزى ئۆتتۈر كەتكەن، ئاتمىشتىن ئالقىغىنىغا قارىماي، ئەللىك ياشلاردىكىدەك تېتىك، ھازىر جاۋاپلىقى بىلەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان ژىگىت بېشى جالالدىن سۆزلىگەندە، خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىنى كەلتۈرۈپ كەپ قىلىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان.

ـ «ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە، سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە» دەپتىكەن دانا خەلقىمىز، ـ دەپ سۆزىنى باشلىدى ئۇ، ـ مەن ئالتە يۈزدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئاھالىسى ياشاۋاتقان موشۇ كالىنىن يېزىسىدىكى جامائەتكە ژىگىت بېشى بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىمغا ئون يەتتە ژىل بوپتۇ. ھازىرقى كۈن بىلەن ئۆتمۈشنى سېلىشتۇرغاندا چوڭ پەرىق بار. زامان ئۆزگەردى. زامانغا قاراپ ئادەملەرنىڭ ھال ئەھۋالى، تۇرمۇشى ئۆزگەرگىلى تۇردى. يۇرتىمىزدا يېڭىلىقلار پەيدا بولۇپ، كونىلىقلار بارا ـ بارا قېلىپ بارماقتا. جامائەتچىلىكىمىزدىكى بەزى بىر باش ـ باشتاقلىق، قالايمىقانچىلىق ئىشلار تۈزىلىپ، رەتكە چۈشمەكتە. ئاتاپ ئېيتقاندا، يۇرتىمىزغا تورت ـ بەش ژىلنىڭ ئالدىدا مەسچىت سېلىنىپ، چوڭلار ئەمەس، ياشلارمۇ، باللارمۇ بۇ ئىمان ـ ئېتىقاتىمىزنىڭ ئۇچىغى بولغان دەرگاھقا ئۆزۈلمەي كېلىپ تۇرماقتا. توي ـ توكۈنلەردە ھەددىدىن تاشقىرى ئېلىق ـ سېلىق سالىدىغان ئىش يوقىلىپ، بىر قېلىپقا چۈشۈۋاتىدۇ. ھاراق ـ شاراپ ئىچىش كامدىن ـ كام بولۇپ، بۇ ئىشنىڭ مۇسۇلمان ئۆرپ ـ ئادىتىگە يات ئىكەنلىكى چۈشەندۈرۈلمەكتە. ژىتىم ـ يېسىرلارغا، ئۆلۈم بولغان ئائىلىلەرگە ياردەم قىلىش ئۇلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، ھەقىقىي ئىنسانپەرۋەرلىك بىلەن باشقۇرۇلماقتا.

يېزىمىزدىكى ئىشلارنى ياخشىلاش، تەشكىللەشتۈرۈشنىلا قولغا ئېلىپ قالماي، ئومۇمىي جامائەتچىلىك ئاساستا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئۆز خەلقىمىزنىڭ ژىغىنىنى ـ ژىغلاپ، كۆلكىسىنى كۆلدىغان ئىشلارغىمۇ كۆڭۈل بولىمىز. مەسىلەن، ئۇيغۇرلارنىڭ بىردىن ـ بىر گېزىتى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە مۇشتەرى توپلاشتا، باشقا ئىشلارنى قايرىپ قويۇپ، ئۆز ۋاقتىدا كۆچ چىقىرىمىز. بۇ ئىشلاردا ئۇرمەھەممەت قۇربانىيازوۋ، ئىسھاق ئىلىياس، ئىلاخۇن ئەنسەروۋ ئوخشاش جانكۆيەرلىرىمىز ئۈلگە كورسەتمەكتە...

ژىگىت بېشىنىڭ سۆزى شۇ يەرگە كەلگەندە، مېنىڭ ئويۇم يېقىندا گېزىتلىرىمىز تەھرىراتىدا بولغان ژىگىت باشلىرى ۋە ئاكتىۋىستلىرىنىڭ باش قوشقان ژىغىنىغا كەتكەن ئىدى. ئەينە شۇ يەردە بىرىنچىلەردىن بولۇپ، جالالدىن ئەمرەئەلىيېۋ سۆزگە چىقىپ مۇنداق دېگەن ئىدى. «بىزنىڭ «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىمىزنى مەن خەلقىمىزنىڭ بىر جۈپ ئۇرلۇق كۆزى، ژۈرەكتىكى سۆزى ھەم يورۇق يۈزى دەپ بىلىمەن. چۈنكى گېزىتلىرىمىزدە خەلقىمىزنىڭ بۈگۈنكى ۋە ئۆتمۈش ھاياتى، تەغدىرىگە باغلىق شانلىق كۆرەشلىرى، ئەدەبىيات ـ سەنئىتى، ئۆرپ ـ ئادەتلىرى يورۇتۇلۇپ، چوڭ ـ كىچىك، ياش ـ قېرىلىرىمىزغا روھىي ئوزۇق بولۇپ كەلمەكتە. ئەگەر گېزىتلىرىمىز بولمىسا، بىز ئۆزىمىزنى قاناتسىز قۇشتەك سەزگەن بولاتتۇق. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئۆزۈلمەي چىقىپ تۇرۇشىنى خالايمىز. گېزىتلىرىمىز تىراژىنىڭ كامايماسلىقى ئۈچۈن مەھەللە جامائىتى تەشكىللىك ھالدا يېزا مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئەزالىرى بىلەن بىرلىكتە كۈچ چىقىرىپ، مۇشتەرى سانىنى 300 گە چوقۇم يەتكۈزىمىز، دەپ تەھرىراتىمىزنى ئىشەندۇرىمەن».

يېقىندا مەن موشۇ يۇرتنىڭ بىر تويىغا قاتنىشىپ، ژىگىت بېشى جالالدىننىڭ باشقۇرۇشىدا ناھايىتى ياخشى ئۆتۈۋاتقانلىقىنىڭ گۇۋاچىسى بولدۇم.

ئۇ توي دەستىخىنى ئۈستىدە ئىككى ياشنى تەبرىكلەپ، ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئاۋات بولۇشىغا، قۇدىلارنىڭ ئىناق ئۆتۈشكە تىلەكداشلىق بىلدۈرگەندىن كېيىن، جامائەتنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ:

ـ «يۇرتداشلار، بۈگۈنكى كۈندە سۈيۈملۈك گېزىتلىرىمىزغا مۇشتەرى توپلاش ئىشى كېتىپ بارماقتا. ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتلارسىز ئۆزىمىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، بېشىمىزدا قانداق ئىشلار ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ۋە كېلەچىكىمىزنى بىلمەيمىز. گېزىتسىز قاراڭغۇلۇقتا قالغان ئادەمگە ئوخشاپ قالىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن تورت ـ بەش تەڭگىنىڭ كوزىگە قارىماي، گېزىتقا يېزىلايلى!»...

جالالدىن ئوسمان ئوغلى ئەمرەئەلىيېۋ چېلەك ناھىيەسىنىڭ كېيىكۋاي يېزىسىدا 1936 ـ يىلى دۇنياغا كەلگەن. جالالدىن ئون ئىككى ياشقا كىرگەندە، ئاتىسى ئوسمان دۇنيادىن ئۆتۈپ، ئانىسى چىمەنخان ئون ئىككى پەرزەنتنى باغرىغا بېسىپ، تۇل قالدى. پەرزەنتلەرنى ئوستۇرۇپ، قاتارغا قېتىش يولىدا ھەم ئانا ھەم ئاتا بولغان چىمەنخاننىڭ كورمىگىنى كوپ، يېمىگىنى چوپ بولدى. بولۇپمۇ 31 ـ 33 ـ يىللاردىكى ئاچارچىلىقتا ئىنسان بالىسى جىداپ بولماس دەرت ـ ھەسرەتلەرگە دۇچ كەلگەن چىمەنخان «قولىنى كوسەي، چېچىنى سۈپۈرگە» قىلغىدەك ھالدا باللارغا پەرۋانە بولدى. ئامما پەلەكنىڭ گەردىشى ئارقا ـ ئارقىدىن باللارنىڭ سەككىزىنى ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كەتتى. بىچارە ئانا قانات ـ قۇيرۇغىدىن ئايرىلغان قۇشتەك تەغدىرگە تەن بېرىپ ياشىدى. ئۇ ئەندى كىملەرگە سارغىيىپ، دەرت توكۇشنى بىلمەي، بېشى تاشتەك قېتىپ تۇرغاندا، «ئانا، ھەرگىز بوينىڭىزنى قىسماڭ، مانا بىز سىزگە قول ـ قانات بولغىدەك ھالغا كەلدۇق» دەپ چوڭ ئوغلى تۇرسۇن ئانىنىڭ ئېگىلگەن بېشىنى كوتەرسە، «دادامنىڭ يوقلىغىنى بىلدۈرمەيمىز. ئاكام موتىيور، مەن شوفىيور بولىمىزمىز. ئەندى ئىشلەپ سىزنى باقىمىز» ـ دېدى جالالدىن. ئانىنىڭ ئۈزلىرىگە شۇ كۈندىن باشلاپ كۈلكە ياماشتى. ئۈچ ئوغۇل بىر قىزنى چوڭ قىلىپ، ئويلۈك ـ ئوچاقلىق بولغىنىنى كورگەن ئانا ئۆتمۈشتە تارتقان دەرتلىرىنى ئۇنتىغاندەك بولدى.

بۇ مەزگىللەردە ئۇلار كېيىكۋايدا ئەمەس، تالغىر ناھىيەسىگە قاراشلىق موشۇ كالىنىن يېزىسىدا ھايات كەچۈرۈۋاتاتتى.

جالالدىن ئەمرەئەلىيېۋ 1950 ـ يىلدىن باشلاپ ماشىنا رولىنى باشقۇرۇپ، ژىگىرمە بەش ژىل كېچە ـ كۈندۈز، ھاردىم ـ تالدىم دېمەي ئىشلەپ، ئىلغار شوفىيورلارنىڭ بىرى ئاتالدى. ۋىلايەت، ناھىيە، يېزا ھوكۈمەتلىرى تەرىپىدىن بېرىلگەن ماددىي ۋە مەنىۋىي مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى.

ھاياتىنىڭ كېيىنكى ئون ژىلىنىڭ بەش ژىلىنى جامائەت خەۋپسىزلىكىنى ساقلاش بويىچە مىلىتسىيەدە، بەش ژىلىنى يېزىلىق ھوكۈمەتتە ـ سېلىق ئېلىش ئىنسپېكتورى خىزمىتىدە ئىشلەپ، 1996 ـ ژىلىنىڭ بېشىدا ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان جالالدىن جامائەت ئىشىدىن قول ئۈزمەي، ئۇنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇپ بارماقتا. يۇرتداشلىرى كوڭلىدىن چىقىپ، رەخمەت، ئالقىشقا بولەنمەكتە.

جالالدىننىڭ ئائىلىسىدە يەتتە پەرزەنت ـ ئىككى ئوغۇل بەش قىزى بار. ئۇنىڭغا 13 نەۋرە سويۇشنى خودا نەسىپ قىلغان.

ئومۇر يولدىشى گۈلبەھرەم كولخوزنىڭ پېشقەدەم كوكتات ئوستۇرگۈچىسى ھازىر ھورمەتلىك دەم ئېلىشتا.

مەن جالالدىن ئەمرەئەلىيېۋقا چوڭ يۇرتنىڭ ژىگىت بېشى، گېزىتلىرىمىزنىڭ جانكويەرى سۈپىتىدە قىلىۋاتقان ئىشلىرىغا يەنىمۇ چوڭ مۇۋاپىقىيەت تىلەيمەن.

مومىنجان ھەمرا.
تالغىر ناھىيەسى.

ياخشى تەشەببۇس

جامالدىن تارانچى: «بارلىق ئىشىم ۋەتەن كېلەچىكى ئۈچۈن»

ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ئىستىقلالىيىتى، جاپاكەش خەلقىمىزنىڭ زوراۋانلار تەرىپىدىن تارتىۋېلىنغان ھەق ـ ھوقۇقىنى ئۆز قولىغا قايتىئېلىش يولىدا ۋىجدانى بۇيرىغان، ئەقىل ـ پاراستىنى ئىشقا سالغان ھالدا پائالىيەت كورسىتىپ كېلىۋاتقان ۋەتەنپەرۋەر پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئارقىسىدىن بىرى مەيدانغا چىقىپ، خەلقىمىز ئارىسىدا ئىزگۇ ئىشلارنى ئېلىپ بارماقتا. ئەينە شۇنداق ژىگىتلەرنىڭ بىرسى خەلقىمىزنىڭ ئۈمۈت ـ ئارمانلىرىغا مەدەت بولۇش نىيىتىدە بۇندىن بىر نەچچە ژىللار بۇرۇن ئىش باشلىغان جامالدىن تارانچى مىللەتپەرۋەر ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئالماقتا.

10 ـ ئوكتەبر كۈنى ئالمۇتىنىڭ ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان كورنىي كىگانت مەھەللىسىنىڭ مەسچىتىدە جۈمە نامىزى ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن جامالدىن تارانچى ئوغلىنىڭ ئۇيغۇر بالىلىرى ئۈچۈن نوۋەتتىكى بىزنىس مەكتىۋىنى ئېچىش ژىغىنى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا بۇ يۇرتنىڭ جامائەتچىلىكىدىن ئۇرغۇن كىشىلەر ۋە ئالمۇتا ئەتراپىدىن كەلگەن مېھمان ۋەكىللەر قاتناشتى.

ژىغىن بوستاندىق ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئابدۇۋەلى سابىتوۋ رىياسەتچىلىكىدە ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇ دەسلەپكى سوزنى تەشەببۇسكارنىڭ ئوزى جامالدىن تارانچىغا بەردى.

ـ ئەسساﻻمۇ ئەلەيكۇم، ۋەتەنداش، قېرىنداشلار! دەپ سوزىنى باشلىدى ئۇ، ـ بىز ئوتكەن ھەپتىدە ئالمۇتىنىڭ دروژبا مەھەللىسىدە ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى ئۈچۈن مۇستاپا ئاتا تۈرك نامىدىكى بىزنىس مەكتىۋىنى ئاچقان ئىدۇق. بۈگۈن شۇ مەكتەپنىڭ بۇ مەھەللىدە بىر سىنىپىنى ئېچىشقا مۇيەسسەر بولۇپ، سىلەرنى ژىغىپ ئولتىرىمىز. بۇ ئىشىمىزنى سىلەرنىڭمۇ خوشاللىق بىلەن قارشى ئالىدىغانلىقلارغا ئىشىنىمەن. چۈنكى بۇ باشلانما سىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ تەغدىرىگە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كېلەچىگىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك. ھۇل سېلىنىدىغان ۋاقىتە بولغاچقا، ئىشىمىزنى، ئەلۋەتتە، قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشىڭلار تەبىي. مەخسىتىمىز ئىلىمغا تەشنا ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىدىن كېلەچەكتە چوقۇم ئەركىنلىك، ئازاتلىققا ئېرىشىدىغان ۋەتىنىمىزگە غوللۇق كادىرلارنى، رەھبىرى زاتلارنى تەييارلاشتىن ئىبارەت. ئالدى بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا ئىنگلىز تىلى، تۈرك تىلى ۋە ئۇيغۇر تارىخى، كومپيۇتېرنى مۇكەممەل ئۆگىتىپ، ئاندىن ئالىي بىلىم ئورۇنلىرىغا ئامېرىكا، تۈركىيەگە ئوقۇشقا ئەۋەتىمىز. ھازىرقى كۈندە ئالمۇتا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇرلار كوپ ئولتراقلاشقان مەھەللىلەردىن 23 سىنىپقا 300دىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى تىزىمىنى ئالدۇق. بۇ ئىشىمىزغا زىيالىيلىرىمىز، موتىۋەر زاتلىرىمىزنىڭ جانكويەرلىك بىلەن ياردەملىشىۋاتقىنىدىن مەمنۇنمەن...

ئاندىن رېگونالىق ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردى، ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رەخىم قاسىموۋ، يازغۇچى مەسۇمجان زۇلفىقاروۋ، بىزنىس مەكتىۋى مۇئەللىملىرىگە ۋاكالىتەن گۈلناز يۇسۇپوۋا، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى شاۋكەت ئومەروۋ ۋە باشقىلار جامالدىن تارانچى ئوغلىنىڭ بۇ خەيرلىك ئىشى خەلقىمىزگە ئىنتايىن كېرەكلىكىنى، بىلىملىك ياشلارغا مۇھتاجلىقىمىزنى، بۇ ئىزگۇ ئىشنى خەلقىمىزنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى.

پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، گېزىتخانلىرىمىزنى جامالدىن تارانچى ھاياتى ـ پائالىيىتى بىلەن قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئوتەيلى.

جامالدىن ـ ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ قەدىمىي شەھەرلىرىدىن بىرى غۇلجىنىڭ توغرا كورۇك مەھەللىسىدە ھوسەيىن سالى تارانچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن ئۇنىڭ ئاتىسى ھوسەيىن سالى تارانچى بولسا شاڭخەيدە، تىبەت ـ لاسادا، تەيۋەندە، ئاۋغانىستاندا، پاكىستاندا ۋە ئومرىنىڭ ئاخىرىدا تۈركىيەدە ياشاپ، ئىستامبۇلدا 93 يېشىدا دۇنيادىن ئوتتى. ئۇنىڭ ئالتە ئوغلىنىڭ ئىچىدە كەنجىسى جامالدىن گېرمانىيەنىڭ ميۇنخېن ئىنستىتۇتىدا سىياسى ـ ئىقتىسات، پسىخولوگىيە فاكۇلتېتىنى تۈگەتتى. جامالدىن ئىنگلىز، نېمىس، تۈرك، رۇس تىللىرىنى ئانا تىللىرىدەك بىلىش بىلەن فرانسۇز، خىتاي، پارس تىللىرىدا ئەركىن سۆزلىشەلەيدۇ.

جامالدىن ئەپەندىنىڭ ئەنگلىيە، ئامېرىكا روسسىيە (موسكۋا) ئۆزبەكىستان، تاجىكىستانلارنىڭ ھەر قايسىدا بىردىن فىرمىسى ۋە قازاقىستاننىڭ ئۆزىدە 6 فىرمىسى ئىشلىمەكتە.

ـ مېنىڭ قىلىۋاتقان بارلىق ئىشىم ـ مۇقەددەس ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ كېلەچىكى ـ ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن. مەزكۇر خەلقىمىزنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشى ئۈچۈندۇر، ـ دەيدۇ جامالدىن تارانچى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).
ئالمۇتا شەھىرى.

بىزنىڭ سۆھبەت

بېللىر - خانن ئىلدىكو:

«مېنىڭ تەتقىقات ئوبيېكتىم - ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئۆرپى - ئادەتلىرى»

يېقىندا تەھرىراتىمىزدا ۋېنگرىيەلىك ئالىمە بېللىر- خانن ئىلدىكو خانىم مېھماندا بولدى. بېللىر- خانن ئىلدىكو ۋېنگرىيەنىڭ پايتەختى بۇداپېشت شەھىردە تۇغۇلغان. ئۇ بۇداپېشت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تۈركىي تىلشۇناسلىقى، ئىنگلىز تىلى ۋە ئارخېئولوگىيە بۆلۈمىنى پۈتتۈرگەن. ئۇ بىلىمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن ئەنگلىيەنىڭ ئۆرمىك ئالىي بىلىم دەرگاھلىرىنىڭ بىرى كېمبرىدژ ئۇنىۋېرسىتېتى ھوزۇرىدىكى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا تەھسىل كۆردى. ئۇ «تۈركىي تىللار دىۋانى»نىڭ تارىخىي تۈرگىسىدا» دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيە ياقلىغان. ئالىمەنىڭ مەركىزى دىسسېرتاتسىيەسى ئامېرىكىدا ئ ش تا تىلىرىم كىتاب بولۇپ نەشر قىلىنغان. ھازىر بېللىر- خانن ئىلدىكو خانىم ئەنگلىيەنىڭ كېمبرىدژ شەھىرىدىكى كېمبرىدژ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئېتنوگرافىيە بۆلۈمىدە پوست تەتقىقاتچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئاخىرقى ئون ژىلدىن بۇيان بېللىر- خانن ئىلدىكو ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئۆرپى ئادەتلىرىنى تەتقىق قىلىۋاتىدۇ. تۆۋەندە مۇخبىرىمىزنىڭ ئالىمە بىلەن بولغان سۆھبىتىنى دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلىمىز.

— بېللىر خانىم، بىز ۋېنگرلارنى قانداش، قېرىنداشلىرىمىز سۈپىتىدە بىلىمىز. موشۇ كۆز قاراشقا سىز نېمە دېگەن بولار ئېدىڭىز؟

— بۇ ناھايىتى توغرا كۆز قاراش. ھەققەتەنمۇ ئۇيغۇرلار بىلەن ۋېنگرلارنىڭ تارىخى تومۇرى بىر تۇتاش. كۆپلىگەن ئالىملارنىڭ ئىلمىي ئەمگەكلىرىدە بۇ ھەقتە ناھايىتى ئېنىق پىكىر يۈرگۈزۈلگەن. ئۇيغۇر ۋە ۋېنگر تىللىرىدىكى بەزى ئاتالغۇلارنىڭ ئوخشاشلىقىنى ئەسكەتىش پىكىرىمىزنىڭ دەلىلى بولسا كېرەك. مەسىلەن: ئۇيغۇرچە ئالما، ۋېنگرچىمۇ ئالما، بالتا- بالتا، بۇغداي - بۇزا، تۈكۈر، ئارپا- ئارپا، شېرىق - شارغا ۋە ھاكازالار. ئەندى تۇرمۇش - مەئىشەتتىكى ئوخشاشلىقلار ئاز ئەمەس. ۋېنگرلارمۇ خۇددى ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش ئاتچىلىق - چۆچەك تاماقلىرىنى ياخشى كۆرىدۇ، ئاتچىلىقلارنى خېلە كۆپ ئىستېمال قىلىدۇ.

— سىزدە ئۇيغۇر خەلقىگە بولغان قىزىقىش قاچان پەيدا بولغان؟

— بۇداپېشت ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىلىم ئېلىۋاتقان چاغدا دەسلەپ ئۇيغۇرلار ھەققىدە مەلۇمات ئالغان ئىدىم. ستۇدېنت چاغلىرىمىزدىكى قىزىقىش كېيىنرەك مېنىڭ ئىلمىي تەتقىقاتلىرىمغا ئايلىنىپ كەتتى.

— ئەزەلدىن غەرب ئالىملىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى، ئۆرپ- ئادەتلىرىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستانغا بېرىپ كۆپلىگەن تەتقىقاتلىرىنى ئېلىپ بارغانلىقى مەلۇم. سىزمۇ ئۆز تەتقىقاتلىرىڭىز ئۈچۈن ئۇيغۇرلار دىيارىنى زىيارەت قىلدىڭىزمۇ؟

— ناھايىتى توغرا سوئال. مەن مەركىزى ئاسىيادىكى ئەڭ قەدىمىي مەدەنىيەتلىك تۈركىي خەلقلەرنىڭ بىرى ئۇيغۇرلارنى ئۆگىنىش ئۈچۈن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا بىرقانچە قېتىم زىيارەتتە بولغانمەن.

— دېمەك، ئۇيغۇرلار دىيارىنى خېلە تەپسىلىي زىيارەت قىلىشقا، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى مۇئەللىپ ئۆگىنىشكە ئىمكانىيەت بولغان ئېكەن. سەپەرلىرىڭىز تەتقىقاتىڭىزغا ياردەم بولغان بولسا كېرەك؟

— ئالدى دېسەم بولىدىكەن. مەن دەسلەپكى قېتىم 1986- ژىلى ئۇيغۇرلار دىيارىغا بېرىپ شىۋېتسىيەلىك ئۇيغۇرشۇناس بىلەن بىرگە ... ئايال - ئانا ... تېخىمۇ كۆپ بولدى. ئوغلىمىز مارك ... قېر ۋە باللىرىمىز - بىر ياشلىق ئوغلىمىز مارك ھەم ئۈچ ياشلىق قىزىمىز ئاگنېش بىلەن بىللە چىقتۇق. بۇ قېتىم بىز ئۈرۈمچىدە بەش ئاي تۇردۇق. مەن ش ئۇ ئار تىببىي ئىنستىتۇتىدا ئىنگلىز تىلىدىن دەرس بەردىم، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تىلىنى تىرىشىپ ئۆگىنىشكە ھەرىكەت قىلدىم. ئەندى يولدىشىم بولسا كوپىرەك باللارغا قاراش بىلەن بەنت بولدى، پۇرسەت تېپىلغاندا ئۇيغۇر تىلىدىن دەرس ئالدى. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى، ئۆرپى - ئادەتلىرىنى كەڭ دائىرىدە تەكشۈرەلمىدۇق، شۇنداقلا خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىمۇ بىزگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرمىدى... لېكىن يولدىشىم ئىككىمىز ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگەندۇق. بۇ بولسا بىز ئېتنوگراف ئالىملار ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. بولۇپمۇ مەن ۋېنگر قىزى ئۆز ئەجدادلىرىمىزنىڭ تىلىنى ئۆگىنىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانلىقىمدىن بەك مەمنۇنلىنىمەن.

ئەندى 1994- ژىلى ش ئۇ ئارغا ئىككىنچى قېتىم باردىم. بۇ قېتىمقى سەپەر مەخسىتىمۇ خۇددى ئىلگىرىكىدەك ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇش تەرزىنى، ئۆرپى - ئادەتلىرىنى ئۆگىنىشتىن ئىبارەت ئىدى. مەن ش ئۇ ئارنىڭ مەمۇرىي مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ۋە مەركىزىي ئاسىيادىكى ئەڭ قەدىمىي شەھەر، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋە بارلىق تۈركىي خەلقلىرىنىڭ ئىپتىخارى مەھمۇت قەشقەرىي ياشاپ ئىجات قىلغان قەشقەر شەھىرىدە ئۈچ ھەپتە بولدۇم. لېكىن بۇ سەپىرىم سەياھەت شەكلىدە ئۆتتى. ئاساسىي كۆزلىگەن مەخستىمگە يېتەلمىدىم. لېكىن مەن بۇ سەپىرىمدىن ئۆكۈنمەيمەن. ئۇيغۇرلار دىيارىغا ھەر بىر قېتىم بارغاندا يېڭى دوستلارنى تېپىپ، ئۇيغۇر دوست - بۇرادەرلىرىمنى كۆپەيتتىم. بۇ ئەڭ چوڭ بايلىق، ئەلۋەتتە.

مەن ئەندى بىر ئومۇر قانداقلا بولمىسۇن ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمنىڭ تۇرمۇشىنى، ئۆرپى- ئادەتلىرىنى ئۆگىنىپ، چوقۇم غەرپكە تونۇشتۇرۇشقا قەتئىي بەل باغلىدىم. ئەينەشۇ مەخسەتتە 1995- ژىلى ئۈچىنچى قېتىم ئۇيغۇرلار دىيارىدا بولدۇم. بۇ قېتىم يەنە ئۈرۈمچى، كۇچار شەھەرلىرىدە بولدۇم. بۇ سەپىرىم بىر قەدەر ئوڭۇشلۇق بولدى. دوستلىرىمدىن ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇردۇم. بىر نەچچە قېتىم ئۇيغۇرلارنىڭ توي مەراسىملىرىغا تەكلىپ قىلىنىشتى. تويلار ناھايىتى قىزىقارلىق، تەسىرلىك ئۆتىدىكەن. ھەر قانداق تويغا ئۇيغۇرلار مېھماننى مۇمكىن قەدەر كۆپ چاقىرىدىكەن. مېنى ھەيران قالدۇرغىنى، تويلار ناھايىتى تەرتىپلىك، ھەر بىر ئىش ئىدىتلىق، ئەسىرلەر بويى قېلىپلاشقان ۋە ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تېخىمۇ تەكەممۇللاشقان قائىدە - يوسۇنلار بىلەن ئۆتىدىكەن. تويلاردا ۋە ئومۇمەن مېھماندارچىلىقتا ھەر خىل تائاملار ناھايىتى كۆپ بولىدىكەن. ساھىپخانلار مېھمانلارنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ، بەزىدە زورلاپ تۇرۇۋالىدىكەن. مەن تاماقنى ئانچە كۆپ ئىستېمال قىلالمىغانلىقتىن، توي - توكۈن، مېھماندارچىلىقلاردا ساھىپخانلار ئالدىدا خىجالەتچىلىكتە قالاتتىم. ئۇيغۇر تائاملىرى ناھايىتى لەززەتلىك، ھەر قانداق ئادەمنىڭ تائامغا بولغان ئەڭ ژۇقۇرى تەلەپلىرىنىڭ ھوددىسىدىن چىقالايدىغان دەرىجىدە ئىكەنلىكىگە ياقىل ئىشەندىم. قىدىمىي، مەدەنىيەتلىك خەلقلەر ھەر خىل تائاملارغا باي بولىدۇ. چۈنكى تاماق تەييارلاشمۇ بىر سەنئەت. ئۇيغۇرلارنىڭ لەگمەن، پولۇ ئوخشاش تائاملىرى، ئەتكەنچېيى ماڭا بەك ياقىدۇ.

مەن ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمدەك، ئالدىم غاقويغان مەخستىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن 1996- ژىلى ئۇيغۇرلار دىيارىغا تۆرتىنچى قېتىم سەپەر قىلدۇق. بۇ قېتىم يولدىشىم ۋە ئىككى بالام بىلەن قەشقەر شەھىرىدە بەش ئاي تۇردۇق. بىزگە بۇ سەياھىتىمىزدە ئۇيغۇرچىنى ياخشى بىلىدىغان خىتاي پروفېسسورى قوشۇپ قويۇلدى.

بىز ئۇيغۇر خەلقىنى يېقىنراق ئۆگىنىش ئۈچۈن يېزىدا دېخانلار بىلەن بىللە ياشاش نىيەت قىلغان ئىدۇق. ئەپسۇسكى، خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى «باللىرىڭلارغا خوۋۇپ تۇغىلىدۇ» دېگەن باھانە سەۋەپلەر بىلەن بىزنىڭ دېخانلار بىلەن بىللە ياشاپ قويۇق مۇناسىۋەت قىلىشىمىزغا ئىمكانىيەت بەرمىدى. لېكىن بىزنى تۇرمۇش دەرىجىسى خېلە ياخشى، ئاۋات يېزىلارغا ئاپاردى. ئۇ يەرلەردە ئۇيغۇر دېخانلىرى بىلەن مۇئامىلە قىلىش پۇرستىگە ئىگە بولدۇق. بىزگە ھەمرا بولغان خىتاي پروفېسسورى ئىنگلىزچە بىلمەيدىكەن، ئەندى مەن بولسام بۇ ۋاقىتتا ئۇيغۇر تىلىنى خېلە ياخشى ئۆگىنىۋالغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇيغۇرلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىش، سورۇنلاردا تەرجىمان سۈپىتىدە بىزگە ھەمرا قىلىنغان خىتاي پروفېسسورىنىڭ ئانچىمۇ كېرىكى بولمىدى. ئەندى خىتاي پروفېسسورى بىلەن مېنىڭ ئۇيغۇر تىلىدا مۇئامىلە قىلىشىم ئەتراپتىكىلەرگە غەلىتى، ئەجايىپ تەسىر قىلاتتى. بولۇپمۇ كوچىلاردا، ئاۋتوبۇسلاردا، جەمئىيەتلىك ئورۇنلاردا بىزنىڭ بىمالال ئۇيغۇرچە پاراڭلىشىۋاتقانلىقىمىزنى كورگەنلەر: «تۇۋۋا، خەنسۇ كىشى بىلەن بىر چەت ئەللىك ئايالنىڭ ئۇيغۇرچە پاراڭلىشىۋاتقانلىقىنى قاراڭلار!» دېگەندەك ھەيران بولاتتى.

— قەدىمىي قەشقەر شەھىرى، ئۇنىڭ مەدەنىي يادىكارلىقلىرى ۋە قەشقەر خەلقى سىزدە قانداق تەسىرات قالدۇردى؟

— ئالدى بىلەن قەشقەردىكى ئۇيغۇرلار توغرىلىق ئىككى ئېغىز سوز قىلغۇم كېلىدۇ. قەشقەرلىقلار بەك مۇلايىم، ئاق كۆڭۈل، خۇش چاقچاق ۋە بەك مېھماندوست ئىكەن. مەن ئومۇمەن بارلىق ئۇيغۇر خەلقىگە موشۇ خۇسۇسىيەتلەر مەنسۇپ دەپ ئويلايمەن. خۇش پېئىل، ئاددىي دېخانلار مېنىڭ ۋېنگر ئىكەنلىكىمنى ۋە ۋېنگرلار بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەسلى قانداش - قېرىنداش ئىكەنلىكىنى سوزلەپ بەرگەن پەيتلەردە ماڭا ھەيران قېلىپ: «قېرىنداشىمىز بىزنى يوقلاپ كەپتۇ!» دەپ ئالاھىدە ھورمەت - ئېھتىرام بىلدۈرۈپ ئويلىرىگە تەكلىپ قىلاتتى...

ئەندى قەشقەردىكى مەشھۇر ھېتگاھ جامەسى ئالاھىدە دىققەتكە سازاۋەر، مۇسۇلمانلار ئەڭ كوپ ژىغىلىدىغان مۇقەددەس ئورۇنلارنىڭ بىرى ئىكەن. بىز شۇنداقلا بۈيۈك ئەللامە، قامۇسچى ئالىم مەھمۇت قەشقەرىينىڭ مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن قەشقەرگە يېقىن ئوپال يېزىسىغا باردۇق. بۇ بۈيۈك ئالىم ئۆزىنىڭ شاھ ئەسىرى «تۈركىي تىللار دىۋانىدا»: «ئوپال - ئۇ بىزنىڭ يۇرتىمىز» — دەپ تەكىتلەيدۇ. دېمەك، بۇ مەھمۇت قەشقەرىينىڭ دەل موشۇ ئوپال يېزىسىدا تۇغۇلغانلىقىدىن روشەن دەرەك بېرىدىغان بىر تالاشسىز فاكتۇر. مەن بۇ ئەجايىپ ئىنساننىڭ مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلىۋېتىپ، ئاتاقلىق نېمىس ئالىمى پروككېلماننىڭ 1961 — ژىلى مەھمۇت قەشقەرىينىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىدە ھېچ شۈبھە يوق دەپ ھوكۈم چىقارغانلىقى بېئىختىيار ئېسىمغا كەلدى. ھە، ئۆزۈمدىن بىرى بۇ ئەجايىپ ئالىمنىڭ يۇرتىنى، ئۇنىڭ مەقبەرىسىنى بىر زىيارەت قىلىش ئارزۇ - ئارمىنىمۇ ئەمەلگە ئاشتى.

— بېللىر - خانن ئىلدىكو خانىم، سىز ئۇيغۇرلار دىيارىدا تۆرت قېتىم بولۇپ، ئەلۋەتتە، بىرەر ئىلمىي ئەمگەككە ماتېرىال توپلىغانسىز؟

— ئەلۋەتتە. مەن ش ئۇ ئا ر غا قىلغان ھەربىر سەپىرىمدىن ناھايىتى چوڭ تەسىراتلار ئىلكىدە قايتىمەن. ھەر بىر قېتىم ئىلمىي كېزىت - ژۇرناللارغا ئوز بايقىغانلىرىم، تەسىراتلىرىم توغرىلىق ماقالىلارنى يېزىشقا تىرىشىمەن. تېخى يېقىندىلا كېمبرىدژ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ «ئىننېر ئازىيا» - (مەركىزىي ئاسىيا) دېگەن ئىلمىي ژۇرنالىدا ئۇيغۇرلار توغرىلىق بىر چوڭ ماقالەم نەشر قىلىندى. ھازىر مېنىڭ ئىلمىي - تەتقىقات ئىشىمنىڭ مەزمۇنى: «ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى، ئۆرپى - ئادەتلىرى، دېخانلارنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش ئادەتلىرى ۋە ئاياللارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى» بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەن ئەينە شۇ ماۋزۇدا چوڭ بىر كىتاپ يېزىۋاتىمەن. خۇدايىم بۇيرىسا پات ئارىدا ئۇيغۇرلار توغرىلىق بۇ ئەسەرىم نەشر قىلىنىدۇ.

— سىز ھەر خىل خەلق ئارا ئىلمىي كونفېرېنسىيەلەرگىمۇ ئىشتىراك قىلىپ تۇرىدىغانسىز؟

— ھەئە. بىيىل ئاپرېلدا ئىستامبۇلدا فرانسىيەنىڭ شەرقشۇناسلىق ئىلمىي - تەتقىقات ئىنستىتۇتى «م د ھ دىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى» دېگەن ئىلمىي كونفېرېنسىيە ئۇيۇشتۇردى. مەزكۇر ئىلمىي كونفېرېنسىيەگە ئا ق ش، ئەنگلىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە، تۈركىيە، قازاقستان ۋە باشقا ئەللەردىن ئالىملار تەكلىپ قىلىنغان. مەنمۇ تەكلىپ بويىچە بۇ ئىلمىي كونفېرېنسىيەگە ئىشتىراك قىلدىم ۋە «ئۇيغۇرلارنىڭ ھۈنەر - كەسىپ، ئىشلەپ چىقىرىش ئادەتلىرى» دېگەن ماۋزۇدا دوكلاد قىلدىم.

— سىزگە ئۇيغۇرلارنى ئۆگىنىشتە تۈرتكە بولغان، سىزگە ئالاھىدە تەسىر يەتكۈزگەن ۋە ياردەم قىلغان ئالىملاردىن كىمنى ئاتىغان بولار ئېدىڭىز؟

— مەن بۇنىڭدىن ئۈچ ژىل ئىلگىرى ئىلمىي ئىش بىلەن شۋېتسىيەگە بارغان ئىدىم. بۇ يەردىكى ئەڭ چوڭ كۈتۈپخانىلارنىڭ بىرىدە ئاتاقلىق ئالىم ۋە دىپلومات گۇننار ياررىڭنىڭ ئۇيغۇرلار توغرىلىق كىتاپلىرىنى كورۇپ، ئۇلارنى ناھايىتى قىزىقىش بىلەن ئوقۇپ چىقتىم. ئۇنىڭ ئۇيغۇرلار توغرىلىق شۇنچىلىك سەممىي ۋە ھېسداشلىق بىلەن يېزىلغان كىتاپلىرىدىن تەسىرلىنىپ، مۇئەللىپكە تېلېفون قىلدىم. ئاتاقلىق ئالىم بىلەن بىز ئەينە شۇنداق تونۇشتۇق. گ. ياررىڭ ئېتنوگراف ئىكەنلىكىمنى ۋە يەنە كېلىپ ئۇيغۇرلار توغرىلىق ئىلمىي ئىش ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىمنى بىلگەندىن كېيىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ كەتتى. ماڭا بۇ ئاتاقلىق ئۇيغۇرشۇناس ئالىمى ۋە تونۇلغان دىپلومات بىلەن ئۇچرىشىشقا نېسىپ بولمىدى. لېكىن ئۇنىڭ بىلەن پات - پات تېلېفون ئارقىلىق سوزلىشىپ، ئۇنىڭدىن پىكىر مەسلىھەتلىرىنى ئېلىشقا تىرىشىمەن. شۇنداقلا خەت ئارقىلىقمۇ مۇئامىلە قىلىپ تۇرىمىز. گ. ياررىڭ ماڭا كوپلىگەن ئەسەرلىرىنى ئەۋەتىپ بەردى. مەن ئىلمىي ئەمگەكلىرىمنى ئەشرگە بېرىشتىن ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئەۋەتىپ، ئالىمنىڭ پايدىلىق تەنقىدىي پىكىرلىرىنى بىرىشىنى كۈتىمەن.

خەلق ئارا مىقياستا ئېتىراپ قىلىنغان ئۇيغۇرشۇناس ئالىم ۋە دىپلومات گۇننار ياررىڭ ھازىر توخسەن ياشتىن ئالقىغان. ئۇ 1928 — 30 — ژىللىرى ھىندىستان ئارقىلىق قەشقەرگە بېرىپ ئۇيغۇرلارنى ئۆگەنگەن. ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆرپى - ئادەتلىرىنى، مەدەنىيىتىنى تەكشۈرۈش جەريانىدا بۇ خەلقنىڭ ھەققىي دوستىغا ئايلىنىپ، كوپلىگەن ژىرىك ئەسەرلەرنى ياراتتى. گ. ياررىڭنىڭ ئەسەرلىرى ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنىگە قوشۇلغان سالماقلىق ھەسسە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

— سىز ش ئۇ ئا ردا بولغان ۋاقتىڭىزدا «مەڭ ئۆي» يادىكارلىقلىرىنى زىيارەت قىلدىڭىزمۇ؟

— كۇچار «مىڭ ئۆيلىرىنى» زىيارەت قىلدىم. مەن ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي بۇددا مەدەنىيىتى بىلەن تونۇشتۇم. موشۇ ئەسىرنىڭ بېشىدا ئەسلى ۋېنگر، ئەنگلىيە پۇخراسى ئارخېئولوگ ئاۋرېل ستېين، نېمىس ئالىمى لېكوك ۋە باشقىلار «مىڭ ئۆيلەرنى» زىيارەت قىلىپ، تاملاردىكى بەزى نەقىشلەرنى ئېلىپ كەتكەنلىكى مەلۇم. مەسىلەن، ئاۋرېل ستېين ئېلىپ كەتكەن «مىڭ ئۆي» ئېكسپوناتلىرى لوندوندىكى برىتىش مۇزېيىدا ساقلانماقتا. بۇ ئېكسپوناتلار بۈددىزم دەۋرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ تەسۋىرىي سەنئەت مەدەنىيىتى ناھايىتى ژۇقۇرى بولغانلىقىدىن دەرەك بېرىدۇ.

ئەنگلىيەلىك ژۇرنالىست ۋە يازغۇچى پېتېر خوپكىيورك «ئىپەك يولىدىكى چەت ئەللىك شەيتانلار» دېگەن كىتاپ يازغان. ئۇنىڭدا مۇئەللىپ ئا. ستېين، لېكوك، پول پېلىيو ۋە باشقا چەت ئەللىك ئارخېولوگلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى پائالىيىتىنى ناھايىتى قىزىقارلىق يورۇتىدۇ.

— سىز ئالمۇتىدىمۇ ئۇيغۇرلارنى ئۆگەنمەكچىمۇسىز؟

— ھە، شۇنداق. مېنى قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىدىكى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى ھوزۇرىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزى تەكلىپ قىلدى. ھازىر مەن ئۇيغۇرلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنى تېخىمۇ مۇكەممەل ئۆگىنىش مەخستىدە ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئۇيغۇرلار زىچ ئورۇنلاشقان دۇرۇۋبا مەھەللىسىدە مېھماندوست ھەسەنجان ۋە خالىدەملەرنىڭ ئائىلىسىدە تۇرۇۋاتىمەن.

— سىزگە ئىلمىي ئىشلىرىڭىزدا مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز، مەزمۇنلۇق سۆھبىتىڭىز ئۈچۈن رەھمەت.

سۆھبەتلەشكەن يادىكار سابىتى.

(ئىلاۋە: ئالىمە بىلەن سۆھبەت باشتىن ئاياق تازا ئۇيغۇر تىلىدا ژۈرگۈزۈلدى).

باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىقى.

تىراژى 3215
زاكاز 9751

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33،
مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33،
كاتىبات بۆلۈمى- 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي بۆلۈمى 06 - 86 - 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى - 81 - 86 - 33،
ئىختىسات بۆلۈمى 17 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.